

Πριν από την ίδρυση της Θεσσαλονίκης

Προθήκη 1

Αττικός μελανόμορφος

κιωνωτός κρατήρας

540-535 π.Χ.

Σύνδος Θεσσαλονίκης, νεκροταφείο (τάφος 66)

MΘ 8327

Αττικός μελανόμορφος κιωνωτός κρατήρας με παράσταση πολεμιστή που περιβάλλεται από ιματιοφόρες ανδρικές μορφές. Στην πίσω όψη εικονίζεται κύκνος ανάμεσα σε δύο πάνθηρες.

Αττικός ερυθρόμορφος σκύφος

450-440 π.Χ.

Σύνδος Θεσσαλονίκης, νεκροταφείο (τάφος 96)

MΘ 8386

Αττικός ερυθρόμορφος σκύφος με παράσταση γυναικείας μορφής καθισμένης σε βράχο. Στην πίσω όψη εικονίζεται ιματιοφόρα εφηβική μορφή που παίζει δύο τόπια.

Αττική μελανόμορφη λήκυθος

550-540 π.Χ.

Σύνδος Θεσσαλονίκης, νεκροταφείο (τάφος 65)

MΘ 7757

Αττική μελανόμορφη λήκυθος με παράσταση φτερωτής γυναικείας μορφής ανάμεσα σε ιματιοφόρες ανδρικές μορφές.

Χιακός κάλυκας

575-550 π.Χ.

Αγ. Παρασκευή Νομού Θεσσαλονίκης - Αρχαϊκό νεκροταφείο

MΘ 9330

Χιακός κάλυκας με παράσταση αντωπών σφιγγών.

Βιβλιογραφία:

Ε.Φ. Πουλάκη, Χία & Ανθεμούσια (ιστορία - αρχαιολογία) Κατερίνη 2001, 73-78.

Αττικός μελανόμορφος

κιωνωτός κρατήρας

γύρω στο 530 π.Χ.

Αγία Παρασκευή Θεσσαλονίκης - Αρχαϊκό νεκροταφείο.

MΘ 14287

Ύψος 0,24μ., διάμ. χείλους 0,23μ., διάμ. βάσης 0,122μ.

Ακέραιο με απολεπίσματα σε σημεία της εξωτερικής του επιφάνειας, ιδιαίτερα στη β' όψη με τον αίαγγο αλλά και της εσωτερικής του, που καλύπτεται ολόκληρη με αραιωμένο μαύρο γάνωμα.

Η κύρια όψη του κρατήρα διακρίνεται και από ένα σχηματοποιημένο γλωσσωτό κόσμημα, στον ώμο του αγγείου και πάνω από την παράσταση. Εδώ εικονίζονται δύο όμοιοι και αντικρυστοί πάνθηρες, με τα κεφάλια σχεδόν κατενώπιον και τις μεγάλες τους ουρές να ελίσσονται σιγμοειδώς. Τα θηρία πλαισιώνουν ένα μεγάλο κύκνο προς τα δεξιά. Μεταξύ του αριστερού πάνθηρα και του κύκνου, αλλά και κάτω από το δεύτερο πάνθηρα, υπάρχουν σχηματοποιημένοι ρόδακες. Στην β' όψη του αγγείου, εικονίζεται ένας αίαγγος με κατεύθυνση προς τα αριστερά. Στους χώρους κάτω από τις λαβές, αποδόθηκε από ένας όμοιος και μεγάλος κύκνος με έντονα αναδιπλωμένο λαιμό, προς τα δεξιά. Αντίθετη κατεύθυνση έχουν οι όμοιοι, αλλά μικρότεροι κύκνοι που διακοσμούν τα πλακίδια των λαβών. Η πάνω επιφάνεια του χείλους διακοσμείται με ακτινωτό κόσμημα. Αραιό και ακτινωτό επίσης κόσμημα υπάρχει και στο κάτω μέρος του αγγείου, αμέσως πάνω από την κωνική του βάση. Η πλατεία μαύρη ζώνη, που βρίσκεται αμέσως παραπάνω, πλαισιώνεται με δύο χοντρές ιώδεις γραμμές, από τις οποίες αυτή στο πάνω μέρος επικαλύπτει τα άκρα πόδια όλων των ζώων της διακόσμησης. Όλα τα υπόλοιπα μέρη του αγγείου καλύπτονται με μαύρο γάνωμα, εκτός από τις εσωτερικές επιφάνειες των λαβών, τα τμήματα του λαιμού κάτω από αυτές και την κάτω επιφάνεια της βάσης, που έμειναν στο

χρώμα του πηλού. Για τις βασικές λεπτομέρειες της διακόσμησης και την απόδοση ανατομικών σημείων στα σώματα των ζώων, έγινε χρήση των χαραξέων και των δύο επίθετων χρωμάτων του μελανόμορφου ρυθμού, κυρίως του ιώδους και, σε μικρότερο βαθμό, του λευκού.

Βιβλιογραφία:

Η Μακεδονία από τους μυκηναϊκούς χρόνους ως τον Μ. Αλέξανδρο, Κατάλογος Έκθεσης στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης(1998), 95, αριθ. 75 (Κ. Σισμανιδής)

Ελληνικός Πολιτισμός. Μακεδονία, το Βασίλειο του Καλεξάνδρου, Κατάλογος Έκθεσης στο Μόντρεαλ του Καναδά(1993), 178, αριθ. 191 (Κ. Σισμανιδής).

C. Sismanidis, CVA, Gr.5, Thessaloniki 1(1998), 21, Pl.23, 1-4 και 26,2

Κ. Σισμανιδής

Κορινθιακό εξάλειπτρο

γ' τέταρτο του αι.π.Χ.

Αγία Παρασκευή Θεσσαλονίκης - Αρχαϊκό νεκροταφείο.

Ύψος 0,07μ., διάμ. βάσης 0,136μ., διάμ. στομίου 0,101μ.

MΘ 13435

Ακέραιο και σχετικά καλοδιατηρημένο πήλινο εξάλειπτρο με οριζόντια ταινιωτή λαβή, της οποίας τα δύο άκρα αναδιπλώνονται και προεξέχουν. Έχει υψηλή δακτυλιόσχημη βάση και κάθετο κυλινδρικό σώμα, με δύο προεξέχουσες πλαστικές απολήξεις στα άκρα, από τις οποίες η πάνω είναι σαφώς μεγαλύτερη. Η άνω δακτυλιόσχημη επιφάνεια του αγγείου είναι σχεδόν επίπεδη και διακοσμείται στα άκρα με χοντρές μαύρες και καστανές γραμμές, από τις οποίες δύο βρίσκονται στην περιφέρεια και τρεις προς την πλευρά του στομίου, πριν δηλ. την στενή ζώνη που δημιουργείται ανάμεσα σ' αυτές τις γραμμές, αποδόθηκε πυκνό και έντονα σχηματοποιημένο γλωσσωτό κόσμημα. Το εσωτερικό του αγγείου καλύπτεται με αραιό μαύρο γάνωμα.

Βιβλιογραφία:

Κ. Σισμανιδής, Το αρχαϊκό νεκροταφείο της Αγίας Παρασκευής Θεσσαλονίκης, στο: ΑΜΗΤΟΣ, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Μανόλη Ανδρόνικο, Θεσσαλονίκη 1987, Μέρος Δεύτερο, 787-803, πίν. 160,1 (επάνω αριστερά).

Κ. Σισμανιδής

Προθήκη 2

Αττική μελανόμορφη οφθαλμωτή κύλικα

520-500 π.Χ.

Θέρμη (Λαμπράκη και Πολυτεχνείου, 1989, Τ 135)

ΜΘ 12664

Ύψος 0,083μ., διάμ. χείλους 0,187μ., διάμ. βάσης 0,087μ.
Σώζεται ολόκληρη, συγκολλημένη από πολλά όστρακα.
Το μελανό επίχρυσμα έχει κοκκινωπή απόχρωση εξαιτίας
της όπτησης.

Ανάμεσα στους οφθαλμούς δύο γυμνοί νεαροί άνδρες στέκονται αντικριστά. Οι χειρονομίες τους είναι παρόμοιες και στις δύο όψεις: στη μία, ο νέος στα δεξιά απλώνει το χέρι του προς το γόνατο του άλλου. Στην άλλη, ο νέος στα αριστερά πιάνει το χέρι του συντρόφου του. Πρόκειται προφανώς για σκηνές ομοερωτικού περιεχομένου. Κάτω από κάθε λαβή υπάρχει ένα υδρόβιο πτηνό και ακτινωτό κόσμημα καλύπτει το κατώτερο μέρος του σώματος.

Βιβλιογραφία:

Αδημοσίευτη. Ανάλογες παραστάσεις συναντούμε στις μελανόμορφες οφθαλμωτές κύλικες της «Ομάδας των Ερωτοτροπιών» ("Group of Courting Cups").

Κιονωτός κρατήρας

Γύρω στο 500 π.Χ.

Θέρμη, νεκροταφείο (Οικ. 375α, Ο.Τ. 76, Τ39)

ΘΕ 1787

Ύψος 0,21μ., διάμ. χείλους 0,22μ., διάμ. βάσης 0,117μ.
Σώζεται ολόκληρος (εκτός από τμήμα της μίας λαβής), συγκολλημένος από θραύσματα. Μεγάλο τμήμα της μίας όψης του είναι πολύ φθαρμένο, έχουν δημιουργηθεί μάλιστα διαμπερείς οπές.

Καστανό επίχρυσμα καλύπτει τη βάση, το χείλος και τις λαβές του.

Με το ίδιο επίχρυσμα έχει αποδοθεί και η κυρίως διακόσμηση στις δύο όψεις του αγγείου: ένα κλαδί με οξύληκτα φύλλα (πιθανότατα δάφνης) στον ώμο και δύο ταινίες (πλατεΐα στην κοιλιά και πιο λεπτή στο κατώτερο μέρος του σώματος).

Βιβλιογραφία:

Αδημοσίευτος. Αναφέρεται στο: Β. Αλλαμανή κ.ά., «Θέρμη 1999.

Η ανασκαφή στο νεκροταφείο», ΑΕΜΘ 13 (1999) 157. Πρόκειται για έργο ενός τοπικού κεραμικού εργαστηρίου. Παρόμοιος κιονωτός κρατήρας (αρ. Θε 288) είχε βρεθεί και παλαιότερα στο ίδιο νεκροταφείο: Ελληνικός Πολιτισμός. Μακεδονία, Το Βασίλειο του Μεγάλου Αλεξάνδρου (κατάλογος Έκθεσης 1993) αρ. 194.

Μελανόμορφη υδρία

525-510 π.Χ.

Θέρμη, νεκροταφείο. Από κιβωτίοσχημο τάφο (Οικ. 379, Ο.Τ. 77, Τ1)

ΘΕ 1680

Ύψος 0,235μ., διάμ. χείλους 0,117μ., διάμ. βάσης 0,076μ.
Ακέραιη, διατηρείται σε άριστη κατάσταση εκτός από μια ρωγμή στην όψη και ελάχιστες κατά τόπους αποκρούσεις.

Για τη διακόσμηση της υδρίας χρησιμοποιήθηκε άφθονο λευκό και ιώδες επίθετο χρώμα. Στον ώμο υπάρχει ιωνικό κυμάτιο και αμέσως από κάτω μια σειρά από ανοιχτά και κλειστά άνθη λωτού. Στο σώμα, μέσα σε μετόπη, εικονίζονται δύο Σφίγγες εκατέρωθεν ενός σύνθετου ανθεμωτού σταυροειδούς κοσμήματος. Στην κάτω επιφάνεια της βάσης έχει ζωγραφιστεί πρόχειρα ένα κυκλικό μοτίβο, με ιώδες χρώμα. Ανάλογες μελανόμορφες υδρίες μικρού μεγέθους αποδίδονται συνήθως σε κεραμικά εργαστήρια της Εύβοιας.

Βιβλιογραφία:

Β. Αλλαμανή κ.ά., «Θέρμη 1999. Η ανασκαφή στο νεκροταφείο», ΑΕΜΘ 13 (1999) 157, εικ. 3.

Παρόμοιο σύνθετο ανθεμωτό κόσμημα αποτελεί την κύρια διακόσμηση στο σώμα μια ανάλογης μικρής ευβοϊκής (;) υδρίας στην Αθήνα: CVA Αθήνας 2, πίν. 17, 2-4.

Για ανάλογες υδρίες και γενικότερα για τη μελανόμορφη ευβοϊκή κεραμική βλ: Α.Δ. Ure, "Observations on Euboean Black-Figure", BSA 68, 1973, 25-31. D. von Bothmer, "Euboean Black-figure in New York", Metropolitan Museum Journal 2, 1969, 27-44. Σίνδος, Κατάλογος της Έκθεσης, 1985, αρ. 293 (Μ. Τιβέριος).

Αλαβάστρινο αλάβαστρο

Γύρω στο 323 π.Χ. (με βάση το μεταθανάτιο νόμισμα – όγδοο στατίρα– του Φιλίππου Β΄ που βρέθηκε στον τάφο).

Θεσσαλονίκη, Σέδες, Τάφος Γ.

ΜΘ 5498

Ύψος 0,22μ., διάμ. κοιλιάς 0,06μ., διάμ. χείλους 0,054μ.
Ακέραιο. Αρκετές φθορές στην επιφάνεια του σώματος και μικρή απόκρουση στην περιφέρεια του χείλους

Είναι ένα από τα επτά αλάβαστρα (τα δύο από πηλό) που βρέθηκαν στον ίδιο, πλούσια κτερισμένο, γυναικείο τάφο, ο οποίος περιείχε πολλά χρυσά κοσμήματα, μεταλλικά και πήλινα αγγεία, τμήματα από οστέινο διάκοσμο κλπ.

Η βάση του είναι επίπεδη και ο λαιμός κοντός. Στον ώμο υπάρχουν δύο κάθετες αποφύσεις. Κάτω από τη μία από αυτές υπάρχει δακτυλιοειδής υποδοχή, προφανώς για την ένθεση δακτυλίου από άλλο υλικό.

Βιβλιογραφία:

Ν.Χ. Κοτζιάς, «Ο παρά το αεροδρόμιον της Θεσσαλονίκης (Σέδες) Γ΄ τάφος», ΑΕ 1937, Γ, 890-891, εικ. 24.

Μελανόμορφη

ανθεμωτή ταινιωτή κύλικα

Τελευταίο τέταρτο του 6ου αιώνα π.Χ.

Αίνεια, αρχαϊκός τάφος IX

ΜΘ 8109

Ύψος 0,07μ., διάμ. 0,17μ.

Πηλός ερυθρός, γάνωμα μαύρο, κατά τόπους απολεπισμένο.

Λαβές συγκολλημένες.

Το εσωτερικό της κύλικας είναι μελαμβαφές, εκτός από κύκλο στο χρώμα του πηλού, με μικρή περιφέρεια γύρω από την κεντρική στιγμή. Εξωτερικά, η ζώνη των λαβών μεταξύ δύο οριζόντιων ταινιών γανώματος κοσμεύεται με πλέγμα σχηματοποιημένων πεντάφυλλων ανθεμίων εναλλάξ με μονά όρθια φύλλα. Ακολουθεί άβαφη λεπτή ταινία και στη συνέχεια το μελαμβαφές κάτω μέρος της κύλικας και το χαμηλό πόδι της. Η περιφέρεια της δισκόμορφης βάσης είναι στο χρώμα του πηλού. Το πόδι εσωτερικά είναι μελαμβαφές, εκτός από έναν κύκλο στο κέντρο του πυθμένα. Το αγγείο ανήκει στην ομάδα των αττικών ανθεμωτών ταινιωτών κυλίκων.

Βιβλιογραφία:

Ι. Βοκοτοπούλου, Οι ταφικοί τύμβοι της Αίνειας, Αθήνα 1990, σ. 104, σκ. 53, πιν. 65α-β

Λ. Μαραγκού, Αρχαία ελληνική τέχνη, Αθήνα 1985, σ.85, αριθ.125

Ε. Μπ. Τσιγαρίδα

Μελανόμορφη τριφυλλόστομη οinoχόη

γ' τέταρτο του 6ου αιώνα π.Χ.

Αίγεια, αρχαϊκός τάφος ΙΧ

ΜΘ 8107

Ύψος 0,21μ., διάμ. κοιλιάς 0,14μ., διάμ. βάσης 0,08μ.

Πηλός ερυθρός, γάνωμα σπληνό μαύρο. Επίθετα χρώματα, λευκό και ιώδες.

Ακέραιη

Το αγγείο φέρει μαύρο γάνωμα, εκτός από ορθογώνια μετόπη στην περιοχή των ώμων και της κοιλιάς, όπου υπάρχει η κυρίως παράσταση. Επίσης ιώδες επίθετο χρώμα υπάρχει στην παρυφή του χείλους, σε μια ταινία στη βάση του λαιμού και σε δύο ταινίες κάτω από τη μετόπη. Εδαφόχρωμη είναι η κάτω επιφάνεια της βάσης.

Το αγγείο έχει υπερυψωμένη λαβή κυκλικής διατομής, φαρδύ τριφυλλόσχημο στόμιο και δισκόμορφη βάση. Λίγο πιο πάνω από την ένωση του λαιμού με τους ώμους υπάρχει ανάγλυφος δακτύλιος.

Στη μετόπη της κοιλιάς εικονίζονται δύο όρθιες γυναικείες μορφές κάτω από μια σειρά μαύρες κοντές ακτίνες, που πατούν σε λεπτή μαύρη γραμμή. Οι μορφές φορούν κοντούς εφαρμοστούς χιτώνες και πλαισιώνουν ανδρική μορφή καθιστή σε δίφρο. Της αριστερής γυναικείας μορφής ο κορμός είναι χρωματισμένος με ιώδεις κηλίδες. Η ανδρική κεντρική μορφή κάθεται προς τα αριστερά, είναι τυλιγμένη με ιμάτιο, του οποίου οι παρυφές δηλώνονται με σειρά λευκών στιγμών και με ιώδες. Έχει γένεια και στο χέρι της κρατά σκήπτρο με καμπυλωτή κορυφή, που λήγει σε κλειστό κάλυκα. Πρόκειται για την προετοιμασία για τη γέννηση της Αθηνάς. Στο κέντρο εικονίζεται ο Δίας, που πλαισιώνεται από φτερωτές γυναικείες μορφές. Ανάλογες μορφές απεικονίζονται σε σκηνές θεϊκής γέννησης. Παρόμοια παράσταση υπάρχει σε υδρία της Ιαλυσού και σε αμφορέα του ζωγράφου του Princeton του γ' τέταρτου του 6ου αιώνα π.Χ. Η τελευταία παράσταση

πιθανότατα αποτελεί και το πρότυπο του ζωγράφου της οinoχόης της Αίγειας.

Βιβλιογραφία:

Ι. Βοκοτοπούλου, Οι ταφικοί τύμβοι της Αίγειας, Αθήνα 1990, σ. 104-5, σκ. 54, πιν. 65γ

Μ. Maass, Griechische und romische Bronzewerkeder Antikensammlungen, Munchen 1979, σ. 17-9

J. Beazley, Paralipomena, Oxford 1971, σ.197, Μουσείο Ρόδου, αριθ. 10593

J. Boardman, Athenian Black-figure Vases, London 1974, σ.63, εικ. 138

Ε. Μπ. Τσιγαρίδα

Προθήκη 3

Όστρακο κορινθιακού κιονωτού κρατήρα

Τέλη πρώιμης ή αρχή μέσης κορινθιακής φάσης (580/570 π.Χ.).

Περισυλλέχθηκε στο Καραμπουρνάκι από τον Κωνσταντίνο Τσάκο.

ΜΘ 10226 (Τ 240)

Σωζόμ. ύψος 0,112μ., σωζόμ. πλάτος 0,06μ., πάχος 0,006 εκ.

Κορινθιακός κιτρινωπός πηλός. Το καστανό επίχρυσμα είναι άνισα επαλειμμένο και έχει απολεπιστεί σε διάφορα σημεία.

Στο ανώτερο σωζόμενο τμήμα του οστράκου υπάρχει πλατιά καστανή ζώνη. Κάτω από αυτή σώζεται το μπροστινό τμήμα Σφίγγας προς τα δεξιά. Εικονίζεται με ανασκωμένο το αριστερό πόδι της. Φέρει ιώδη ταινία στα μαλλιά και φορά περιδέραιο, το οποίο δηλώνεται με διπλή γραμμή. Το πρόσωπο και ο λαιμός της είναι σχεδιασμένα με περιγράμματα. Οι φτερούγες της αποδίδονται εναλλάξ με καστανό και ιώδες χρώμα. Μπροστά από τη δαιμονική μορφή διακρίνεται μέρος από σύνθετο φυτικό κόσμημα (ανθεμωτός σταυρός) που βρισκόταν στο κέντρο της σύνθεσης και αποτελείται από ανθέμιο που εκφύεται από ζεύγος ελίκων και άνθος λωτού. Στο βάθος της σκηνής υπάρχουν δύο φυλλωτοί ρόδακες. Η παράσταση στο σώμα του κρατήρα πρέπει να βρισκόταν μέσα σε ορθογώνια μετόπη και αποτελείτο από δύο αντωπές Σφίγγες με τη φυτική σύνθεση ανάμεσά τους. Το επίθετο ιώδες χρώμα διατηρείται επίσης, εκτός από τις φτερούγες, στα μαλλιά, το πόδι και καλύτερα στα πέταλα του ανθεμίου και στο άνθος του λωτού.

Βιβλιογραφία:

Ι. Βοκοτοπούλου, Θεσσαλονίκη. Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρόνια, Αθήνα 1986, 83-84 εικ. 58.

Το προφίλ της Σφίγγας, με το γωνιώδες περίγραμμα, μοιάζει με εκείνο της Ιόλης στον κρατήρα του Ευρύτου: Η. Payne, Necrocorinthia. Study of Corinthian Art th the Archaic Period, Oxford 1931.

E. Simon, Die griechischen Vasen², Μόναχο 1981, 52 πίν. XI. Η σύνθεση των αντωπών Σφιγγών ή άλλων αντωπών δαιμονικών μορφών με φυτικό κόσμημα ανάμεσά τους δεν είναι ιδιαίτερα συχνή και απαντά στην Πρώιμη και τη Μέση Κορινθιακή Περίοδο ως το κύριο εικονιστικό θέμα που διακοσμεί ένα πλατύ πεδίο στο σώμα, ενώ αργότερα, κατά την Ύστερη Κορινθιακή φάση, στη δευτερεύουσα ζώνη των κιονωτών κρατήρων, ενταγμένη στις ζωφόρους με ζώα.

Βιβλιογραφία:

Βλ. σχετικά: D. A. Amyx, «The Medaillon Painter», AJA 65 (1961) 6-7 πίν. 11α, 13α. T. Bakir, Der Kolonnenkrater in Korinth und Attika zwischen 625 und 550 v. Chr., 1974, πίν. 11. A. Stillwell – L. Benson, Corinth XV, III: The Potter's Quarter, 1984, 135 αρ. 675 πίν. 31. D. A. Amyx – P. Laurence, Studies in Archaic Corinthian Vase Painting, 1996, 17-18 αρ. 54. CVA Ρώμη, Musei Capitolini 1, πίν. 3, 1 (Ιταλία 1603).

Σφίγγες με δρεπανόσχημες φτερούγες και ενίοτε με ανασπκωμένο το ένα μπροστινό πόδι απεικονίζονται συχνά στα αγγεία της Πρώιμης Κορινθιακής Περιόδου: Payne, ό.π. αρ. 700 πίν. 22,5. Για το κόσμημα του ανθεμωτού σταυρού: Σ. Καρούζου, Αγγεία του Αναγυρούντος, Αθήνα 1963, 78 πίν. 19.

Ε. Μανακίδου

Οπισθόμνητη πρόχους τοπικού εργαστηρίου

Β' μισό 6ου αι. π.Χ.

Από το Καραμπουρνάκι (Μικρό Έμβολο) Θεσσαλονίκης, αρχαίος οικισμός.

Προέρχεται από τον ίδιο «λάκκο απορριμμάτων» με το προηγούμενο κάναστρο. Βρέθηκε στην τομή 22-91δ, σε βάθος 3,10-3,30μ., στις 1/8/1997.

Αρ. ευρ. K97E.24

Ύψος 0,31μ., άνοιγμα στομίου 0,08μ., πάχος τοιχωμάτων 0,06μ., ύψος λαβής 0,10μ., πλάτος λαβής 0,02μ., πάχος λαβής 0,02μ.

Πηλός με αρκετές προσμίξεις (Munsel 2.5 YR 6/8).

Συγκολλήθηκε από 25 όστρακα. Είναι σχεδόν ακέραιη εκτός από μικρά τμήματα που λείπουν από το λαιμό και το σώμα. Φέρει μελανά και λευκά ιζήματα, κυρίως στην περιοχή της λαβής. Σε ορισμένα σημεία υπάρχουν ίχνη καύσης.

Κοντός κυλινδρικός λαιμός με οπισθόμνητο στρογγυλό στόμιο. Ακανόνιστο σφαιρικό σώμα με επίπεδη, όχι ξεχωριστά διαμορφωμένη, βάση. Κάθετη

τοξωτή λαβή, κυλινδρικής διατομής, που δεν ξεπερνά το χείλος. Στο σημείο όπου η λαβή ενώνεται με το χείλος υπάρχει εγχάρακτο, λοξά τοποθετημένο Χ. Όλη η εξωτερική επιφάνεια του αγγείου φέρει καστανέρυθρο επίχρισμα και είναι καλά στιλβωμένη. Βρέθηκε μαζί με τμήματα από διάφορα χρηστικά αγγεία, καθώς και παρόμοιες στιλβωτές οπισθόμνητες πρόχους, με ανάλογες μάλιστα διαστάσεις και ανάλογα ίχνη καύσης.

Το σχήμα αυτό της πρόχου –με γραπτή, εγχάρακτη ή και καθόλου διακόσμηση– είναι ιδιαίτερα συχνό στους οικισμούς της Μακεδονίας ήδη από την πρώιμη εποχή του Σιδήρου και σε όλη τη διάρκεια της αρχαϊκής εποχής. Τα πρότυπά του πρέπει να αναζητηθούν σε σκεύη από άλλα υλικά, όπως δέρμα, ψάθα ή πιθανόν από μεγάλες κολοκύθες.

Βιβλιογραφία:

Για παρόμοιες ως προς το σχήμα αρχαϊκές πρόχους, αλλά με διαφορετικό είδος στιλβωσης και με «διχρωμία»: Ι. Βοκοτοπούλου κ.ά., Σίνδος. Κατάλογος της έκθεσης, 1985, 225-226 αρ. 361 (Μ. Τιβέριος).

Για εγχάρακτα γράμματα ή σύμβολα σε αγγεία της εποχής Σιδήρου: J. K. Papadopoulos, «Early Iron age potters' marks in the Aegean», Hesperia 63, 1994, 437 κ.ε.

Ε. Μανακίδου

Όληνη

Αρχαϊκοί χρόνοι.

Καραμπουρνάκι, Τούμπα/Αρχαίος Οικισμός, Τομή 27/79δ, λάκκος ΒΔ γωνίας.

K2001Δ.449

Ύψος 10,2εκ., διάμ. χείλους 4 εκ.

Πηλός καθαρός με λίγα ψήγματα άμμου και λίγες προσμίξεις. Χρώμα πηλού ερυθρωπό κίτρινο (5 YR 7/8).

Σώζεται σχεδόν ακέραιη, με εξαίρεση τη λαβή που λείπει. Εξωτερικά καλύπτεται με ερυθρωπό ανισοπαχές γάνωμα κατά τόπους απολεπισμένο. Άβαφη αφήνεται η βάση του αγγείου.

Αδιαμόρφωτο χείλος, ωσειδές σώμα, αδιαμόρφωτη επίπεδη βάση. Η λαβή ξεκινά κάτω από το χείλος και καταλήγει στο σώμα πάνω από την κοιλιά του αγγείου.

Η όληνη ανήκει στην κατηγορία των ιωνίζοντων ωοκέλφων αγγείων που κατασκευάζονταν στο κεραμικό εργαστήριο που δρούσε στην αρχαϊκή εποχή στον οικισμό στο Καραμπουρνάκι. Βλ. σχε-

τικά περιγραφή στην κύλικα K2001Δ.417. Η όληνη είναι ένα από τα σχήματα που παράγει το εργαστήριο, αν και όχι σε μεγάλους αριθμούς. Πρόκειται γενικά για μικρού σχετικά μεγέθους αγγείο και ο τύπος ακολουθεί την περιγραφή που δόθηκε παραπάνω για τη συγκεκριμένη όληνη. Από τα σωζόμενα παραδείγματα προκύπτει πως η λαβή στις όλπες αυτές της ομάδας είναι ταινιωτή και δεν ξεπερνά το χείλος του αγγείου.

Παρά το ότι το σώμα της όλπης δεν έχει λεπτά τοιχώματα ο χαρακτηρισμός της ομάδας ως «ωοκέλφυς» οφείλεται στο βασικό σχήμα της, την κύλικα και διατηρείται συμβατικά και για τα υπόλοιπα σχήματα των αγγείων της. Το σχήμα του αγγείου, θυμίζει αρχαϊκές όλπες της ανατολικής Ελλάδος, όπως για παράδειγμα κάποιες σαρμακές που χρονολογούνται στον 7ο αι. π.Χ. και στα σαρμακά αυτά παραδείγματα η λαβή δεν ξεπερνά το χείλος. Απτικές όλπες που έχουν παραπλήσιο σχήμα με αυτές από το Καραμπουρνάκι, είναι μεταγενέστερες (τέλη 6ου – αρχές 5ου αι. π.Χ.). Μάλιστα και γι' αυτές υποστηρίζεται ότι βρίσκονται κοντά στις αρχαϊκές όλπες της Σάμου.

Βιβλιογραφία:

Για τη βιβλιογραφία του αγγείου αυτού, τον τόπο εύρεσής του και την ιωνίζουσα ωοκέλφυη κεραμική γενικότερα βλ. βιβλιογραφία στην κύλικα K2001Δ.417.

Για όλπες της ίδιας κατηγορίας από το Καραμπουρνάκι βλ. και Τιβέριος, Μ., Ε. Μανακίδου και Δ. Τσιαφάκη, 2004. «Ανασκαφικές έρευνες στο Καραμπουρνάκι κατά το 2002. Ο αρχαίος οικισμός». ΑΕΜΘ 16, 2002: 261.

Για τα σαρμακά πρότυπα βλ. Α. Ε. Furtwängler στο Furtwängler, Α. Ε. και Η. J. Kienast, Der Nordbau im Heraion von Samos. SAMOS III, Bonn 1989, 90-92 ει. 85. Του ιδίου, Heraion von Samos: Grabungen im Südtemenos 1977, I. Schicht- und Baubefund, Keramik, AM 95, 1977, 174-176, 204, 210, αρ. I/38a, II/15, ει. 14, 17, πίν. 45.10.

Για τις απτικές όλπες βλ. Β. Α. Sparkes - L. Talcott, Black and plain pottery of the 6th, 5th, and 4th centuries B.C. Agora XIII, Princeton 1970, 78-79.

Δ. Τσιαφάκη

Ιωνίζουσα ωοκέλυφη άποδη κύλिका

Αρχαίοι χρόνοι.

Καραμπουρνάκι, Τούμπα/Αρχαίος Οικισμός, Τομή 27/79δ, λάκκος ΒΔ γωνίας.

Αρ. ευρ. K2001Δ.431

Ύψος 0,08μ., διάμ. χείλους 0,20μ., χορδή λαβής 0,07εκ.

Πηλός καθαρός με λίγα ψήγματα άμμου και λίγες προσμίξεις. Χρώμα πηλού ερυθρωπό κίτρινο (5 YR 6/6).

Συγκολλημένη από 24 όστρακα. Σώζεται σχεδόν ακέραιη.

Λείπουν μικρά τμήματα από το χείλος και το σώμα. Το αγγείο έχει υποστεί παραμόρφωση κατά την όπτηση, κυρίως στο πάνω μέρος του.

Ολόκληρη η κύλिका, εξωτερικά και εσωτερικά, καλύπτεται με ερυθρωπό ανισοπαχές “γάνωμα”, το οποίο έχει απολεπιστεί σε διάφορα σημεία. Άβαφη παραμένει η επιφάνεια έδρασης και το κάτω τμήμα των λαβών.

Άποδη κύλिका χωρίς πλαστική διαμόρφωση του χείλους και της βάσης. Λαβή κυλινδρικής διατομής. Το αγγείο ανήκει στην κατηγορία των ιωνίζοντων ωοκέλυφων αγγείων που κατασκευάζονταν από ντόπιο εργαστήριο στο Καραμπουρνάκι, όπως και η προηγούμενη κύλिका K2001Δ.417. Για τα χαρακτηριστικά της κατηγορίας αυτής, βλ. την περιγραφή στην κύλिका K2001Δ.417.

Το αγγείο προέρχεται από τον ίδιο λάκκο απορριμμάτων του κεραμικού εργαστηρίου με την κύλिका K2001Δ.417, στην περιγραφή της οποίας υπάρχουν και οι σχετικές πληροφορίες.

Βιβλιογραφία:

Για τη βιβλιογραφία του αγγείου αυτού και τα σχετικά με το κεραμικό εργαστήριο στο οποίο ανήκει βλ. κύλिका K2001Δ.417

Δ. Τσιαφάκη

Ιωνίζουσα ωοκέλυφη άποδη κύλिका

Αρχαίοι χρόνοι.

Καραμπουρνάκι, Τούμπα/Αρχαίος Οικισμός, Τομή 27/79δ, λάκκος ΒΔ γωνίας.

K2001Δ.417

Ύψος 0,13μ., διάμ. χείλους 0,25μ., χορδή λαβής 0,09μ.

Πηλός καθαρός με λίγα ψήγματα άμμου και λίγες προσμίξεις. Χρώμα πηλού ροδαλό γκριζο (7.5 YR 6/2).

Συγκολλημένη από 33 όστρακα. Λείπουν ένα μικρό τμήμα από το χείλος και μικρά τμήματα από το σώμα. Το αγγείο έχει υποστεί παραμόρφωση κατά την όπτηση.

Ολόκληρο το αγγείο, εξωτερικά και εσωτερικά, καλύπτεται με καστανό ανισοπαχές “γάνωμα”, το οποίο έχει απολεπιστεί σε κάποια σημεία. Άβαφη αφήνεται η επιφάνεια έδρασης και το κάτω τμήμα των λαβών.

Πρόκειται για άποδη σκυφοειδή κύλिका χωρίς διαμόρφωση του χείλους. Λαβή κυλινδρικής διατομής.

Η κύλिका ανήκει σε μία ευρύτερη κατηγορία ντόπιων αγγείων, γνωστά με την ονομασία «ιωνίζοντα ωοκέλυφα», καθώς ακολουθούν ιωνικά πρότυπα και διακρίνονται για τα λεπτά τους τοιχώματα. Τα ιωνίζοντα ωοκέλυφα αγγεία καλύπτονται από ερυθρωπό, ενίοτε ανισοπαχές, “γάνωμα” που μπορεί να παίρνει διάφορες καστανόχρωμες αποχρώσεις. Ο πηλός τους είναι αρκετά καθαρός με εμφανή ψήγματα άμμου, ενώ συχνά παρατηρείται μια αδεξιότητα στη διαμόρφωση του σχήματός τους. Όσον αφορά το σχήμα της κύλικας της ομάδας αυτής, βασικά χαρακτηριστικά του είναι η μη διαμόρφωση του χείλους και η έλλειψη ποδιού, ενώ συχνά δεν διαμορφώνεται πλαστικά και η βάση. Οι κύλικες αποτελούν μέχρι στιγμής το κυρίαρχο σχήμα της ομάδας, ενώ από το ίδιο εργαστήριο φαίνεται ότι κατασκευάζονται και φιαλόσχημα αγγεία με προχοή, κυάθια, οινόχοες, όλπες, λεκανίδες και αρύταινες.

Τόσο τα αρχαιολογικά δεδομένα όσο και οι αναλύσεις των πηλών οδηγούν στο συμπέρασμα πως το κεραμικό αυτό εργαστήριο λειτουργούσε στον αρχαίο οικισμό στο Καραμπουρνάκι, όπως είχε ήδη υποθέσει ο Μ. Τιβέριος. Ο χρόνος δράσης του τοποθετείται στα αρχαϊκά χρόνια (7ος-6ος αι. π.Χ.) και τα προϊόντα του έχουν εντοπιστεί σε διάφορους οικισμούς της περιοχής του θερμαϊκού κόλπου, όπως για παράδειγμα στη Σίνδο, Τούμπα Θεσσαλονίκης, Τράπεζα Λεμπέτ Σταυρούπολη, στη Νέα Φιλαδέλφεια και στη σημερινή Θέρμη.

Η συγκεκριμένη κύλिका, όπως και τα τρία ακόμη αγγεία της ίδιας κατηγορίας που παρουσιάζονται στην έκθεση, προέρχονται από έναν απορριμματικό λάκκο στον αρχαίο οικισμό στο Καραμπουρ-

νάκι. Μέσα στον λάκκο βρέθηκαν πάνω από 40 αγγεία αυτής της κατηγορίας, πολλά από τα οποία παρουσιάζουν κατασκευαστικές ατέλειες. Μαζί τους υπήρχαν και πολλά τμήματα άψητων αγγείων αλλά και κομμάτια πηλού. Οι αναλύσεις που έγιναν συνηγορούν στο ότι ο πηλός, όπως και τα άψητα και ψημένα αγγεία που βρέθηκαν μαζί του, έχουν παρόμοια σύσταση. Έτσι επιβεβαιώνουν την αρχαιολογική υπόθεση ότι όλα αυτά αποτελούν τα απορρίμματα του ντόπιου κεραμικού εργαστηρίου που όπως αναφέρθηκε, δραστηριοποιούνταν στο Καραμπουρνάκι.

Βιβλιογραφία:

Για το ανασκαφικό σύνολο των συγκεκριμένων αγγείων και τον τόπο εύρεσής τους βλ. Μ. Τιβέριος - Ε. Μανακίδου - Δ. Τσιαφάκη, Ανασκαφικές έρευνες στο Καραμπουρνάκι κατά το 2001: ο αρχαίος οικισμός». ΑΕΜΘ 15, 2001, 256-258.

Για τις ιωνίζουσες ωοκέλυφες κύλικες και την ονομασία τους βλ. Μ. Τιβέριος, Από τα απομεινάρια ενός προελληνιστικού ιερού «περί τον θερμαϊόν κόλπον», στο Μνήμη Δ. Λαζαρίδη. Πόλις και Χώρα στην αρχαία Μακεδονία και Θράκη, Πρακτικά αρχαιολογικού Συνεδρίου, Καβάλα 9-11 Μαΐου, 1986 (Θεσσαλονίκη 1990) 75-76.

Γενικά για τα αγγεία αυτά και την παρουσία τους στο Καραμπουρνάκι βλ. Μ. Τιβέριος - Ε. Μανακίδου - Δ. Τσιαφάκη, Πανεπιστημιακές ανασκαφές στο Καραμπουρνάκι Θεσσαλονίκης (2000-2002)». Εγνατία 7, 2003, 347-349. Βλ. επίσης Ι. Βοκοτοπούλου, Θεσσαλονίκη, Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρόνια, Αθήνα 1986, 85 εκ. 60.

Για την παρουσία τους σε άλλες περιοχές του θερμαϊκού βλ. Σίνδος: Μ. Τιβέριος, Επτά χρόνια (1990-1996) αρχαιολογικών ερευνών στη διπλή τράπεζα Αγκιάλου-Σίνδου. Ο αρχαίος Οικισμός, ΑΕΜΘ 10, 1996, 414. Από την Τούμπα Θεσσαλονίκης: Κ. Σουέρεφ, Τούμπα Θεσσαλονίκης 2000. Ανασκαφές στο αρχαίο νεκροταφείο». ΑΕΜΘ 14, 2000, 218, 224 εκ. 7Β, 225 εκ. 9α. Από την Τράπεζα Λεμπέτ: Κ. Τζαναβάρη - Α. Λιούτας, Τράπεζα Λεμπέτ. Μια πρώτη παρουσίαση, ΑΕΜΘ 7, 1993, 271. Από τη σύγχρονη Θέρμη: Β. Αλλαμανή κ.ά., Θέρμη 1999. Η ανασκαφή στο νεκροταφείο και στοιχεία για την οργάνωση του χώρου του, ΑΕΜΘ 13, 1999, 155, 165 εκ. 2 (πίσω δεξιά και μπροστά αριστερά). Από τη Νέα Φιλαδέλφεια: Β. Μισαλίδου-Δεσποτίδου, Νέα Φιλαδέλφεια. Ανασκαφική έρευνα στην «τράπεζα» και στο νεκροταφείο της εποχής σιδήρου, ΑΕΜΘ 12, 1998, 262. Βλ. επίσης Α. Παντή, Τοπική κεραμική από τη Χαλκιδική και το μυκό του θερμαϊκού κόλπου (Ακανθος, Καραμπουρνάκι, Σίνδος), Θεσσαλονίκη 2008.

Δ. Τσιαφάκη

Αττικό ερυθρόμορφο ληκύθιο

Β' μισό 5ου αι. π.Χ.

Καραμπουρνάκι Θεσσαλονίκης, νεκροταφείο

ΚΝ 17

Αττικό ερυθρόμορφο ληκύθιο με παράσταση φτερωτής Νίκης που κρατά στεφάνι.

Τμήμα αττικού μελανόμορφου κιονωτού κρατήρα με λευκό βάθος

τέλη 6ου αι. π.Χ.

Βρέθηκε στο Καραμπουρνάκι (Μάρτιος/Απρίλιος 1954)

ΜΘ 2883

Σώζομ. ύψος 0,14μ., σωζόμ. πλάτος 0,14μ.

Αττικός πηλός. Το επίθετο λευκό χρώμα στο βάθος της παράστασης διατηρείται σε αρκετά καλή κατάσταση. Το καστανόμαυρο γάνωμα είναι άνισα επαλειμμένο στο εσωτερικό του αγγείου και έχει απολεπιστεί σε ορισμένα σημεία. Συγκολλημένο από αρκετά όστρακα και αρκετά συμπληρωμένο, ιδιαίτερα στην περιοχή της παράστασης.

Στον ώμο υπάρχει ζώνη με φυτικό κόσμημα από όρθια ανθέμια που εκφύονται και περιβάλλονται από διπλές έλικες. Η σχεδίαση του κοσμήματος έχει γίνει με καστανόμαυρο χρώμα (γάνωμα) πάνω στο χρώμα του πηλού. Στο σώμα του αγγείου εικονίζεται σκηνή καταδίωξης Μαινάδας από Σάτυρο. Οι μορφές είναι μελανόμορφες πάνω στο λευκό βάθος του αγγείου. Ο Σάτυρος κινείται προς τα δεξιά, ενώ υψώνει προς τα εμπρός το αριστερό του χέρι. Η Μαινάδα τρέχει με έντονο διασκελισμό, επίσης προς τα δεξιά, στρέφοντας το κεφάλι προς τα πίσω και έχοντας σηκωμένο το αριστερό της χέρι. Φορά χιτώνα και ιμάτιο συμμετρικά ριγμένο στους ώμους, στα μαλλιά φέρει ιώδη ταινία. Ίχνη επίθετου ιώδους χρώματος διακρίνονται και στον χιτώνα της. Στο αριστερό άκρο του θραύσματος σώζεται η παρυφή από το ιμάτιο μιας άλλης Μαινάδας και στο δεξιό άκρο υπάρχει ίχνος ίσως από την απόληξη της ουράς ενός ακόμη Σατύρου. Οι μορφές της παράστασης πατούν πάνω σε καστανή ταινία. Υπάρχει αρκετή χάραξη, κυρίως στα ενδύματα της Μαινάδας.

Σε ύστερα μελανόμορφα αττικά αγγεία με λευκό βάθος (όπως οινοχόες, όλπες, κυάθους, κύλικες, ληκύθους και αλάβαστρα) παρατηρείται μια γενική προτίμηση για διονυσιακές σκηνές. Ιδιαίτερα αγαπητές είναι οι παραστάσεις με μέλη του διονυσιακού θιάσου που κυνηγιούνται ή χορεύουν από το τελευταίο τέταρτο του 6ου αι. π.Χ. και εξής.

Βιβλιογραφία:

Για την τεχνική του λευκού βάθους στα αττικά αγγεία: J. R. Mertens, Attic White-Ground. Its Development on Shapes other than Lekythoi, Michigan 1977. I. Wehgartner, Attisch weißgrundige Keramik, Mainz 1988.

Για το μοτίβο της καταδίωξης Μαινάδων από Σατύρους: A. Schöne, Der Thiasos. Eine ikonographische Untersuchung über das Gefolge des Dionysos in der attischen Vasenmalerei des 6. und 5. Jhs. v. Chr., Göteborg 1987, 133 κ.ε. S. Moraw, Die Mänade in der attischen Vasenmalerei des 6. und 5. Jahrhunderts v. Chr., Mainz 1988, 101 κ.ε. G. Fahlbusch, Die Frauen im Gefolge des Dionysos auf den attischen Vasenbildern des 6. und 5. Jhs. v. Chr. als Spiegel des weiblichen Idealbildes, Hamburg/Oxford 2004, 10 κ.ε.

Ε. Μανακίδου

Πλακίδιο από τη λαβή κιονωτού κρατήρα

μέσα 6ου αι. π.Χ.

Τούμπα Θεσσαλονίκης-οικισμός

ΜΘ 18725

Πλακίδιο από τη λαβή κιονωτού κρατήρα με μορφή γενειοφόρου άνδρα, που σχετίζεται με το εργαστήριο του Λυδού.

Σκύφος με προχοή

Υπογεωμετρικοί χρόνοι

Τούμπα Θεσσαλονίκης

Η 496

Σκύφος με προχοή και διακόσμηση μοτίβου ομόκεντρων κύκλων.

Σταμνοειδής πυξίδα

5ος-4ος αι. π.Χ.

Τούμπα Θεσσαλονίκης

ΜΘ 382

Σταμνοειδής πυξίδα με πώμα και φυτικό διάκοσμο.

Τμήμα κεραμίδας

αρχές 5ου αι. π.Χ.

Τούμπα Θεσσαλονίκης

ΑΜΘ 311

Αδημοσίευτο

Τμήμα κεραμίδας με εγχάρκτη επιγραφή και παράσταση ανδρικής μορφής που κρατά σκήπτρο, πιθανότατα ανατολίτη βασιλιά ή αξιωματούχου

Όστρακο αγγείου

αρχές 5ου αι. π.Χ.

Τούμπα Θεσσαλονίκης

ΑΜΘ 312

Αδημοσίευτο

Όστρακο αγγείου με εγχάρκτη ανδρική μορφή, πιθανότατα ανατολίτη αξιωματούχου και εγχάρκτη επιγραφή.

Τμήμα επιτύμβιου πεσσού με ανάγλυφη παράσταση κοριτσιού

γύρω στα 440 π.Χ.

Θεσσαλονίκη, περιοχή Σφαγείων

ΜΘ 11265

Ύψος 0,38μ., πλάτος 0,28μ., πάχος 0,29μ.

Μάρμαρο λευκό λεπτόκοκκο, πιθανότατα πεντελικό.

Ο πεσσός είχε ανάγλυφη παράσταση από την οποία διατηρείται το πάνω τμήμα κοριτσιού που φορά πέπλο με απόπτυγμα και σάκκο στα μαλλιά, έχει το κεφάλι ελαφρά ανασκωμένο και το βλέμμα στραμμένο προς τα πάνω. Έχει απλωμένο και το δεξί της χέρι προς τα πάνω, ίσως να κρατούσε πουλί που το αφήνει ή ίσως το χέρι κατευθύνεται προς ένα κλουβί κρεμασμένο.

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 24-25, αρ. 10 (Γ. Δεσπίνης)

Τραπεζοφόρο με μορφή Έρωτα που στηρίζεται σε ανεστραμμένη δάδα

175-200μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, οδ. Πέλοπος 3

ΜΘ 3025

Ύψος σωζ. 0,75μ., πλάτος 0,215μ., μέγ. βάθος 0,185μ.

Μάρμαρο λευκό λεπτόκοκκο (πεντελικό).

Ο Έρωτας αποδίδεται χωρίς φτερά, στην ηλικία ενός αγοριού πριν την εφηβεία και στηρίζεται σε ανεστραμμένη δάδα.

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 131-132, αρ. 102 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου).

Τραπεζοφόρο με μορφή Ηρακλή που στηρίζεται στο ρόπαλό του

225-250μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, κοντά στο Σαραπίο

ΜΘ 846

Ύψος σωζ. 0,81μ., πλάτος 0,388μ., μέγ. βάθος 0,20μ.

Μάρμαρο λευκό λεπτόκοκκο (πεντελικό).

Ο Ηρακλής αποδίδεται σε στάση ανάπαυσης, ενώ ο μικρός Έρωτας στη δεξιά πλευρά αγκαλιάζει γονατισμένους ένα ελάφι. Ένας δεύτερος Έρωτας, επίσης με μικρό ζώο, γονάτιζε συμμετρικά στην αριστερή πλευρά. Η σύνθεση αποτελεί μια παραλλαγή παρόμοιας σύνθεσης αττικών τραπεζοφόρων που ει-κονίζουν τον Ηρακλή με τον μικρό Τήλεφο.

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 133-134, αρ. 104 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου).

Τραπεζοφόρο με μορφή Γανυμήδη που στηρίζεται σε αετό

γύρω στο 250μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, κοντά στη Ροτόντα

ΜΘ 3024

Ύψος σωζ. 0,87μ., πλάτος 0,28μ., μέγ. βάθος 0,205μ.

Μάρμαρο λευκό λεπτόκοκκο (πεντελικό).

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 135, αρ. 106 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου).

Κρηναίο άγαλμα με μορφή Σιληνού, ο οποίος έχει αποκοιμηθεί χρησιμοποιώντας ως προσκέφαλό του ένα μεγάλο αγγείο

1ος αι. π.Χ.

Άγνωστη προέλευση

ΜΘ 6680

Ύψος 0,335μ., μήκος σωζ. 0,628μ., βάθος 0,345μ.

Μάρμαρο λευκό λεπτόκοκκο, πιθανότατα πεντελικό.

Ο Σιληνός έχει αποκάμει από το μεθύσι και έχει αποκοιμηθεί, χρησιμοποιώντας ως προσκέφαλό του ένα μεγάλο αγγείο. Ο τύπος αυτός του Σιληνού είναι γνωστός από μια σειρά επαναλήψεων που είναι όλες κρηναία αγάλματα. Το μοτίβο είναι γνωστό ήδη από την κλασική εποχή.

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 124-126, αρ. 97 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου).

28. Τραπεζοφόρο με μορφή Λήδας και κύκνου

πριν από το 250μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, οδ. Παλαιών Πατρών Γερμανού

ΜΘ 11345

Τραπεζοφόρο με μορφή γυμνού νέγρου, πιθανόν δούλου

250-300μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, οδ. Ρακτιβάν

P 9

Τραπεζοφόρο με ανακεκλιμένο Ηρακλή και Ερωτιδείς

200-250μ.Χ.

Θεσσαλονίκη (παράδοση Δογούζη – Σωτηρίου)

ΜΘ 4363

Ύψος σωζ. 0,57μ.

Μάρμαρο ελαφρά γκρίζο.

Ο Ηρακλής αποδίδεται κοιμισμένος, δίνοντας την ευκαιρία σε τουλάχιστον τρεις Ερωτιδείς να κλέψουν το ρόπαλό του.

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 134-135, αρ. 105 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου).

Κρηναίο άγαλμα με μορφή νέου που κρατά αμφορέα στον ώμο

150μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Αρχαία Αγορά

ΜΘ 895

Ύψος σωζ. 0,90μ.

Μάρμαρο λευκό θάσου.

Παριστάνεται ένας νέος με αμφορέα στον ώμο. Το αγγείο, με τη βοήθεια ενός σωλήνα, λειτουργούσε ως κρουνός, το άγαλμα επομένως ήταν κρηναίο.

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 126-128, αρ. 98 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου).

Η λατρεία

Προθήκη 19

Ειδώλιο Αφροδίτης με χίνα

αρχές 3ου αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Οικόπεδο Οργανισμού Ύδρευσης (ΟΥΘ),
Συντριβάνι, περιοχή Ανατολικού Νεκροταφείου

ΜΘ 6322

Ύψος 0,21μ., διαστάσεις βάσης 0,045 × 0,07μ.

Πηλός

Ακέραιο

Ειδώλιο Αφροδίτης με χίνα που στηρίζεται σε ψηλή ημικυκλική βάση, η οποία στο πίσω μέρος φέρει την επιγραφή Απολλο/υνος. Η Αφροδίτη παριστάνεται ημίγυμνη σε νωχελική στάση με το ιμάτιο να «πετάει» πίσω από το δεξιό της ώμο. Με το δεξί της χέρι που ακουμπά στο μηρί κρατά το ιμάτιο που καλύπτει το υπογάστριό της. Με το αριστερό της χέρι «ανοίγει» το ιμάτιο προς τα αριστερά προσφέροντας θαλπωρή στη χίνα που ακουμπά το κεφάλι της στο αριστερό σκέλος της Αφροδίτης. Τα μαλλιά της είναι χωρισμένα στη μέση και πέφτουν στους ώμους, ενώ φορεί χαμηλή ημικυκλική στεφάνη.

Το μπροστινό μέρος του ειδωλίου έχει πιεστεί σε μήτρα, ενώ το πίσω είναι χειροποίητο και έχει στρογγυλή οπή εξαερισμού (διάμ. 0,018μ.).

Το ειδώλιο ανήκει στον τύπο της Αναδυόμενης Αφροδίτης (βλ. και ΜΘ 772), γυμνής μορφής με το ιμάτιο να κυματίζει πίσω της, ενώ δίπλα της υπάρχει ένα πουλί, κύκνος ή χίνα. Ο τύπος αυτός δεν απαντά στη γλυπτική και είναι πιθανότατα δημιουργήμα της κοροπλαστικής. Δεν φαίνεται να είναι μακεδονική δημιουργία, αλλά είναι ιδιαίτερα αγαπητός στη Μακεδονία, όπως φανερώνει ο αριθμός των ειδωλίων που έχουν βρεθεί σε διάφορες παραλλαγές.

Η επιγραφή που φέρει το ειδώλιο στο πίσω μέρος της βάσης είναι του κοροπλάθου και αποτελεί σήμα του εργαστηρίου. Οι δημιουργοί υπέγραφαν τα ειδώλια που έβγαιναν από το εργαστήρι τους για να

ξεχωρίσουν τη δουλειά τους από αυτή άλλων εργαστηρίων, έτσι ώστε να επιτύχουν νέες παραγγελίες. Το όνομα Απολλοῦνος είναι σε γενική πτώση, όπως όλα οι άλλες επιγραφές στα ειδώλια της Θεσσαλονίκης (βλ. έκθεση Μακεδονία ΜΘ 10263). Το όνομα έχει σχέση με το όνομα Απόλλων, αλλά είναι όνομα ανθρώπου και όχι θεού.

Βιβλιογραφία:

Σ. Κόρτη-Κόντη, Η κοροπλαστική της Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1994, αρ. 107.

Πήλινη πλαγγόνα

1ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, οδ. Λεωφ Στρατού (τάφος)

ΜΘ 2959

Πήλινη πλαγγόνα που παριστάνει γυμνή καθιστή γυναικεία μορφή - Αφροδίτη.

Πήλινο ειδώλιο Αφροδίτης

2ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, οδ. Λεωφ Στρατού (τάφος)

ΜΘ 2931

Πήλινο ειδώλιο Αφροδίτης που κρατά καθρέφτη και έχει δίπλα της υδρία, στον τύπο της Κνιδίας.

Πήλινο ειδώλιο Ερμαφρόδιτου

πρώτο μισό 2ου αι. π.Χ.

Θεσσαλονίκη, Πανεπιστημιούπολη

Περιοχή Ανατολικού Νεκροταφείου

ΜΘ 6963

Ύψος 0,12μ., διαστ. βάσης 0,03 × 0,14μ.

Πηλός

Αποτελείται από πολλά κομμάτια. Συμπληρωμένο στο δεξί βραχίονα και ώμο.

Ειδώλιο Ερμαφρόδιτου που στηρίζεται σε χαμηλή βάση. Ο Ερμαφρόδιτος παριστάνεται γυμνός, το ιμάτιό του τυλίγει μόνο τους λυγισμένους βραχίονές του και πέφτει ανάμεσα στα πόδια, σχηματίζοντας πλούσιες πτυχές. Ακουμπά νωχελικά με το δεξί του χέρι σε έναν πεσίσκο, στη βαθμιδωτή βάση του οποίου στηρίζεται το δεξί του σκέλος. Στο κεφάλι, που κλίνει ελαφρά προς τα δεξιά, φορά στεφάνι και

ελικωτό διάδημα, καθώς και σκουλαρίκια στα αυτιά. Η μπροστινή όψη του ειδωλίου έχει πιεστεί σε μήτρα, ενώ η πίσω είναι χειροποίητη και έχει μεγάλη τετράπλευρη οπή «εξαερισμού». Το στεφάνι και τα σκουλαρίκια είναι πρόσθετα.

Ο Ερμαφρόδιτος, ο οποίος θεωρείται γιος της Αφροδίτης και του Ερμή, αποτελεί μια ιδιότυπη μορφή της ελληνικής τέχνης. Οι παλαιότερες απεικονίσεις του ανάγονται στον 4ο αι. π.Χ., ενώ στη γλυπτική αναφέρεται ο Ερμαφρόδιτος του γλύπτη Πολυκλή για τον οποίο ελάχιστα είναι γνωστά.

Βιβλιογραφία:

Σ. Κόρτη-Κόντη, Η κοροπλαστική της Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1994, αρ. 13.

Πήλινο ειδώλιο Έρωτα - παιδί

Ρωμαϊκή εποχή

Θεσσαλονίκη, Ραμόνα, κτιστός τάφος 3

Περιοχή Δυτικού Νεκροταφείου

ΜΘ 10863

Ύψος 0,07μ.

Πηλός καστανός με μίκα.

Συγκολλημένο από πολλά κομμάτια. Λείπει μεγάλο τμήμα στο κέντρο του ειδωλίου.

Ειδώλιο παιδικής μορφής γυμνού Έρωτα που παριστάνεται καθιστός με το δεξί πόδι πίσω από το αριστερό και τα χέρια λυγισμένα σε ορθή γωνία προς τα εμπρός. Τα φτερά του είναι μικρά. Τα χαρακτηριστικά του προσώπου δεν διακρίνονται καλά. Λευκό επίχρυσμα καλύπτει ολόκληρο το ειδώλιο.

Ο Έρωτας εμφανίζεται στην τέχνη ως αυθύπαρκτη προσωπικότητα από τον 4ο αι. π.Χ. Και ενώ στις παλιότερες παραστάσεις του Έρωτα κυριαρχεί η μορφή του εφήβου, στα ελληνιστικά και κυρίως στα ρωμαϊκά χρόνια κυριαρχεί η απεικόνιση του Έρωτα με τη μορφή παιδιού.

Βιβλιογραφία:

Σ. Κόρτη-Κόντη, Η κοροπλαστική της Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1994, αρ. 127.

Πήλινο ειδώλιο Έρωτα και Ψυχής <i>1ος αι. μ.Χ.</i> Θεσσαλονίκη, Ανατολικό νεκροταφείο ΜΘ 2970 Πήλινο ειδώλιο Αφροδίτης με υδρία, στον τύπο της Κνιδίας <i>ύστερος 1ος αι. π. Χ - αρχές 1ου αι. μ.Χ.</i> Θεσσαλονίκη, οδ. Λεωφ Στρατού (τάφος) ΜΘ 2955 Πήλινο ειδώλιο Αφροδίτης ηλαισιωμένης από δύο Έρωτες <i>1ος -2ος αι. μ.Χ.</i> Θεσσαλονίκη, οδ. Κ. Μελενίκου-Χατζηναδρέου (τάφος 54) ΜΘ 19303 Πήλινο ειδώλιο Αφροδίτης που κάθεται σε χίνα <i>1ος αι. μ.Χ.</i> Θεσσαλονίκη, οδ. Λεωφ Στρατού (τάφος) ΜΘ 2965 Πήλινο ειδώλιο Αφροδίτης <i>αρχές 3ου αι. π.Χ.</i> Θεσσαλονίκη, Ραμόνα, κεραμοσκεπής τάφος Περιοχή Δυτικού Νεκροταφείου ΜΘ 10870 <i>Ύψος 0,165μ., διαστάσεις βάσης 0,02×0,082μ.</i> <i>Πηλός καστανός, λεπτόκοκκος με μίκα.</i> <i>Συγκολλημένο από πέντε κομμάτια. Σκασίματα στο ψήσιμο.</i> Ειδώλιο Αφροδίτης που παριστάνεται να βγαίνει μέσα από μια μεγάλη αχιβάδα. Στην πλάτη της προβάλλεται «σαν να πετάει» το ιμάτιο, με λοξές πτυχώσεις στις γωνίες. Είναι γυμνή και κάθεται γονατιστή πάνω σε ένα στρωμένο ύφασμα. Με το δεξί της χέρι κρατά το ιμάτιο και με το αριστερό άνθος. Τα μαλλιά της είναι χωρισμένα στη μέση σε πλατιά κύματα και φορά στρογγυλό στεφάνι. Το μπροστινό μέρος του ειδωλίου έχει πιεστεί σε μήτρα, ενώ το πίσω είναι χειροποίητο και έχει ορ-	θογώνιο άνοιγμα (0,05×0,023). Έχει ίχνη από υπόλευκο επίχρισμα. Το ειδώλιο είναι του τύπου γυμνής Αναδυόμενης Αφροδίτης που βγαίνει γονατιστή μέσα από μια τεράστια αχιβάδα και υπαινίσσεται το ταξίδι της Αφροδίτης στα Κύθηρα μέσα στο κοχύλι. Το θέμα αυτό εμφανίζεται στην κοροπλαστική του 4ου αι. π.Χ. στην Αττική και είναι σχεδόν άγνωστο στις άλλες μορφές τέχνης, εκτός από λίγα παραδείγματα στην αγγειογραφία. Βιβλιογραφία: Σ. Κόρτη-Κόντη, Η κοροπλαστική της Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1994, αρ. 134. Πήλινο ειδώλιο Αφροδίτης <i>Ύστερος 1ος αι. π.Χ.-αρχές 1ου αι. μ.Χ.</i> Θεσσαλονίκη, Νεκροταφείο Βαρδαρίου Περιοχή Δυτικού Νεκροταφείου ΜΘ 772 <i>Ύψος 0,084μ.</i> <i>Πηλός ωχροκάστανος, λεπτόκοκκος με μίκα.</i> <i>Ακέφαλο. Λείπουν τα χέρια και τα πόδια λίγο πιο πάνω από τα γόνατα.</i> Ειδώλιο Αφροδίτης, γυμνής, με το σώμα λυγισμένο προς τα αριστερά της. Το τμήμα το δεξιού χεριού της που σώζεται κατευθύνεται προς τα έξω και ήταν μάλλον λυγισμένο προς τα επάνω, ενώ το αριστερό της κατευθυνόταν προς τα κάτω. Ένα δελφίνι σκεπάζει με την ουρά του την ηβική χώρα και ακουμπά στον αριστερό μηρό. Οι δύο όψεις του ειδωλίου έχουν πιεστεί σε μήτρα και είναι σχεδόν συμπαγές. Διακοσμείται με υπόλευκο επίχρισμα. Η Αφροδίτη Αναδυόμενη θεωρείται ελληνιστικός τύπος της Αφροδίτης. Ο τύπος κατάγεται από τον Απελλή, ο οποίος ζωγράφισε τη θαλάσσια γέννηση της Αφροδίτης, ή προσγράφεται στη λυσίππεια παράδοση. Είναι ένας τύπος αρκετά διαδεδομένος στα ειδώλια, ιδίως στη Μ. Ασία τον 1ο αι. π.Χ. και εξακολουθεί να εμφανίζεται έως τα ρωμαϊκά χρόνια στα κοροπλαστικά εργαστήρια της Μακεδονίας. Βιβλιογραφία: Σ. Κόρτη-Κόντη, Η κοροπλαστική της Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1994, αρ. 134.	Πήλινο ειδώλιο με σύμπλεγμα Έρωτα και Ψυχής πάνω σε παγώνι <i>1ος αι. μ.Χ.</i> Θεσσαλονίκη, οδ. Φιλ. Εταιρείας - Μανουσσιαννάκη ΜΘ 10290 Πήλινο ειδώλιο Έρωτα που κάθεται στην πλάτη πετεινού <i>Θεσσαλονίκη, οδ. Λαγκαδά-Πύλης Αεϊού, Δυτικό νεκροταφείο</i> ΜΘ 17764 Πήλινο ειδώλιο Έρωτα και Ψυχής <i>μέσα 1ου αι. μ.Χ.</i> Θεσσαλονίκη, Οικόπεδο Θεολογικής Σχολής Περιοχή Ανατολικού Νεκροταφείου ΜΘ 7095 <i>Ύψος 0,12μ., διαστ. βάσης 0,056×0,042μ.</i> <i>Πηλός καστανός.</i> <i>Ακέραιο</i> Ειδώλιο συμπλέγματος Έρωτα και Ψυχής που στηρίζεται σε ψηλή πυραμιδοειδή βάση. Στην μπροστινή της όψη η βάση φέρει ανάγλυφη προτομή ιματιοφόρου άνδρα. Ο Έρωτας, που στέκεται στα δεξιά της Ψυχής, την αγκαλιάζει και τη φιλά. Και οι δύο μορφές φορούν μόνο ιμάτιο που καλύπτει χαλαρά το σώμα κάτω από τους γοφούς. Το μπροστινό μέρος του ειδωλίου έχει πιεστεί σε μήτρα, ενώ το πίσω είναι χειροποίητο. Δεν υπάρχει οπή «εξαερισμού». Το σύμπλεγμα Έρωτα και Ψυχής είναι ιδιαίτερα αγαπητό στα ρωμαϊκά χρόνια. Το συναντούμε συχνά στις τοιχογραφίες της Πομπηίας αλλά και σε ειδώλια. Βιβλιογραφία: Σ. Κόρτη-Κόντη, Η κοροπλαστική της Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1994, αρ. 24. Πήλινο ειδώλιο Έρωτα που κρατά καλάθι με καρπούς <i>Θεσσαλονίκη, Κων. Μελενίκου (τάφος 62), Ανατολικό νεκροταφείο</i> <i>τέλη 3ου - 2ος αι. π.Χ.</i> ΜΘ 9856
---	---	---

Χάλκινο αγαλμάτιο Ερμή «Κερδώου»

3ος - 4ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Ανατολικό νεκροταφείο

ΜΘ 9957

Χάλκινο αγαλμάτιο Ερμή «Κερδώου»

3ος - 2ος αι. π.Χ.

Θεσσαλονίκη, Πλατεία Συντριβανίου, παράδοση

ΜΘ 7340

Ύψος 0,085μ.

Χαλκός

Ο θεός εικονίζεται γυμνός με ιμάτιο και φορά πύλο.

Με το αριστερό χέρι κρατά κηρύκειο, ενώ με το δεξί βαλλάντιο.

Βιβλιογραφία:

Θεσσαλονίκη. Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρόνια, Αθήνα 1986, 108.

Χάλκινο αγαλμάτιο Ερμή

Ρωμαϊκοί χρόνοι

Θεσσαλονίκη, Πλατεία Δικαστηρίων

ΜΘ 11529

Χάλκινο αγαλμάτιο Ηρακλή

3ος - 4ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, νεκρόπολη

ΜΘ 9955

Αίθουσα 3: Η Λατρεία

Αναθηματικό ανάγλυφο με παράσταση της Αθηνάς, του Δία, της Ήρας και δύο ανδρικών μορφών, θεοί ή ήρωες

τέλη 4ου αι. π.Χ.

Θεσσαλονίκη, οδ. Αμύντα 10

ΜΘ 923

Ύψος 1,05μ., πλάτος 0,58μ., πάχος 0,14μ.

Λευκό, λεπτόκοκκο μάρμαρο

Η ανάγλυφη πλάκα είναι σπασμένη δεξιά και αριστερά. Η διατήρηση είναι ανόμοια. Το επάνω μισό παρουσιάζει σοβαρή διάβρωση, ενώ το κάτω μέρος μικρές μόνο φθορές. Εικονίζονται πέντε μορφές κατενώπιον: η Αθηνά, που φορά κορινθιακό κράνος και αιγίδα, ο Δίας, που κρατά υψωμένο σκήπτρο, η Ήρα που κρατά επίσης σκήπτρο και δύο γενειοφόροι άνδρες, θεοί ή ήρωες. Η παράσταση συνεχίζεται και προς την άλλη πλευρά.

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 42-44 αρ. 24 (Ε. Βουτυράς).

Ακέφαλο άγαλμα Αθηνάς

2ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, οδ. Περδίκη και Φιλίππου

ΜΘ 907

Τραπεζοφόρο με σύμπλεγμα Διόνυσου και Σάτυρου

3ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Αρχαία Αγορά

ΜΘ 19116

Κεφαλή νεαρού Διονύσου, πιθανόν τμήμα αγαλματίου τραπεζοφόρου

150-200μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Αρχαία Αγορά, Κρυπτή Στοά

ΜΘ 11600

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 137-138 αρ. 109 (Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού).

Αναθηματικό ανάγλυφο με παράσταση «νεκροδείπνου»

γ' τέταρτο του 4ου αι. π.Χ.

Θεσσαλονίκη, χώρος Αριστοτελείου Πανεπιστημίου.

ΜΘ 11507

Ύψος 0,45μ., πλάτος 0,63μ., πάχος 0,10μ.

Μάρμαρο λευκό, σχετικά λεπτόκοκκο με πολλή μαρμαρυγία, ίσως θάσου.

Το ανάγλυφο σώζεται σχεδόν ακέραιο. Οι φθορές περιορίζονται σε ένα μικρό σπάσιμο επάνω δεξιά και ένα δεύτερο μεγαλύτερο κάτω δεξιά. Λείπει η επίστεψη του αναγλύφου, που ήταν πρόσθετη και στερεωνόταν στην ανάγλυφη πλάκα με μεταλλικούς συνδέσμους, με τους οποίους σχετίζονται τέσσερις μικροί τώρμοι ανοιγμένοι στο επάνω μέρος του αναγλύφου.

Ορθογώνιο ανάγλυφο με παράσταση νεκροδείπνου, η οποία πλαισιώνεται από ανάγλυφες παραστάδες. Στα δεξιά και σε μεγαλύτερο μέγεθος από όλες τις υπόλοιπες μορφές εικονίζεται γενειοφόρος άνδρας ανακλινόμενος σε κλίνη, ο οποίος κρατά φιάλη με το υψωμένο δεξί του χέρι. Φορά ιμάτιο, που αφήνει ακάλυπτα τον κορμό και ολόκληρο το δεξί χέρι. Στην άλλη άκρη της κλίνης κάθεται γυναικεία μορφή, στραμμένη προς τον άνδρα. Φορά χιτώνα και ιμάτιο, που καλύπτει το πίσω μέρος της κεφαλής και με το δεξί της χέρι ρίχνει θυμίαμα σε θυμιατήρι. Μπροστά τους βρίσκεται τραπέζι με πόπανα και άλλα εδέσματα. Στο κέντρο της παράστασης εμφανίζεται όρθιος γυμνός νέος, σχεδόν μετωπικός, με στάσιμο το δεξί και άνετο το αριστερό του σκέλος. Υψώνει τα χέρια του κρατώντας οινόχρη με κρασί, το οποίο έχει αντλήσει από τον ελι-

κωτό κρατήρα που βρίσκεται δίπλα του. Στην αριστερή άκρη της παράστασης τέσσερις λατρευτές σε μικρό μέγεθος (μια γυναίκα και τρεις άνδρες) κατευθύνονται προς τα δεξιά. Δύο από αυτούς εικονίζονται με το δεξί τους χέρι υψωμένο, σε χειρονομία προσευχής. Επάνω αριστερά κεφαλή αλόγου. Πρόκειται για έργο τοπικού εργαστηρίου με αττικά πρότυπα. Το ανάγλυφο είχε αρχικά αναθηματικό χαρακτήρα, αλλά σε κάποια μεταγενέστερη εποχή χρησιμοποιήθηκε μάλλον ως ταφικό, όπως μαρτυρεί το γεγονός ότι βρέθηκε σε περιοχή, στην οποία υπήρχε παλιότερα νεκροταφείο.

Ι. Βοκοτοπούλου, Οδηγός Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης (1996) 55, εικ. σελ. 54.

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1997, 37-38 αρ. 21 (Εμμ. Βουτυράς).

Χ. Ιωακείμиду

Ενεπίγραφος τιμητικός βωμός για ιερέα του θεού Φούλβου

253-254μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, οδ. Κασσάνδρου

ΜΘ 1712

Ανάγλυφο με παράσταση της κέλτικης θεάς Επόνας

4ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Νομική Σχολή

ΜΘ 3056

Ύψος 0,687μ., πλάτος 0,141μ., πάχος 0,16μ.

Μάρμαρο λευκό με ελαφρά γκριζα απόχρωση, λεπτόκοκκο.

Στην παράσταση εικονίζεται η μητροπρεπής θεά Επόνα καθιστή σε θρόνο. Δύο ζεύγη αλόγων πλαισιώνουν τη θεά κατευθυνόμενα προς αυτήν. Πάνω στο έδαφος αποδίδονται σε περίγραμμα μια σειρά από κυπαρίσσια. Το ανάγλυφο αποτελεί τη μοναδική ως σήμερα μαρτυρία για την παρουσία της Επόνας – κέλτικης θεάς των αλόγων και των στάβλων – στη Μακεδονία, η λατρεία της οποίας εκτείνεται κυρίως στην κεντροανατολική Γαλατία, στην περιοχή του Μοζέλα και κατά μήκος της μεθοριακής γραμμής (limes) του Ρήνου και του Δούναβη.

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 195-197 αρ. 148 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου).

Αναθηματικό ενεπίγραφο ανάγλυφο στον ήρωα Ήππαλκμο

α' μισό του 2ου αι. π.Χ., πιθανόν πριν το 168 π.Χ.

Θεσσαλονίκη. Κατά την εκσκαφή των θεμελίων οικίας στη συμβολή των οδών Εγνατίας και Πλάτωνος.

ΜΘ 888

Ύψος σωζ. 0,69μ. (με το έμβολο), πλάτος 0,66μ., πάχος 0,135μ., ύψος γραμμάτων 0,012-0,015μ.

Υπόφαιο, χοντρόκοκκο μάρμαρο.

Το ανάγλυφο σώζεται σχεδόν ακέραιο. Λείπει η επάνω δεξιά γωνία, ενώ η πλαισίωση είναι σπασμένη και απολεπισμένη σε διάφορα σημεία και η επιφάνεια του έργου πολύ διαβρωμένη. Στο δεξιό τμήμα διακρίνονται τρεις ρωγμές. Το έμβολο, με τη βοήθεια του οποίου το ανάγλυφο στερεωνόταν σε ψηλή πεσσόμορφη βάση, σώζεται αποσπασματικά. Πρόκειται για αναθηματικό ανάγλυφο με αρχιτεκτονική πλαισίωση και έμβολο στερέωσης. Η πλαισίωση αποτελείται από παραστάδες που πατούν σε επίπεδη βάση και στηρίζουν επιστύλιο και γείσο με ακροκεράμους.

Στα αριστερά εικονίζεται ιππέας, ο οποίος φορά κοντό χιτώνα και κλαμύδα, που ανεμίζει προς τα πίσω, και στα πόδια του κλειστά υποδήματα. Με το αλόγο ανασπκωμένο στα πίσω πόδια, ο άνδρας επιτίθεται ορμητικά σε ταύρο, κρατώντας δόρυ (αποδίδεται πλαστικά μόνον στην αρχή) στο δεξί του χέρι, που είναι υψωμένο προς τα πίσω. Ο ταύρος βρίσκεται σε ανάλογη με το αλόγο στάση, προτείνοντας ταυτόχρονα τα κέρατά του προς τον αντίπαλο.

Στο επιστύλιο διαβάζουμε την αναθηματική επιγραφή (πιθανότατα έμμετρη):

Ήππαλκμωι ηρωϊ Σελευκευς με ΑΝ [- - -]

Σύμφωνα με αυτήν, ο ιππέας είναι ένας ήρωας ή κάποιος αφηρωϊσμένος θνητός με το όνομα Ήππαλκμος, ενώ ο αναθέτης κάτοικος μιας από τις Σελεύκειες της Συρίας ή της Μ. Ασίας.

Βιβλιογραφία:

U. Hausmann, Griechische Weihreliefs, 1960, 81-82, εικ. 49. Ι. Βοκοτοπούλου, Οδηγός Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης, 1996, 38.

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, 1997, αριθ. 68 με εικ. 151 (Εμμ. Βουτυράς).

Χ. Ιωακείμиду

Επιτύμβια ενεπίγραφη στήλη αφιερωμένη στον μυροπώλη Γάιο Όστιο από τον ιδιωτικό σύλλογο “Συνήθεια επί του Ποσειδώνος”

150-200μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, εντοιχισμένη στην Ληταία Πύλη

ΜΘ 10762

Διαστάσεις 1,34×0,64×0,10μ.

Μάρμαρο

Η κατάσταση διατήρησης είναι καλή.

Ο ιδιωτικός σύλλογος “Συνήθεια επί του Ποσειδώνος” ανέλαβε την κατασκευή του επιτάφιου μνημείου του. Ο Ποσειδώνος υπαινίσσεται ότι οι επαγγελματικές ενασχολήσεις των μελών του συλλόγου σχετίζονταν με τη θάλασσα (υπερπρόντιοι έμποροι που εισήγαγαν και πουλούσαν αγαθά). Ο όρος “συνήθεια” ανάλογος του όρου “θίασος” χρησιμοποιείται για να δηλώσει ιδιωτικούς συλλόγους.

Βιβλιογραφία:

Β. Μισαπλίδου-Δεσποτίδου, Επιγραφές Αρχαίας Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1997, 73 αρ. 72.

Επιτύμβια ενεπίγραφη στήλη με ανάγλυφη παράσταση άμαξας, αφιερωμένη στον Γάιο Ιούλιο Κρήσκεντο από τα μέλη της Συνήθειας του Ήρωα Αυλωνίτου

159/160μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Κτηνιατρική κλινική Πανεπιστημίου

ΜΘ 10771

Ενεπίγραφη στήλη θρησκευτικού περιεχομένου

Τέλη 2ου – αρχές 3ου αι. μ.Χ.

ΜΘ 21161

Βόρεια πλευρά συμβολής οδών Αλ.Σβώλου και Π.Π. Γερ-

μανού, από τις εκσκαφές για το δίκτυο του φυσικού αερίου το 1997.

Ύψος 0,55μ., πλάτος 0,635μ., πάχος 0,065μ.

Μάρμαρο θάσου.

Μεγάλο τμήμα στήλης με επιγραφή σε δύο στήλες, που περιβάλλονται από ελαφρά υπερυψωμένο πλαίσιο πάχους 0,003μ. και πλάτους 0,10μ. Σε τρεις περιπτώσεις (Β στ. 6, 12, 13), το κείμενο συνεχίζεται και πάνω στο πλαίσιο. Η πίσω επιφάνεια της στήλης είναι δουλεμένη αδρά. Ύψος γραμμάτων 0,015 – 0,03μ., διάστιχα 0,005 – 0,02μ.

A

B

1. [—]los Τι(Βέριος). Προφάνιος

Σ[.]οφ[—]
[—] 1

Πρωφαν[—]
[—]

2. [—]αρχ[ι]μύστης Αλέξανδρος

2

3. [—]μυ[ς]της αρχικρανεάρχης

Νικόπολις μήτηρ σπείρας

3

4. [—]αρχιγάλλαρς vacat

και Κουάρτα

4

5. [—]αρχιμαγαρεύς. αθύτου

Ρουπι<λ>ία Λαιπλία

5

6. [—]ναρθη[κ]οφόρος vacat

vacat

Μεστρία. αρχιλαμπαδηφόρος

6

7. [—]ος αρχικρανεάρχης

Ρουπιλλία. Μαρκία

7

8. [—]κρ[α]νεάρχης vacat vacat

Ρουπιλλία. Αρτεμιδώρα

8

9. [—]ες <γ>άλλαρς Τερεντία

Διονυσία Πλω

9

10. [—]ος ιερεύς. Κλωδία Πώλ-

10

11. [—]ος vacat λα νεβριαφόρος τιανή θεο-
δώρα

11

12. [—]ς. παλεομύστης vacat

μαγάρ<γ>ισσα και νεβριαφόρος 12

13. [—;κ]ρανάρχης vacat vacat

Φολκιλλία. Βενερία μαγά(ρισσα) 13

14. [[—]]αρχιμύστης

Παράμωνα- 14

15. [—Πε:]τρωνιος Ιούστος αρχιμύστης β

ρίν η και μαγάρισσα 15

16. [—]ος Λούκιος αρχιμ(ύστης).

Κυντία ΠΙ[—]

16

17. [—]ανος. α[ρχικ]ρανεάρχης

Α[—]

18. [—]Αυ[ρ[η]λιος Σύμφορος μα[γαρεύς;—]

[—]

19. [—]ος[—]

[—]

20. [—]

[—]

Στους 19 στίχους της επιγραφής αναφέρονται τίτλοι αξιωματούχων και λειτουργών ενός συλλόγου, ο οποίος, λόγω της αναφοράς του τεχνικού όρου *σπείρα* (στήλη Β, στίχος 3) και της παρουσίας των *νεβριαφόρων* (~*νεβρίς*) γυναικών (στήλη Α, στίχος 11 και στήλη Β, στίχοι 12 και 14/15), αποκτά διονυσιακό χαρακτήρα. Από τα 28 πρόσωπα που αναφέρονται στην επιγραφή τα 19 είναι ανδρικά – 6 σώζονται εν μέρει-και 9 γυναικεία. Τα ονόματα είναι είτε ελληνικά (Αλέξανδρος, Σύμφορος, Νικόπολις) είτε λατινικά (Λούκιος, Λαιπλία, Βενερία). Ένας άνδρας και έξι γυναίκες είναι ρωμαίοι πολίτες, όπως δείχνουν τα gentilicia τους (ονόματα γένους: Πετρώνιος, Τερεντία, Κλωδία, Πλωτιανή και Φολκιλλία).

Οι τίτλοι που συνοδεύουν όλα τα ανδρικά και τα περισσότερα γυναικεία μέλη του διονυσιακού θιάσου [*αρχιμύστης*, *αρχιγάλλαρς*, *αρχικρανεάρχης*, *αρχιμαγαρεύς* και *αρχιλαμπαδηφόρος*] δείχνουν την ιεραρχία μεταξύ αξιωματούχων και λειτουργών του. Ο χαρακτηρισμός *παλεομύστης* δείχνει την διαφοροποίηση από τον νεομύστην, γνωστό από άλλους παρόμοιους συλλόγους. Όσον αφορά

στον φρυγικός προέλευσης τίτλο του *αρχιγάλλαρου*, που σημαίνει τον κορυφαίο του χορού, αποδεικνύει τον συγκρητισμό στοιχείων δύο διαφορετικών περιοχών που βασίζεται στις αναμφίβολες εμπορικές σχέσεις της Θεσσαλονίκης με την Μ. Ασία και στην επιγραφικά διαπιστωμένη παρουσία μεταναστών από τις πόλεις της Μ. Ασίας στην πόλη μας. Τέλος, το αξίωμα του *αρχιμαγαρέως* και της *μαγάρεισσας*, δείχνουν ότι ένα μέρος των λατρευτικών δραστηριοτήτων του συλλόγου, που περιελάμβανε θυσία και συμπόσιο, διαδραματιζόταν σε ένα άντρο – *μάγαρον*, ίσως έξω από την πόλη.

Ο εν λόγω διονυσιακός θιάσος δεν είναι ο πρώτος που μαρτυρείται στις επιγραφές της Θεσσαλονίκης, στις οποίες διαβάζουμε για θιάσους των Πρινοφόρων, των Δρυοφόρων, του Διός Διονύσου Γονγγύλου και των Ασιανών. Είναι πολύ πιθανό, η επιγραφή να αναφέρεται σε έναν από τους προηγούμενους ή σε έναν νέο, εφόσον παρόμοιοι σύλλογοι υπήρχαν αρκετοί στην εποχή αυτή.

Θα πρέπει τέλος να ήταν ένας από τους πολυπληθέστερους θιάσους της Θεσσαλονίκης, αν κρίνει κανείς από τον μεγάλο αριθμό αρχιμυστών, μεγαλύτερο από κάθε άλλο διονυσιακό θιάσο της αυτοκρατορικής εποχής.

Βιβλιογραφία:

Σπείρα: RE III A 2, 1929, λήμ. Σπείρα, στήλ. 1586-1592.

Νεβριαφόρος: R. Merkelbach, Die Hirten des Dionysos: Die Dionysos-Mysterien der römischen Kaiserzeit und der bukolische Roman des Longus, Berlin 1988, 96-97.

Θιάσος Δρυοφόρων: Chr. Edson, Cults of Thessalonika (Macedonica III), HThR 41, 1948, 153 κ.ε.

Θιάσος Διός Διονύσου Γονγγύλου: IG X 2 1, 259 πρβλ. SEG 30, 1980, 622.

Θιάσος Ασιανών: IG X 2 1, 309 και 480. Edson, ό.π., 154-48.

Νεομύστες: T. Drew-Bear, Nouvelles inscriptions de Phrygie, Zutphen 1978, 34.

Αρχιγάλλαρς: G. Dunst, Γάλλαρς, Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung 78, 1963, 147-153.

Για την στήλη: Α. Λιούτας – Μ. Μανδάνη, Τρία σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα της εντός τειχών Θεσσαλονίκης από τις εκσκαφικές εργασίες για το δίκτυο φυσικού Αερίου, AEMΘ 11, 1997, 371-374.

Π.Μ. Νιγδελής, Thessalonicensia, Επιγραφικές συμβολές στην ιστορία της Αρχαίας Θεσσαλονίκης, 2005, 65-76.

Α. Λιούτας

Επιτύμβια αετωματική στήλη
για τον Αύλο Πάπιο Χείλωνα

τέλη 1ου αι. π.Χ. ή α΄ μισό 1ου αι. μ.Χ.
Θεσσαλονίκη. Δυτικά εκτός τειχών νεκροταφείο.
«Συνοικισμός Ηλιάδου κατά την Αγίαν Παρασκευήν».
ΜΘ 1254
Ύψος 0,90μ., πλάτος 0,255μ., πάχος 0,105μ.
Ύψος γραμμάτων 0,05-0,08μ.
Υπόψαιο, λεπτόκοκκο μάρμαρο (ίσως Βερμίου).
Σχεδόν ακέραια. Σπασμένο το επάνω μέρος του αετώμα-
τος με το μεσαίο ακρωτήριο και μεγαλύτερο μέρος του δε-
ξιού. Η επιφάνεια διαβρωμένη. Το κάτω δουλεμένο για έν-
θεση σε βάση.
Λεπτή και ψηλή στήλη που επιστέφεται με αέτωμα,
στο κέντρο του οποίου είναι χαραγμένη μια στρογ-
γυλή ασπίδισκν. Στο πάνω μέρος μέσα σε στεφάνι
από δάφνη εικονίζεται η μορφή του κυνοκέφαλου
Αιγυπτίου θεού Άνουβη και τον Αιγυπτιακών θεο-
τήτων σε χαμηλό βάθρο· φορά μακρύ ιμάτιο.
Πρόκειται για τον Χείλωνα που φορά το προσω-
πείο του θεού. Κάτω από το ανάγλυφο υπάρχει επι-
γραφή:
Αύλωι
Παπίωι · Χείλωνι
Καταστήσαντι τ ν
Ο κον · οί · εραφόροι
συνκλίται
Σκάνιος · Φ λιξ vac.
Σαλάριος · Νικηφόρος
Λουκείλιος · Βάσσος hedera
Πρίαμος · Ἀπολλωνίο(υ)
Πρ μος · Ἀρχεπόλε(ως)
Δοσένιος · Βάκχιος
Ἰούλιος · Σεκούνδος
Ἄννιος · Σεκούνδος
Βίσιος · Φ λιξ vac.
Σεκο νδος · Εὐφράντου
Μένανδρος · Νικάνδρου
Απολῆιος · Λούκ{ι}ολος
Καλίστρατος ὁ καί Ἄρχων.
Στον τελευταίο στίχο το Ἄρχων είναι πιθανότατα
πατρώνυμο.

Η ονομασία *ιεραφόροι συνκλίται* είναι ενδιαφέ-
ρουσα. Η πρώτη λέξη χρησιμοποιείται για πρόσωπα
που έχουν σχέση με τη λατρεία των αιγυπτιακών θε-
οτήτων, ειδικότερα για εκείνους που ήταν μυημένοι
στα μυστήριά τους· η δεύτερη δηλώνει ότι τα μέλη
του συλλόγου συγκεντρώνονταν σε κοινά συμπό-
σια, δραστηριότητα γνωστή κυρίως από τη λατρεία
του Σαράπιδος.
Ο Αύλος Πάπιος Χείλων ήταν Ρωμαίος πολίτης. Οι
περισσότεροι από τους *εραφόρους συνκλίτας* έχουν
επίσης ρωμαϊκά ονόματα, παραλείπεται όμως το
praenomen τους. Λατινική επίδραση μαρτυρούν
και οι τελείες ανάμεσα στις λέξεις της επιγραφής.
Στη Θεσσαλονίκη μαρτυρείται ένας ακόμη θίασος
προς τιμήν του Άνουβη, οι *θηρσκειταί και σπκο-
βάται θεού Ερμανούβιδος* (IG X 2, 1, αριθ. 220)
Βιβλιογραφία:
Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατά-
λογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης
I, Θεσσαλονίκη 1997, 139-142 αρ. 111 (Ε. Βουτυράς)

**Κορμός μαρμάρινου αγαλματίου
Αφροδίτης, στον τύπο της Κνιδίας**

2ος αι. μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, οικ. Γεωργιάδη, Αχειροποίητος
ΜΘ 10097
Βιβλιογραφία:
Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατά-
λογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης
II, Θεσσαλονίκη 2003, 85 αρ. 222 (Γ. Δεσπίνης).

**Κορμός μαρμάρινου αγαλματίου
Αφροδίτης, στον τύπο της Οηλισμένης**

2ος αι. μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, οικ. Γεωργιάδη, Αχειροποίητος
ΜΘ 10104
Βιβλιογραφία:
Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατά-
λογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης
II, Θεσσαλονίκη 2003, 85-86 αρ. 223 (Γ. Δεσπίνης)

**Κορμός μαρμάρινου αγαλματίου
Αφροδίτης, στον τύπο της Αναδούμενης**

2ος αι. μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, οικ. Γεωργιάδη, Αχειροποίητος
ΜΘ 10107
Βιβλιογραφία:
Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατά-
λογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης
II, Θεσσαλονίκη 2003, 86-87 αρ. 224 (Γ. Δεσπίνης)

**Ανδριάντας που αποδίδεται
στον αυτοκράτορα Κλαύδιο**

50 μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, οδ. Δουμπιώτη
ΜΘ 2467-2468
Βιβλιογραφία:
Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατά-
λογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης
II, Θεσσαλονίκη 2003, 113-116 αρ. 245 (Γ. Δεσπίνης)

**Επιγραφή από το βάθρο ανδριάντα προς
τιμήν του αυτοκράτορα
Αντωνίνου Ευσεβούς**

138-161 μ.Χ.
Θεσσαλονίκη
ΜΘ 10137

Κεφαλή του αυτοκράτορα Βεσπασιανού

69-98 μ.Χ.
Άγνωστη προέλευση
ΜΘ 1055

Ανδριάντας του Οκταβιανού Αυγούστου

14-37 μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, οδ. Στρ. Δουμπιώτη
ΜΘ 1065
Βιβλιογραφία:
Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατά-
λογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης
II, Θεσσαλονίκη 2003, 108-113 αρ. 244 (Γ. Δεσπίνης)

**Επιγραφή από το βάθρο χάλκινου
αγάλματος που αναφέρει ότι η πόλη της
Θεσσαλονίκης τιμά τον Μέγα Αλέξανδρο
ως γιό του Δία**

τέλη 2ου - αρχές 3ου αι. μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, Πλατεία Βαρδαρίου.
ΜΘ 11318

**Επιγραφή
“Θεσσαλονίκη, Φιλίππου Βασίλισσαν”**

150-200 μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, οδ. Ολύμπου - Αγν. Στρατιώτου, οικ. Βα-
ρελά
ΜΘ 885
Ενεπίγραφος ορθοστάτης του βάθρου, όπου ήταν
στημένα τα αγάλματα της οικογένειας του Μ. Αλε-
ξάνδρου.

**Ενεπίγραφος δόμος,
όπου μνημονεύεται ο γιος
του Μ. Αλεξάνδρου, Αλέξανδρος Δ΄**

150-200 μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, οδ. Ολύμπου - Αγν. Στρατιώτου, οικ. Βα-
ρελά
ΜΘ 884

**Ενεπίγραφος δόμος, όπου μνημονεύεται ο
Μ. Αλέξανδρος ως γιος του Δία**

150-200 μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, οδ. Ολύμπου - Αγν. Στρατιώτου, οικ. Βα-
ρελά
ΜΘ 879

**Κεφάλι νέου άνδρα με ιδεαλιστικά
χαρακτηριστικά, που θυμίζει πορτρέτα
του Μ. Αλεξάνδρου**

γύρω στα μέσα του 2ου αι. μ.Χ.
Αγοράστηκε το 1996 στη Λωζάνη σε δημοπρασία του
οίκου Christie's από το ΥΠ.ΠΟ και παραχωρήθηκε στο
Μουσείο.
ΜΘ 22117

Ο χώρος και οι άνθρωποι

Προθήκη 4

**Πήλινο ειδώλιο οπωροπώλη
με το γαϊδουράκι του**

2ος αι. π.Χ.
Θεσσαλονίκη, Ραμόνα, κτιστός τάφος 3
Περιοχή Δυτικού Νεκροταφείου
ΜΘ 10859
Ύψος 0,315μ., μήκος 0,13μ., διαστ. βάσης
0,042×0,122μ.
Πηλός καστανός χονδρόκοκκος.
Συγκολλημένο από πολλά κομμάτια. Συμπληρωμένο το
αριστερό μέρος του κεφαλιού του ανθρώπου. Η επιφάνεια
φθαρμένη.

Ειδώλιο οπωροπώλη με το γαϊδουράκι του που
στηρίζεται σε τετράπλευρη βάση. Το γαϊδουράκι
έχει κατευθυνθεί προς τα αριστερά. Πίσω του στη-
ρίζεται ανδρική μορφή, που είναι γυμνή εκτός από
ένα τριγωνικό ένδυμα που καλύπτει την κοιλιά και
την ηβική χώρα. Με το αριστερό χέρι κρατά ένα
σάκο που πέφτει πίσω από τον ώμο του. Το ζώο έχει
στη ράχη του δύο κοφίνια που είναι γεμάτα στρόγ-
γυλους καρπούς, πιθανώς ρόδια.
Το μπροστινό μέρος του ειδωλίου έχει πιεστεί σε
μήτρα, ενώ το πίσω είναι χειροποίητο, όπου υπάρ-
χει στρογγυλή οπή «εξαερισμού» (διαμ. 0,026). Σώ-
ζονται ίχνη χρωμάτων: κόκκινο στα μαλλιά του
οπωροπώλη, μαύρο στο σώμα του ζώου και στην
ταινία της βάσης, πορτοκαλί στους καρπούς. Η καίτη
και άλλες λεπτομέρειες στο κεφάλι του ζώου απο-
δίδονται με χαράγματα.

Τα ειδώλια από τη Θεσσαλονίκη με σκηνές από την
καθημερινή ζωή είναι εξαιρετικά ενδιαφέροντα γιατί
μας δίνουν ανάγλυφες μαρτυρίες για τη ζωή των
αρχαίων σε μια εποχή που δεν έχουμε πια τη βοή-
θεια της αγγειογραφίας. Το ειδώλιο του πλανόδιου
οπωροπώλη με το γαϊδουράκι του έχει αντίστοιχο
του σε ειδώλιο από την Καμπανία του 2ου αι. π.Χ.

Βιβλιογραφία:
S. Besues, Musee de Louvre, Catalogue raisonne des figurines et
reliefs en terre-cuite grecs, étrusques et romaines, IV. Epoque
hellénistique et romaine. Italie Meridionale-Sicile-Sardaigne,
1986, Paris, D 3695
Σ. Κόρτη-Κόντη, Η κοροπλαστική της Θεσσαλονίκης, Παρατη-
ρητής, Θεσσαλονίκη 1994, αρ. 125.

**Πήλινο ειδώλιο βοσκού
που αρμέγει κατσίκια**

Ρωμαϊκή εποχή
Θεσσαλονίκη, Ραμόνα, κτιστός τάφος 3
Περιοχή Δυτικού Νεκροταφείου
ΜΘ 10860
Ύψος 0,078μ., διαστ. βάσης 0,012×0,066μ.
Πηλός καστανόκοκκινος λεπτόκοκκος με μίκα.
Συγκολλημένο από πολλά κομμάτια. Λείπει μεγάλο τμήμα
στο κέντρο του ειδωλίου.

Ειδώλιο που παριστάνει βοσκό που αρμέγει κα-
τσίκια. Το ζώο στέκεται προς τα δεξιά και πίσω του
ο βοσκός, καθισμένος σε ένα σκαμνί, το αρμέγει
μαζεύοντας το γάλα σε ένα αγγείο.
Οι δύο όψεις του ειδωλίου έχουν πιεστεί σε μήτρα
και δεν υπάρχει άνοιγμα. Σώζονται ίχνη χρωμά-
των: λευκό επίχρισμα, κίτρινο χρώμα στην κατσίκια,
το χιτώνα και το σκαμνί του βοσκού, κόκκινο στα
μαλλιά του και στη βάση του ειδωλίου.

Βιβλιογραφία:
Σ. Κόρτη-Κόντη, Η κοροπλαστική της Θεσσαλονίκης, Παρατη-
ρητής, Θεσσαλονίκη 1994, αρ. 126.

Επιτύμβια μαρμάρινη επιγραφή

τέλος 3ου ή 4ου αι. μ.Χ.
Βρέθηκε στο δυτικό νεκροταφείο της πόλης
ΜΘ 10500

Επιγραφή:
ΘΑΡΣΙ ΔΟΜΝΙΝΕ—ΕΜΕΣΙΝΕ ΟΥΔΙΣ—ΑΘΑΝΑΤΟΣ
Ο αναφερόμενος σε αυτήν νεκρός είναι κάποιος Δο-
μνίνος από την πόλη Έμεσα της Συρίας (περιοχή
Απαμνής, κοντά στον ποταμό Ορόντη). Στις επι-

τύμβιες επιγραφές της ύστερης αρχαιότητας (4ος αι. μ.Χ.) αναφέρονται και άλλοι κάτοικοι της Θεσσαλονίκης που κατάγονταν από κώμες και πόλεις της Συρίας, όπως την κώμη των Θοδῶν, την κώμη των Αδαδηγών και τη Νίσιβη. Κατά την περίοδο αυτή εμφανίζονται και σε άλλα αστικά κέντρα της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, ιδιαίτερα της Δύσης, μετανάστες από τη Συρία, γεγονός που αποδίδεται στη δημογραφική ανάπτυξη της περιοχής αυτής και την ενασχόληση πολλών κατοίκων της με το εμπόριο.

Βιβλιογραφία:

Φ. Πέτσας, «Χρονικά Αρχαιολογικά 1968-1970», Μακεδονικά 14, 1974, 333 και πιν. 26α.
Α. Avramea, «Mort lion de la patrie. L'apport des inscriptions paleochretiennes», G. Cavallo-C. Mango (ed.), Epigrafia medievale greca e Latina, ideologia e funzione. Atti del seminario de Erice (12-18 Sett.1991), Spoleto 1995.
Π.Μ. Νίγδελνς, «Habnet sua fata lapides. Ξεχασμένες δημοσιεύσεις του Π. Παπαγεωργίου για επιγραφές της Θεσσαλονίκης και της Έδεσσας», Τεκμήρια 7, 2002, 98-100.

Π.Μ. Νίγδελνς

Βάρθρο τιμητικού ανδριάντα με επιγραφή που αναφέρεται σε συμπραγματευόμενους Ρωμαίους

27 π.Χ.-14μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Αρχαία Αγορά.

MΘ 21381

Επιτύμβιο ενεπίγραφο ανάγλυφο με παράσταση των μελών της οικογένειας που κατασκεύασε το μνημείο και των δούλων τους

γύρω στο 50 π.Χ.

Θεσσαλονίκη

MΘ 1273

Επιτύμβιο ανάγλυφο εντοιχισμένο σε επιτύμβιο μνημείο Θεσσαλονίκη. «Συνοικισμός Βαμβακά παρά το Μεβλέ-Χανέ»

Ύψος 0,655μ., πλάτος 1,18μ., πάχος 0,10μ.

Υπόψαιο, μάλλον λεπτόκοκκο μάρμαρο.

Η πλάκα έχει μικρές αποκρούσεις στο πάνω μέρος. Στο κάτω η επιφάνεια αρκετά φθαρμένη και οι επιγραφές διαβάζονται εν μέρει. Διατήρηση σχετικά καλή.

Η παράσταση περιλαμβάνει οκτώ παρατακτικά το-

ποθετημένες ανθρώπινες μορφές, τέσσερις μεγάλες έξεργες, μέλη της οικογένειας που κατασκεύασε το μνημείο, και τέσσερις μικρότερες πρόστυπες, δούλοι. Στο κάτω μέρος επιγραφή αναφέρει τα ονόματά τους:

Attia·Q·I(liberta)· [—]Q·Q·I(liberta)·

Italia [—vi]vet

Attia·Q·I(liberta)· C·Att[ius—]

Berenice·vivet Q·Atti[—]

Σύμφωνα μ' αυτήν, τα περισσότερα πρόσωπα είναι απελεύθεροι και ο πρώην κύριός τους ίσως ανήκε στους συμπραγματευόμενους Ρωμαίους που ζούσαν στη Θεσσαλονίκη και του οποίου μάλλον ο γιος εικονίζεται ως ιππέας στο ανάγλυφο.

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης — Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού — Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης I, Θεσσαλονίκη 1997, 85-87 αρ. 65 (Ε. Βουτυράς)

Επιτύμβια ενεπίγραφο πλάκα με παράσταση ψαρά

3ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη

MΘ 6172

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης — Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού — Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης I, Θεσσαλονίκη 1997, 159-160 αρ. 130 (Ε. Βουτυράς)

Επιτύμβια ενεπίγραφο πλάκα με παράσταση ανδρικής μορφής που κρατά κάνιστρο με ψάρια και ζυγαριά

125-126 μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Ραμόνα, Δυτικό νεκροταφείο

MΘ 11472

Αναφέρεται η συνήθεια (σύλλογος) του ήρωα Αινεία.

Επιτύμβια ενεπίγραφο στήλη αφιερωμένη στον Αθηνίωνα, μέλος σωματείου εμπόρων και ναυτικών

90 - 91 μ.Χ.

Θεσσαλονίκη

MΘ 6086

Προθήκη 6

Αμφορίσκος με ανάγλυφη παράσταση Μαινάδας με θύρσο σε κάθε πλευρά

τέλη 2ου - αρχές 3ου αι. μ.Χ

Θεσσαλονίκη, Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης, Ανατολικό νεκροταφείο

MΘ 7128

Ύψος 0,19μ., διάμ. βάσης 0,055μ., διάμ. χείλους 0,055μ.

Πηλός

Το αγγείο διακοσμείται σε κάθε πλευρά με ανάγλυφη παράσταση Μαινάδας με θύρσο, που περιβάλλεται από κληματαριά.

Βιβλιογραφία:

Θεσσαλονίκη. Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρόνια, Αθήνα 1986, 150, 152 εικ. 159.

Ερυθροβαφής οinoχόη με ανάγλυφο φυτική διακόσμηση

α' μισό 3ου αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης (τάφος 49), Ανατολικό νεκροταφείο

MΘ 11577

Ύψος 0,08μ., διάμ. χείλους 0,029μ., διάμ. βάσης 0,06μ.

Πηλός

Ερυθροβαφής οinoχόη με τόπο πρόλευσης τη Β. Αφρική και ανάγλυφη φυτική διακόσμηση.

Βιβλιογραφία:

Θεσσαλονίκη. Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρόνια, Αθήνα 1986, 134.

Ερυθροβαφής αμφορίσκος

α' μισό του 3ου αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη

MΘ 3571

Ύψος 0,187μ.

Η διακόσμηση του είναι ανάγλυφη: ερωτιδέας με ψάρι και δάδα στη μια πλευρά του, συμπλοκή πάνθηρα και ασπίδοφόρου μονομάχου στην άλλη. Οι παραστάσεις πλαισιώνονται από κάθετα σπειροειδή κοσμήματα. Στις λαβές υποτυπώδης διάκοσμος από παράλληλες ραβδώσεις.

Τμήμα ερυθροβαφούς οινοχόης με ανάλυψη διακόσμηση κάθετων γραμμών στον ώμο

1ος αι. μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, οδ. Καρμπολά 4
ΜΘ 11541

Πινάκιο με εμπέστη διακόσμηση στην περιφέρεια του ώμου

1ος - 2ος αι. μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, οικ. Θεολογικής Σχολής
ΜΘ 6052
Διαμ. χείλους 0,052, διάμ. βάσης 0,09μ.
Πηλός
Έχει ανομοιόμορφο γάνωμα εξαιτίας του ψησίματος
και εμπέστη γραμμική διακόσμηση στην περιφέρεια
του ώμου.

Ερυθροβαφές πινάκιο

4ος αι. π.Χ.
Θεσσαλονίκη, νεκροταφείο Βαρδαρίου
ΜΘ 439

Ερυθροβαφές κυάθιο

Θεσσαλονίκη, Αρχαία Αγορά
ρωμαϊκοί αυτοκρατορικοί χρόνοι
ΡΑ 9124

Ερυθροβαφές ενσφράγιστο κυάθιο

Αρρετινό κυάθιο με σφραγίδα
τέλη 1ου ή αρχές του 2ου αι. π.Χ.
Θεσσαλονίκη, Συντριβάνι, ανασκαφή τείχους, τάφος 1
ΜΘ 11250α
Θεσσαλονίκη. Συντριβάνι, ανασκαφή τείχους, τάφος
Ύψος 0,042, διάμ. βάσης 0,032μ., διάμ. σώματος
0,072μ.
Πηλός
Επείσαστο ερυθροβαφές κυάθιο με στιλπνό γάνωμα
και σφραγίδα του εργαστηρίου: SEXME στο κέντρο
του πυθμένα. Προϊόν της κεραμικής Candarli(κε-
ραμική της Περγάμου).

Βιβλιογραφία:
Θεσσαλονίκη, Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρό-
νια, Αθήνα 1986, 134-135 εικ. 139.

Ερυθροβαφές άωτο σκυφίδιο

ρωμαϊκοί αυτοκρατορικοί χρόνοι
Θεσσαλονίκη, Αρχαία Αγορά
ΡΑ 9031

Ερυθροβαφές πινάκιο

ρωμαϊκοί αυτοκρατορικοί χρόνοι
Θεσσαλονίκη, Αρχαία Αγορά
ΡΑ 9264

Ερυθροβαφές πινάκιο

ρωμαϊκοί αυτοκρατορικοί χρόνοι
Θεσσαλονίκη, Αρχαία Αγορά
ΡΑ 9212

Προθήκη 7

Γυάλινο «θήλαστρο»

όψιμος 3ος-4ος αι.
Δυτική Νεκρόπολη Θεσσαλονίκης, περιοχή Βαρδαρίου
ΜΘ 517
Ύψος 0,102μ., διάμ. χείλους 0,46μ., διάμ. βάσης 0,43μ.
Χρωμο πρασινωπό και μπλε γυαλί
Ακέραιο

Το αγγείο έχει χείλος δακτυλίσχημο έξω νεύον,
έσω αναδιπλωμένο και χωνοειδές στόμιο. Ο λαιμός
του είναι ψηλός κυλινδρικός, το σφαιρικό του σώμα
είναι ελαφρά πεπιεσμένο στους ώμους, ενώ η βάση
του είναι αδιαμόρφωτη επίπεδη και ο πυθμένας του
ομφαλωτός. Το σώμα κοσμεύεται από πλάγιες νευ-
ρώσεις. Στο ύψος της μέγιστης διαμέτρου της κοι-
λιάς του διαμορφώνεται κωνική προκοή κατα-
σκευασμένη από μπλε γυαλί.

Το αγγείο είναι κατασκευασμένο με αρχική εμφύ-
ση σε μικρή μήτρα με κατακόρυφες ραβδώσεις
και περαιτέρω ελεύθερη εμφύσηση, προκειμένου
να αποκτήσει τις τελικές του διαστάσεις. Το χείλος
του διαμορφώθηκε αφού αποκολλήθηκε το αγγείο
από την κάνη και ενόσω το αγγείο βρισκόταν κολ-
λημένο από την επιφάνεια έδρασής του σε δεύτερη
ράβδο, η οποία δημιούργησε ίχνος διαμέτρου 2,4
εκ.. Η επίθετη προκοή του διαμορφώθηκε με την
επικόλληση μιας δεύτερης, θερμής σταγόνας γυα-
λιού στο αγγείο η οποία βρισκόταν στο άκρο μιας
μυτερής ράβδου. Τη στιγμή που θερμάνθηκε αρκετά
το τοίχωμα του αγγείου στο σημείο επαφής τους,
διατρυπήθηκε με μια απότομη κίνηση της ράβδου
και με την εξίσου απότομη αφαίρεσή της διαμορ-
φώθηκε η σταγόνα σε κωνική προκοή.

Οι πιθανές χρήσεις των αγγείων αυτών είναι ασα-
φείς. Παραδίδεται η μαρτυρία ότι αποτελούσαν
πραγματικά θήλαστρα, η περίπτωση αυτή όμως θα
πρέπει να αποκλειστεί για πρακτικούς λόγους. Μια
δεύτερη, αρκετά πιθανή, υπόθεση θεωρεί ότι τα
θήλαστρα χρησιμοποιούνταν για την πλήρωση λύ-
χνων με λάδι, ιδίως πηλινων, που οι στενές οπές
πλήρωσής τους καθιστούσαν τη χρήση κάποιου

χωνιού απαραίτητη. Ο τύπος χρονολογείται γενικά από τον 2ο ως και τα τέλη του 4ου αι. μ.Χ.

Βιβλιογραφία:
Isings 1957, τύπος 99.
Auth 1976, αρ. 199 σ. 152
Calvi 1968, πίν. 12:1-4.
Follmann-Schulz 1988, σ. 61-62, αρ. 189-191, πίν. 22.
Arveiller-Dulong, Arveiller 1985, σ.116-118.
Barkóczy 1988, σ. 127, αρ. 248, πίν. XX.
Vesberg 1952, σ. 148-149, πίν. X:1-2, XX:4-5.
McFadden 1946, σ. 475 αρ. 32, πίν. 39.
Dussart 1998, τύπος BXIV.11 σ. 177,
Weinberg 1988, σ. 79 αρ. κατ. 341-42, εικ. 4-37.
Barag 1970, τύπος 23.1.

A. Αντωνάρας

Γυάλινο «θήλαστρο»

2ος-3ος αι. μ.Χ.
Δυτική Νεκρόπολη Θεσσαλονίκης, περιοχή Βαρδαρίου
MΘ 520
Ύψος 0,075μ., διάμ. χείλους 0,03μ., διάμ. βάσης 0,031μ.
Άχρωμο πρασινωπό γυαλί
Ακέραιο

Το αγγείο έχει χείλος έξω νεύον στιλβωμένο με πυράκτωση, λαιμό κυλινδρικό, σώμα πεπιεσμένο σφαιρικό, παραμορφωμένο μονόπλευρα κατά τη δημιουργία συμφυούς προκοής. Βάση αδιαμόρφωτη, πυθμένα ομφαλωτό.

Το αγγείο είναι κατασκευασμένο με ελεύθερη εμφύσηση. Το χείλος του διαμορφώθηκε μετά την αποκόλληση της κάνης από αυτό και ενόσω το αγγείο βρισκόταν κολλημένο από τον πυθμένα του σε δεύτερη ράβδο. Η προκοή δημιουργήθηκε με την τοπική θέρμανση τμήματος του σώματος, τη διάτρησή του με μεταλλική ράβδο και την περαιτέρω έλξη του τρηθέντος τμήματος.

Η χρήση του αγγείου δεν είναι σαφής. Γενικά θεωρείται ότι τα αγγεία του τύπου αυτού αποτελούσαν πραγματικά θήλαστρα, υπόθεση που θα πρέπει να αποκλειστεί για πρακτικούς λόγους. Μια δεύτερη, αρκετά πιθανή, υπόθεση θεωρεί ότι τα θήλαστρα χρησιμοποιούνταν για την πλήρωση λύχνων με λάδι, ιδίως πήλινων, που οι στενές οπές πλήρωσής τους καθιστούσαν τη χρήση κάποιου χωνιού απαραίτητη. Ο τύπος χρονολογείται γενικά από τον 2ο

ως και τα τέλη του 4ου αι. και το συγκεκριμένο αγγείο είναι πολύ πιθανόν να ανήκει στα πρωιμότερα παραδείγματα.

Βιβλιογραφία:
Ε. Τρακοσοπούλου-Σαλακίδου, στο Θεσσαλονίκη, Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρόνια 1986, σ. 125.
Isings 1957, τύπος 99.
Calvi 1968, πίν. 12:1-4.
Follmann-Schulz 1988, σ. 61-62, αρ. 189-191, πίν. 22.
Arveiller-Dulong, Arveiller 1985, σ.116-118.
Barkóczy 1988, σ. 127, αρ. 248, πίν. XX.
Vesberg 1952, σ. 148-149, πίν. X:1-2, XX:4-5.
Dussart 1998, τύπος BXIV.11 σ. 177,
Weinberg 1988, σ. 79 αρ. κατ. 341-42, εικ. 4-37.
Barag 1970, τύπος 23.1.
Dusenbery 1998, αρ. K3-1.
Σωτηρίου 1939, σ. 64 εικ. 26,
Γρ. Κωνσταντινόπουλος, ΑΔ 24, 1969, Χρονικά Β2, σ. 472, πίν. 472δ.
Ι. Βοκοτοπούλου, ΑΔ 26, 1971, χρονικά Β2, σ. 335, πίν. 314

A. Αντωνάρας

Γυάλινο «θήλαστρο»

3ος-4ος αι.
Δυτική Νεκρόπολη Θεσσαλονίκης, περιοχή Βαρδαρίου
MΘ 518
Ύψος 0,010μ, διάμ. χείλους 0,044μ., διάμ. βάσης 0,035μ.
Άχρωμο πρασινωπό γυαλί
Ακέραιο

Το αγγείο έχει χείλος δακτυλιόσχημο έξω νεύον, έσω αναδιπλωμένο και κωνοειδές στόμιο. Ο λαιμός του είναι ψηλός κυλινδρικός, το σφαιρικό του σώμα είναι ελαφρά πεπιεσμένο στους ώμους, ενώ η βάση του είναι αδιαμόρφωτη επίπεδη και ο πυθμένας του ομφαλωτός. Το σώμα κοσμεύεται από πλάγιες νεύρωσεις. Στο ύψος της μέγιστης διαμέτρου της κοιλίας του διαμορφώνεται κωνική προκοή.

Το αγγείο είναι κατασκευασμένο με ελεύθερη εμφύσηση. Το χείλος του διαμορφώθηκε αφού αποκολλήθηκε το αγγείο από την κάνη και ενόσω το αγγείο βρισκόταν κολλημένο από την επιφάνεια έδρασής του σε δεύτερη ράβδο, η οποία δημιούργησε ίχνος διαμέτρου 2 εκ.. Η επίπετη προκοή του διαμορφώθηκε με την επικόλληση μιας δεύτερης, θερμής σταγόνας γυαλιού στο αγγείο η οποία βρισκόταν στο άκρο μιας μυτερής ράβδου. Τη στιγμή

που θερμάνθηκε αρκετά το τοίχωμα του αγγείου στο σημείο επαφής τους, διατρυπήθηκε με μια απότομη κίνηση της ράβδου και με την εξίσου απότομη αφαίρεσή της διαμορφώθηκε η σταγόνα σε κωνική προκοή.

Η χρήση του αγγείου δεν είναι σαφής. Γενικά θεωρείται ότι τα αγγεία του τύπου αυτού αποτελούσαν πραγματικά θήλαστρα, υπόθεση που θα πρέπει να αποκλειστεί για πρακτικούς λόγους. Μια δεύτερη, αρκετά πιθανή, υπόθεση θεωρεί ότι τα θήλαστρα χρησιμοποιούνταν για την πλήρωση λύχνων με λάδι, ιδίως πήλινων, που οι στενές οπές πλήρωσής τους καθιστούσαν τη χρήση κάποιου χωνιού απαραίτητη. Ο τύπος χρονολογείται γενικά από τον 2ο ως και τα τέλη του 4ου αι.

Βιβλιογραφία:
Isings 1957, τύπος 99.
Calvi 1968, πίν. 12:1-4.
Follmann-Schulz 1988, σ. 61-62, αρ. 189-191, πίν. 22.
Arveiller-Dulong, Arveiller 1985, σ.116-118.
Barkóczy 1988, σ. 127, αρ. 248, πίν. XX.
Vesberg 1952, σ. 148-149, πίν. X:1-2, XX:4-5.
Dussart 1998, τύπος BXIV.11 σ. 177,
Weinberg 1988, σ. 79 αρ. κατ. 341-42, εικ. 4-37.
Barag 1970, τύπος 23.1.
Dusenbery 1998, αρ. K3-1.
Σωτηρίου 1939, σ. 64 εικ. 26,
Γρ. Κωνσταντινόπουλος, ΑΔ 24, 1969, Χρονικά Β2, σ. 472, πίν. 472δ.

A. Αντωνάρας

Χάλκινο λυχνάρι

μέσα 4ου ή πρώιμος 5ος αι. μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, οδ. Φιλίππου 89
MΘ 9875

Πήλινο λυχνάρι με ανάγλυφη παράσταση μονομάχου που αποκρούει αρκούδα

Β΄ μισό 3ου αι. μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, Δυτ. Τείχος, οδ. Ειρήνης 2 και Μαβίλη
MΘ 9869

Βιβλιογραφία:
Θεσσαλονίκη. Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρόνια, Αθήνα 1986, 148, 151 εικ. 160.

Πήλινο λυχνάρι

με ανάγλυφη παράσταση ταύρου

Β΄ μισό 1ου αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, οδ. Κων. Μελενίκου

ΜΘ 9990

Μήκος 0,117μ., ύψος 0,032μ., διάμ. δίσκου 0,078μ.,
διάμ. βάσης 0,045μ.

Ανάγλυφες έλικες διακοσμούν τη γένεση του μυ-
κτήρα και ταύρος την επιφάνεια του δίσκου του λύ-
χνου.

Βιβλιογραφία:

Θεσσαλονίκη, Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρό-
νια, Αθήνα 1986, 124-125 εικ. 152.

Πήλινο λυχνάρι

με ανάγλυφη παράσταση αρκούδας

μέσα 4ου αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, οδ. Μακ. Κίνγκ 8

ΜΘ 9876

Πήλινο λυχνάρι

με ανάγλυφη παράσταση πετεινού

Ρωμαϊκοί χρόνοι

Θεσσαλονίκη, οδ. Λαγκαδά-Πύλης Αξιού (τάφος 28)

ΜΘ 17801

Πήλινο λυχνάρι με ανάγλυφη παράσταση
στεφανιού ελιάς

2ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Αρχαία Αγορά

ΜΘ 9870

Προθήκη 8

Γυάλινο πουλί

1ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Κτηνιατρική Κλινική, Ανατολικό νεκροτα-
φείο

ΜΘ 11196

Μήκος 0,133μ., ύψος 0,067μ.

Βιβλιογραφία:

Θεσσαλονίκη. Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρό-
νια, Αθήνα 1986, 124-125 εικ. 120.

Γυάλινο πουλί

1ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, οδ. Φιλ. Εταιρείας 3 - Δημ. Μαργαρίτη (τά-
φος II)

ΜΘ 11573

Μήκος 0,125μ.

Βιβλιογραφία:

Θεσσαλονίκη. Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρό-
νια, Αθήνα 1986, 124-125 εικ. 120.

Γυάλινο πουλί

1ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, οδ. Φιλ. Εταιρείας 3-Μαργαρίτη (τάφος II)
ΜΘ 11574

Γυάλινο πουλί

1ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, οδ. Φιλ. Εταιρείας 3-Μαργαρίτη (τάφος)
ΜΘ 11551

Μήκος 0,17μ.

Ύαλος

Βιβλιογραφία:

Θεσσαλονίκη. Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρό-
νια, Αθήνα 1986, 124-125 εικ. 120.

Γυάλινο πουλί

1ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Κτηνιατρική Κλινική, Ανατολικό νεκροτα-
φείο

ΜΘ 11195

Ύψος 0,07, μήκος 0,13μ.

Βιβλιογραφία:

Θεσσαλονίκη. Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρό-
νια, Αθήνα 1986, 124-125 εικ. 120.

Γυάλινο πουλί

1ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, οδ. Φιλ. Εταιρείας 3-Μαργαρίτη (τάφος)
ΜΘ 11552

Μήκος 0,19μ.

Βιβλιογραφία:

Θεσσαλονίκη. Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρό-
νια, Αθήνα 1986, 124-125 εικ. 120.

Τετράπλευρο γυάλινο μυροδοχείο

4ος αι. μ.Χ.

Δυτική Νεκρόπολη Θεσσαλονίκης, περιοχή Βαρδαρίου
ΜΘ 538

Ύψος 0,10μ., διάμ. χειλούς 0,03μ., διάμ. βάσης 0,038μ.
Αχρωμο πρασινωπό γυαλί

Ακέραιο

Έχει χείλος δακτυλιόσχημο, έσω αναδιπλωμένο και
στενό, ψηλό, κυλινδρικό λαιμό. Χαρακτηρίζεται από
τις τέσσερις επιπλάσεις που φέρει στην κοιλία, οι
οποίες του προσδίδουν σχεδόν κυβικό χαρακτήρα.
Η βάση του είναι αδιαμόρφωτη επίπεδη και ο πυθ-
μένος του ομφαλωτός.

Είναι κατασκευασμένο με ελεύθερη εμφύσηση, ενώ
οι επιπλάσεις περιμετρικά στο σώμα του διαμορφώ-
θηκαν με τη βοήθεια λαβίδων, ενόσω το αγγείο
ήταν ακόμη θερμό και εύπλαστο.

Πρόκειται για γνωστό τύπο που προσγράφεται στην
παραγωγή ανατολικών εργαστηρίων του όψιμου
3ου και κυρίως του 4ου αι. μ.Χ.

Βιβλιογραφία:

Stern 1977, αρ. 28, σ. 100-101.
Šaranović-Sveteck 1986, σ. 29, 65, πιν. XIII/1,2 και XVIII/3.
Sokolovska 1986, σ. 126, πίν. 45/11.
Glušćević 1998, σ. 184-185.
Barkóczy 1988, σ. 151, τύπος 131, αρ. 335-336, πίν. 31.
Barag 1970, I 94-96.
Α. Χρυσόστομου 2000, σ. 312, πίν. 356.

Α. Αντωνάρας

Γυάλινο τετράπλευρο μυροδοχείο

Ρωμαϊκοί χρόνοι

Θεσσαλονίκη, Θεολογική Σχολή (τάφος 8), Ανατολικό νεκροταφείο

Γυάλινο ιανόμορφο μυροδοχείο

3ος-4ος αι.

Ανατολική Νεκρόπολη Θεσσαλονίκη, ανασκαφή κτηρίου Θεολογικής Σχολής

ΜΘ 5953

Ύψος 0,09μ., διάμ. χείλους 0,039μ., διάμ. βάσης 0,036μ.

Χρώμα λαδί γυαλί

Το αγγείο έχει το σώμα του διαμορφωμένο στο σχήμα δύο αντίνωτα τοποθετημένων κεφαλών. Το χείλος του είναι έξω νεύον, έσω αναδιπλωμένο δακτυλιόσχημο και ο λαιμός του είναι μακρύς και κυλινδρικός, έχοντας σχεδόν το ίδιο ύψος με το σώμα. Η βάση του είναι αδιαμόρφωτη, επίπεδη, όπως και ο πυθμένας του.

Το αγγείο είναι κατασκευασμένο σε διμερή μήτρα. Το ίχνος της ένωσης των δύο μερών καλύπτεται μέσα στο ανάγλυφο της κόμης, στη σημείο ένωσης των δύο κεφαλών. Με αυτό τον τρόπο παρέμεινε το πρόσωπο απαλλαγμένο από την ακαλαίσθητη ραφή. Η μήτρα ήταν ανοικτή στο κάτω μέρος με αποτέλεσμα στη βάση του αγγείου να διακρίνονται ίχνη σκόνης και οι ανωμαλίες της επιφάνειας στην οποία ακουμπούσε την ώρα την εμφύσησης του στην μήτρα. Ο λαιμός και το χείλος του είναι διαμορφωμένα με ελεύθερη εμφύσηση και περαιτέρω χειρισμούς.

Τα ιανόμορφα αγγεία ανήκουν σε μια μεγάλη ομάδα πλαστικών, φυσιτών σε μήτρα, αγγείων που απεικονίζουν ανθρώπινα κεφάλια. Την κοιλιά του αγγείου διαμορφώνει άλλοτε ένα πλήρες κεφάλι, άλλοτε δύο πρόσθια τμήματα κεφαλών, αντίνωτα τοποθετημένα και συνενωμένα, ενώ είναι γνωστά και παραδείγματα όπου η κοιλιά καλύπτεται από περισσότερα των δύο κεφάλια. Τα αγγεία της πρώτης και δεύτερης κατηγορίας μερικές φορές εμφανίζονται και με μία λαβή. Έχουν βρεθεί άωτα μυροδοχεία, μόνωτα κύπελλα, και ελάχιστα δίσκωτα

κλειστά αγγεία.

Τα γυάλινα αγγεία σε σχήμα κεφαλιού εμφανίζονται στα τέλη του 1ου αι., και συνεχίζουν να παράγονται μέχρι τουλάχιστον τα τέλη του 4ου αι. Εκτός από τα παχουλά παιδάκια, που μάλλον απεικονίζουν τον Έρωτα, ή τον Διόνυσο στα γυάλινα αγγεία απεικονίζονται θεότητες, π.Χ. η Μέδουσα, και ο Διόνυσος-Αντίνοος. Επίσης, άνδρες με νεγροειδή ή αλλόκοτα χαρακτηριστικά. Τέλος, κυρίως στη βορειοδυτική Ευρώπη, στον 3ο-4ο αι., εμφανίζονται και παραστάσεις αγένειων ανδρών που δεν έχουν ταυτιστεί με κάποια θεότητα ή αυτοκράτορα. Τα ιανόμορφα αγγεία της κατηγορίας, με χαρακτηριστικά τους τα βαριά μάγουλα και πιγούνι και την επίσης βαριά βοστρυχωτή κόμη, αποτελούν προϊόν της ανατολικής Μεσογείου, πιθανώς της συροπαλαιστινιακής περιοχής και χρονολογούνται στον 3ο-4ο αι.

Δημοσιεύσεις:

Ε. Τρακοσοπούλου-Σαλακίδου, στο Θεσσαλονίκη, Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρόνια, Αθήνα 1986, 125, 126 εικ. 123.

Βιβλιογραφία:

Stern 1995, σ. 203, 210-212.
Clairmont 1963, σ. 37, αρ. 132, πίν. XXI,
Abdul Hak 1965, σ. 30, εικ. 11.
Paškvain 1974, σ. 115, πίν. V.4.
Foy, Nenna 2001, σ. 218, αρ. 389.
Παπανικόλα-Μπακιρτζή 2002, αρ. 258, σ. 224

Α. Αντωνάρας

Γυάλινο μυροδοχείο

με κωνικό σώμα και ψηλό λαιμό

Ρωμαϊκοί χρόνοι

Θεσσαλονίκη, Θεολογική Σχολή, Ανατολικό νεκροταφείο
ΜΘ 5955

Γυάλινο μυροδοχείο

με κωνικό σώμα και ψηλό λαιμό

Ρωμαϊκοί χρόνοι

Θεσσαλονίκη, οδ. Εγνατίας-Κ. Μελενίκου, Ανατολικό νεκροταφείο
ΜΘ 6308

Γυάλινο μυροδοχείο

με κωνικό σώμα και ψηλό λαιμό

Ρωμαϊκοί χρόνοι

Θεσσαλονίκη

ΜΘ 5946

Γυάλινο μυροδοχείο

με κωνικό σώμα και ψηλό λαιμό

Ρωμαϊκοί χρόνοι

Θεσσαλονίκη, Θεολογική Σχολή (τάφος 2), Ανατολικό νεκροταφείο

ΜΘ 5947

Το αστικό σπίτι και οι ένοικοί του

Προθήκη 9

Ζεύγος χρυσών ενωτίων

1ος - 3ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Ανατολικό νεκροταφείο (τάφος XXII)

MΘ 5443

Διαστάσεις 0,05×0,02μ.

Χρυσός

Βιβλιογραφία:

Θεσσαλονίκη. Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρόνια, Αθήνα 1986, 129-130 εικ. 128.

Ζεύγος χρυσών ενωτίων

1ος - 3ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης, Ανατολικό νεκροταφείο

MΘ 11417

Διαστάσεις 0,05×0,02μ.

Χρυσός

Βιβλιογραφία:

Θεσσαλονίκη. Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρόνια, Αθήνα 1986, 133.

Ζεύγος χρυσών ενωτίων

1ος - 3ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης, Ανατολικό νεκροταφείο

MΘ 11416

Μήκος 0,05μ., πλάτος 0,02μ.

Χρυσός

Βιβλιογραφία:

Θεσσαλονίκη. Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρόνια, Αθήνα 1986, 133.

Περιδέραιο με γυάλινες ψήφους

α' μισό 3ου αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης (τάφος 18), Ανατολικό νεκροταφείο

MΘ 11589

Μέγ. μήκος 0,026μ., διάμ. 0,005μ.

Γυαλί

Βιβλιογραφία:

Θεσσαλονίκη. Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρόνια, Αθήνα 1986, 135.

Γυάλινο βραχιόλι

1ος - 3ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, οδ. Βασ. Σοφίας 44 (σαρκοφάγος)

MΘ 11548

Διάμ. 0,08μ.

Γυαλί

Βιβλιογραφία:

Θεσσαλονίκη. Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρόνια, Αθήνα 1986, 133.

Ασημένιο δακτυλίδι

με σφενδόνη από ημιπολύτιμο λίθο με παράσταση ανδρικής προτομής

3ος - 4ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Θεολογική Σχολή, Ανατολικό νεκροταφείο

MΘ 7184

Διάμ. 0,018μ.

Ασήμι

Ασημένιο δακτυλίδι με ελλειψοειδή σφενδόνη από ημιπολύτιμο λίθο, όπου παριστάνεται ανδρική προτομή.

Βιβλιογραφία:

Θεσσαλονίκη. Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρόνια, Αθήνα 1986, 133.

Περίαπτο με ημιπολύτιμο λίθο σε χρυσό ηλαιοίο με παράσταση Σατύρου με θύρσο

1ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, οδ. Λαγκαδά, Δυτικό νεκροταφείο

MΘ 11207

Χρυσό περίαπτο σε σχήμα φύλλου βελανιδιάς

1ος - 3ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, οδ. Λεωφ. Στρατού, περιοχή Συντριβανίου (τάφος XII)

MΘ 5444

Μήκος 0,052μ.

Χρυσός

Χρυσό περίαπτο σε σχήμα βελανιδιάς

Βιβλιογραφία:

Θεσσαλονίκη. Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρόνια, Αθήνα 1986, 129, 131 εικ. 131

Χρυσό κόσμημα, από το οποίο λείπει ο ημιπολύτιμος, πιθανώς, λίθος

1ος - 3ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, οδ. Αγγελάκη 2 (σαρκοφάγος)

MΘ 11549

Διαστάσεις 0,022×0,019μ.

Χρυσός

Χρυσό περίαπτο κόσμημα, από το οποίο λείπει ο πολύτιμος, πιθανώς, λίθος.

Βιβλιογραφία:

Θεσσαλονίκη. Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρόνια, Αθήνα 1986, 133.

Χάλκινη τριχολαβίδα

Ρωμαϊκοί χρόνοι

Θεσσαλονίκη, Αρχαία Αγορά

MΘ 11543a

Χάλκινη βελόνα

Ρωμαϊκοί χρόνοι

Θεσσαλονίκη, Αρχαία Αγορά

MΘ 11543γ

Χάλκινο κοχλιάριο-σπάτουλα

Ρωμαϊκοί χρόνοι

Θεσσαλονίκη, Ραμόνα, Δυτικό νεκροταφείο

MΘ 11542

Χάλκινη περόνη

Θεσσαλονίκη, Αρχαία Αγορά

Ρωμαϊκοί χρόνοι

MΘ 11543 β

Οστείνη διπλή χτένα

1ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, οδ. Ζεύειδος 8

ΜΘ 9981

Διαστάσεις 0,095×0,05μ.

Οστό

Βιβλιογραφία:

Θεσσαλονίκη. Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρόνια, Αθήνα 1986, 154.

Τμήμα οστέινης κυλινδρικής πυξίδας με ανάγλυφα ανδρικά κεφάλια σε σχηματοποιημένο πλοχμό

1ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, οδ. Ειρήνης 1, Δυτικό τείχος

ΜΘ 9986

Οστέινο κοχλιάριο

Ρωμαϊκοί χρόνοι

Θεσσαλονίκη, οδ. Φιλίππου 74

ΜΘ 9880

Οστέινο κοχλιάριο

Ρωμαϊκοί χρόνοι

Θεσσαλονίκη, Συντριβάνι, ανασκαφή τείχους (τάφος 22)

ΜΘ 11260 α

Μήκος 0,075μ., διάμ. 0,028μ.

Οστό

Βιβλιογραφία:

Θεσσαλονίκη. Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρόνια, Αθήνα 1986, 154.

Προθήκη 5

Γυάλινο μπουκάλι

3ος-4ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, οδ. Αγ. Δημητρίου (τάφος)

ΜΘ 3760

Σφαιρικό γυάλινο μυροδοχείο

3ος-4ος αι.

Δυτική Νεκρόπολη Θεσσαλονίκης, περιοχή Βαρδαρίου

ΜΘ 522

Ύψος 0,10μ., διάμ. χείλους 0,019μ., διάμ. βάσης 0,032μ.

Άχρωμο πρασινωπό γυαλί

Πλήρες. Λείπει μικρό μέρος του λαιμού.

Το αγγείο δεν διαθέτει ιδιαίτερο χείλος, ο λαιμός του είναι σχετικά κοντός κυλινδρικός, που φαρδαίνει προς τη βάση του, με έντονη σύσφιξη στη βάση του, σώμα σφαιρικό, βάση αδιαμόρφωτη επίπεδη και πυθμένα ελαφρά ομφαλωτό. Κοσμεύεται με απλό εγχάρακτο διάκοσμο, που συνίσταται σε τρεις οριζόντιες αβαθείς αυλακώσεις. Είναι κατασκευασμένο με ελεύθερη εμφύσηση και η σκοτία στο λαιμό διαμορφώθηκε από τις λαβίδες που χρησιμοποιήθηκαν για τη δημιουργία του κυλινδρικού λαιμού.

Πρόκειται για ευρέως διαδεδομένο τύπο αγγείου που απαντά κυρίως στη Δύση αλλά και στην Ανατολή και χρονολογείται με βάση ανάλογα ευρήματα από τη Θεσσαλονίκη αλλά και άλλες θέσεις στον 3ο-4ο αι.

Βιβλιογραφία:

Isings 1957, σ. 122-123 τύπος 103.

Goethert-Polaschek 1977, αρ. 903-905, 908, 912, τύπος 93 πίν. 58-59.

Barag 1978, σ. 23, αρ. 45, εικ. 12 πίν IV, σ. 26-27.

Barkóczy 1988, σ. 145, αρ. 314, πίν. XXVI, LXXXVII.

Rütti 1991, I 54 AR 154.1, αρ. 2599-2600, σ. 130-131, πίν. 110.

B. Αλλαμανή-Σουρή, ΑΔ 46, 1991, Χρονικά Β2, σ. 302-303, πίν. 114^ε.

Weinberg, McClellan 1992, αρ. 105-106, 108 σ. 74, 131.

Ruzić 1994, αρ. 74-75 σ. 15.

Kunina 1997, σ. 299, αρ. 225.

Dussart 1998, σ. 151, τύπος ΒΧ.511.

Harter 1999, σ. 140-141 τύπος G21.

Α. Αντωνάρας

Γυάλινο μπουκάλι

4ος αι.

Δυτική Νεκρόπολη Θεσσαλονίκης, περιοχή Βαρδαρίου

ΜΘ 539

Ύψος 0,12μ., διάμ. χείλους 0,41μ., διάμ. βάσης 0,55μ.

Άχρωμο πρασινωπό γυαλί

Πλήρες, λείπει τμήμα του λαιμού

Το αγγείο έχει λαιμό χοανόσχημο, χωρίς ιδιαίτερο χείλος, με το άνω άκρο σπλινθωμένο με πυράκτωση. Ο λαιμός ορίζεται στη βάση του από σύσφιξη. Το σώμα τους είναι σφαιρικό, που κοσμεύεται περιμετρικά με ξι εμπιέσεις στο σημείο της μεγαλύτερης διαμέτρου του, η βάση επίπεδη, αδιαμόρφωτη και ο πυθμένας ελαφρά ομφαλωτός.

Το αγγείο κατασκευάστηκε με ελεύθερη εμφύσηση. Στη συνέχεια, και αφού το αγγείο είχε συλληφθεί με κάποιο είδος λαβίδας, που δημιούργησε και τη σύσφιξη στη βάση του λαιμού, διαμορφώθηκε ο λαιμός, πυρακτώθηκε και σπλινθώθηκε το χείλος, πιέστηκε ο πυθμένας προκειμένου το αγγείο να καταστεί ανθεκτικότερο, ενώ, τέλος, με μικρές ωθήσεις με αμβλύ εργαλείο δημιουργούθηκαν οι βαθύνσεις στη κοιλία.

Σύμφωνα με ανάλογα ευρήματα από άλλες θέσεις αποτελεί προϊόν συροπαλαιστινιακού εργαστηρίου του 4ου αι.

Βιβλιογραφία:

Dussart 1998, τύπος BVII.2412, σ. 91, πίν. 18/6.

Barag 1970, πίν. 40, τύπος XV 12-2.

Fitzgerald 1931, πίν. V, εικ. 10, δεύτερη σειρά, τελευταίο αντικείμενο στα δεξιά.

Stern 2001, σ. 215.

Israeli 2003, σ. 168 αρ. 179.

Α. Αντωνάρας

Γυάλινη οινόχον

4ος αι.

Δυτική νεκρόπολη Θεσσαλονίκης, Ελευθερίας 13, Αμπελόκηποι

ΜΘ 20910

Ύψος 0,153μ., διάμ. χείλους 0,066μ., διάμ. βάσης 0,066μ.

Άχρωμο πρασινωπό γυαλί

Πλήρες, συγκολλημένη, λείπουν τμήματα του στομίου και του λαιμού.

Η οινόχοη έχει έξω νεύον χείλος, δακτυλιόσχημο έσω αναδιπλωμένο, λαιμό κυλινδρικό που στενεύει προς το χείλος, σώμα ημισφαιρικό, βάση αδιαμόρφωτη επίπεδη και πυθμένα κωνικό. Τριταινιωτή λαβή ξεκινά από το ανώτερο τμήμα της κοιλιάς του αγγείου, συνεχίζει αποκλίνοντας από το σώμα και, δημιουργώντας μεγάλη καμπύλη, προσκολλάται κάτω από το χείλος του αγγείου. Την κάτω επιφάνεια του χείλους περιτρέπει πλαστική ίνα γυαλιού. Το αγγείο είναι κατασκευασμένο με ελεύθερη εμφύσηση. Η διαμόρφωση του χείλους και της βάσης, και η επικόλληση της ίνας γύρω από το λαιμό και της λαβής γίνονται ενόσω ήσαν προσκολλημένη μεταλλική ράβδος στον πυθμένα τους, που επέτρεπε την απρόσκοπτη περιστροφή τους.

Τεχνικά χαρακτηριστικά αλλά και ανάλογα ευρήματα από άλλες θέσεις χρονολογούν την οινόχοη γύρω στον 4ο αι..

Βιβλιογραφία:

A. Χρυσστόμου 2000, σ. 321, πίν. 362.
Dussart 1998, σ. 178 τύπος ΒΧΙΥ.221, πίν. 74, φωτ. 60.9.
Barag 1970, πίν. 19.

A. Αντωνάρας

Γυάλινη οινόχοη

4ος αι.

Δυτική νεκρόπολη Θεσσαλονίκης, περιοχή Ραμόνας

ΜΘ 20923

Ύψος 0,19μ., διάμ. χείλους 0,067μ., διάμ. βάσης 0,051μ.
Χρωμα γαλαζωπό γυαλί

Πλήρης, λείπει μικρό κομμάτι του ώμου και της βάσης.

Η οινόχοη έχει έξω νεύον, σχεδόν οριζόντιο, δακτυλιόσχημο, έσω αναδιπλωμένο χείλος, λαιμό κυλινδρικό, σώμα ωοειδές, βάση δακτυλιόσχημη υψηλή, που διατηρεί ίχνη πλάγιων εμπίεσεων και πυθμένα επίπεδο. Τριταινιωτή λαβή ξεκινά από το ύψος των ώμων ανεβαίνει κατακόρυφα και σχηματίζοντας οξεία γωνία προσκολλάται κάτω από το χείλος. Παχιά ίνα γυαλιού περιτρέπει το κάτω μέρος του χείλους. Το σώμα, στο τμήμα κάτω από τους ώμους, διατηρεί πλάγιες αβαθείς νευρώσεις.

Τα αγγεία του τύπου αυτού κατασκευάζονταν με αρχική εμφύσηση σε μικρή ραβδωτή μήτρα, και

στη συνέχεια με ελεύθερη εμφύσηση, προκειμένου να αποκτήσουν τις πλήρεις διαστάσεις τους. Η διαμόρφωση του χείλους και της βάσης και η επικόλληση της διακοσμητικής ίνας και της λαβής γίνονταν ενόσω περιστρέφονταν με τη βοήθεια μεταλλικής ράβδου προσωρινά προσκολλημένης στο κέντρο της βάσης τους.

Τεχνικά χαρακτηριστικά του αγγείου αλλά και ανάλογα ευρήματα από άλλες θέσεις το χρονολογούν στον 4ο αι.

Βιβλιογραφία:

Isings 1957, τύπος 120b, σ. 150-151.
Αικ. Δεσποίνη, ΑΔ 31, 1976, Χρονικά Β2, σ. 249-250, πίν. 198.
Ružić 1994, σ. 18 αρ. 100, πίν. Χ/3.
Follmann-Schulz 1988, σ. 63-64 αρ. 199, πίν. 23.
Harter 1999, τύπος G20b, ιδίως το αρ. 924, σ. 139, 273.

A. Αντωνάρας

Γυάλινη οινόχοη

4ος αι.

Ανατολική Νεκρόπολη Θεσσαλονίκης, περιοχή Αγίου Παύλου

ΜΘ 1491

Ύψος 0,16μ., διάμ. χείλους 0,05μ., διάμ. βάσης 0,08μ.

Χρωμα πρασινωπό γυαλί

Ελλείπουν τμήματα από το χείλος και το σώμα

Το αγγείο χαρακτηρίζεται από το οκτάπλευρό του σώμα. Το χείλος του είναι δακτυλιόσχημο, έσω αναδιπλωμένο, έχει στόμιο χοανοειδές, λαιμό κυλινδρικό, σώμα οκτάπλευρο, βάση αδιαμόρφωτη επίπεδη. Τριταινιωτή λαβή ξεκινά από τον ώμο και καταλήγει στο στόμιο. Το στόμιο περιτρέπει παχιά ίνα γυαλιού.

Η οινόχοη είναι κατασκευασμένη με εμφύσηση σε μήτρα. Ο λαιμός, το χείλος και η λαβή διαμορφώνονται με ελεύθερους χειρισμούς. Στον πυθμένα υπάρχει ανάγλυφο διακοσμητικό θέμα που έχει αποτυπωθεί κατά την εμφύσηση στη μήτρα. Πρόκειται για τρεις αλληλοτενόμενες στο μέσον τους ευθείες, που χωρίζουν τον πυθμένα σε έξι, περίπου ίσα, πεδία. Σε δύο συνεχόμενα πεδία διακρίνονται τα γράμματα Ο και Σ, που πιθανώς αποτελούν την κατάληξη ανδρικού ονόματος.

Κρίνοντας με βάση τεχνικά και τεχνολογικά χαρα-

κτηριστικά, όπως η παχιά ίνα κάτω από το χείλος, αλλά και το ίδιο το γυαλί με το οποίο είναι κατασκευασμένο, χρονολογείται στον 4ο αι. και παρόλη τη διασπορά των ανάλογων ευρημάτων κυρίως στη Γερμανία και στη Βαλκανική, αποτελεί, πιθανώς, προϊόν της ανατολικής Μεσογείου.

Βιβλιογραφία:

Auth 1976, σ. 111 αρ. 129,
Lehrer-Jacobson 1986-87, σ. 62.
Stern 2001, σ. 142, 144, 184-185 αρ. 77.
Israeli 2003, σ. 256 αρ. 330.
Šaranović-Svetek 1986, σ. 62, αρ. 66-68, πίν. VII, 3, VIII, 3, XVIII/1.
Loeschke, Willers 1911, τ. 1 σ. 40 αρ. 393-396, τ. 2 πίν. XXXI/393, 396.
Barkóczy 1988, αρ. 437 σ. 181, πίν. ΧCVII.

A. Αντωνάρας

Γυάλινο μπουκάλι

4ος αι.

Δυτική Νεκρόπολη Θεσσαλονίκης, περιοχή Ραμόνας

ΜΘ 20920

Ύψος 0,144μ., διάμ. χείλους 0,058μ., διάμ. βάσης 0,055μ.

Χρωμα λαδοπράσινο γυαλί

Ακέραιο

Το μπουκάλι έχει έξω νεύον δακτυλιόσχημο χείλος, κυλινδρικό λαιμό, σφαιρικό σώμα, βάση επίπεδη αδιαμόρφωτη και πυθμένα ελαφρά ομφαλωτό.

Το αγγείο έχει κατασκευαστεί με αρχική εμφύσηση σε μικρή ραβδωτή μήτρα και στη συνέχεια με περαιτέρω ελεύθερη εμφύσηση και περιστροφή. Το χείλος έχει διαμορφωθεί με τη βοήθεια λαβίδων και συνεχή περιστροφή, ενόσω το αγγείο βρισκόταν προσκολλημένο από τη βάση του στην υαλοργική κάρη, στην οποία δημιουργήθηκε και σχετικό ίχνος. Πρόκειται για διαδεδομένο τύπο που απαντά κυρίως στη Δύση αλλά και στην Ανατολή. Εμφανίζεται γύρω στα τέλη του 3ου αι. και παραμένει σε χρήση τον 4ο και στις αρχές του 5ου αι.

Το αγγείο εμπίπτει στο χρονολογικό πλαίσιο του 3ου-4ου αι., όπως μαρτυρούν ανάλογα ευρήματα από ανασκαφές της Θεσσαλονίκης και άλλων θέσεων. Ανήκει σε πολύ συνηθισμένο τύπο αγγείων που πολύ πιθανόν κατασκευάζονταν τοπικά.

Βιβλιογραφία:

Isings 1957, σ. 119-120, τύπος 101.
Pirling 1959, σ. 225-226, τάφος 530, εικ. 11.17.
Damevski 1974, σ. 66, 85, πίν. XIII/4.
Barkóczy 1988, σ. 139 αρ. 297.
Harter 1999, τύπος G27b, σ. 147-148, 286-288. αρ. 1050-1051, πίν. 51, 104.82.4, 104.83.2. Šaranović-Svetek 1986, σ. 63, 92-93.
Lazar 2003, τύπος 6.2.3. σ. 141-13.
Ιφ. Δεκουλάκου, ΑΔ 31, 1976, Χρονικά Β1, σ. 103-104, πίν 81Β, γ.

Α. Αντωνάρας

Γυάλινος σκύφος

4ος αι.

Δυτική Νεκρόπολη Θεσσαλονίκης, περιοχή

Βαρδαρίου

ΜΘ 510

Ύψος 0,07μ., διάμ. χείλους 0,122μ., διάμ. βάσης 0,03μ.

Άχρωμο πρασινωπό γυαλί

Ακέραιος

Το αγγείο έχει χείλος άπεργο, ελαφρά έξω νεύον, σώμα ημισφαιρικό και βάση αδιαμόρφωτη επίπεδη. Ο σκύφος είναι κατασκευασμένος με ελεύθερη εμφύσηση και διακοσμημένος γύρω από το χείλος με εγχάραξη σε τροχό.

Στην πλειονότητά τους οι σκύφοι του τύπου αυτού είναι ακόσμητοι, αν και είναι γνωστά και διακοσμημένα παραδείγματα, με απλούστερο, όπως το παράδειγμα, ή και πιο σύνθετο, γεωμετρικό συνήθως, διάκοσμο.

Βιβλιογραφία:

Isings 1957, τύπος 96, σ. 113-116, 131-133.
Ι. Δεκουλάκου, ΑΔ 30, 1975, Χρονικά, σ. 113-114, πίν 63δ.
Goether-Polaschek 1977, τύποι 49b, σ. 59-61, αρ. 222-232, εικ. 20-21, πίν. 38-39.
Arveiller-Dulong, Arveiller 1985, σ. 105, αρ. 201-203, 204.
Barkóczy 1988, τύπος 37a, σ. 75, αρ. 75, πίν. VII.
Follmann-Schulz 1988, σ. 103-105, αρ. 376-378, 385, πίν. 43-44.
Ružić 1994, σ. 38, αρ. 535, πίν. XXV.
Cool, Price 1995, σ. 88-90, πίν. 5.16.

Α. Αντωνάρας

Ανδρικό πορταίτο

από μεγάλο ανάγλυφο

50-30 π.Χ.

ΜΘ 906

Θεσσαλονίκη, οικία Βαρελά Β της Αγοράς.

Ύψος 0,30μ.

Λευκό λεπτόκοκκο μάρμαρο.

Το κεφάλι αποτελείται από δύο κομμάτια που έχουν συγκολληθεί μεταξύ τους. Το πρώτο περιλαμβάνει το πρόσωπο και ένα τμήμα της δεξιάς πλευράς του κεφαλιού· το δεύτερο σώζει το πίσω μέρος του κρανίου και της αριστερής παρειάς μαζί με το αψί καθώς και ένα μεγάλο μέρος του λαιμού και απόστημα της πλάκας του αναγλύφου στη δεξιά πλευρά του κεφαλιού. Σπασμένη είναι η μύτη και το κάτω χείλος, ενώ μικρότερες φθορές υπάρχουν στο επάνω χείλος, στο πηγούνι, στο μέτωπο και στους βουστρύχους της δεξιάς πλευράς.

Ο εικονιζόμενος είναι ένας άνδρας ώριμος, όχι όμως προχωρημένης ηλικίας, με ξυρισμένο πρόσωπο και κοντά, κάπως αραιά μαλλιά. Το μακρόστενο, λιπόσαρκο κεφάλι του δίνει την εντύπωση ενός αυστηρού και εγκρατούς ανθρώπου. Αξιοσημείωτη είναι η προσπάθεια για λεπτομερή και κατά το δυνατόν ακριβή απόδοση ατομικών χαρακτηριστικών, η οποία προδίδει την επίδραση της ρωμαϊκής αντιληψης για το πορταίτο, όπως αυτή διαμορφώθηκε στην όψιμη ρεπουμπλικανική εποχή. Η εμφανής κλίση του κεφαλιού προς τα κάτω, η πολύ περιορισμένη επιφάνεια επαφής του με το βάθος του αναγλύφου στο πίσω μέρος και ο σχετικά μακρύς λαιμός δημιουργούν την εντύπωση ότι το πορταίτο δεν ανήκει σε ολόσωμη μορφή, αλλά σε προτομή. Αφειρησία για τη χρονολόγηση του κεφαλιού της Θεσσαλονίκης προσφέρει η φυσιογνωμική συγγένεια με το πορταίτο του Ιουλίου Καίσαρα. Επί πλέον οι βούστρυχοι επάνω από το μέτωπο, που παρουσιάζουν ομοιότητες (αν και έχουν αντίστροφη φορά) με εκείνους του πρώτου πορταίτου του Αυγούστου, που χρονολογείται πιθανότατα λίγο πριν από το 40 π.Χ. Η προέλευση του κεφαλιού από την περιοχή αμέσως προς Β της αγοράς των ρωμαϊκών

χρόνων ευνοεί τον συσχετισμό της με ένα μεγάλο δημόσιο τιμητικό μνημείο. Η διακόσμηση δημόσιων τιμητικών μνημείων με τέτοιου είδους πορταίτα μαρτυρείται στα υστεροελληνιστικά και στα πρώιμα αυτοκρατορικά χρόνια. Ο εικονιζόμενος ήταν επομένως πιθανότατα ένας επιφανής Ρωμαίος. Η εξαιρετική ποιότητα του κεφαλιού καθώς και το υλικό, που μοιάζει να είναι πεντελικό μάρμαρο, καθιστούν πιθανή την απόδοσή του σε αττικό εργαστήριο.

Βιβλιογραφία:

Μ. Andronikos, Mon Piot 51, 1960, 37-52. Η. v. Heintze, RM 89 (1982) 437-441.
Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβέριου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 87-89 αρ. 66 (Εμμ. Βουτυράς).
Μ. Lagogianni-Georgakarakos, Die Grabdenkmäler mit Porträts aus Makedonien, CSIR, Griechenland Bd. II, Fasc. 1 [1998] 57-58 Nr. 53.

Εμμ. Βουτυράς

Επιτύβιο ανάγλυφο σε κυκλικό πλαίσιο

30-40 μ.Χ.

ΜΘ 203+1167+116+170

Θεσσαλονίκη.

Αρχική διάμ. 0,88μ. περίπου, ύψος κεφαλιού γυναίκας 0,25μ., ύψος κεφαλιού παιδιού 0,20μ., μέγ. πάχος 0,165μ.

Λευκό λεπτόκοκκο μάρμαρο.

Το ανάγλυφο αποτελείται από τέσσερα κομμάτια τα οποία, αν και δεν έχουν μεταξύ τους σημείο επαφής, συνανήκουν σίγουρα με βάση την κλίμακα, το υλικό και την κατεργασία. Η αποκατάσταση οφείλεται στον Γ. Δεσπίνη. Σώζονται δύο εικονιστικές κεφαλές που ανήκουν σε προτομές, μία γυναικεία επάνω δεξιά και μία παιδική κάτω αριστερά (μαζί με την προτομή της), καθώς και λείψανα δύο ακόμη προτομών. Η διατήρηση της επιφάνειας, όπου αυτή σώζεται, είναι σχετικά καλή. Τα δύο σωζόμενα κεφάλια δεν έχουν υποστεί μεγάλες φθορές, εκτός από την άκρη της μύτης που έχει σπάσει.

Πρόκειται για κυκλικό επιτύβιο ανάγλυφο που ανήκει σε μια κατηγορία μνημείων, της οποίας είναι γνωστά αρκετά παραδείγματα από την αρχαία Μακεδονία. Το έργο φαίνεται ότι ήταν εντοικισμένο σε

ταφικό κτίσμα, όπως δείχνει η αδρή κατεργασία της πίσω πλευράς. Τα εικονιζόμενα πρόσωπα είναι πιθανότατα μέλη μιας οικογένειας. Παρόμοια επιτύμβια ανάγλυφα, που κοσμούσαν προσόψεις ταφικών κτισμάτων, είναι γνωστά ήδη από τον 1ο αιώνα π.Χ. στην Ιταλία, όπου πρέπει πιθανότατα να αναζητηθεί και η καταγωγή του τύπου. Για τη χρονολόγηση του αναγλύφου καθοριστικά είναι τα τυπολογικά και τα τεχνολογικά χαρακτηριστικά των πορτραίτων, τα οποία οδηγούν στον 1ο αι.μ.Χ., συγκεκριμένα στα χρόνια του Τιβερίου (14–37μ. Χ.) ή του Καλιγούλα (37–41μ.Χ.). Η κόμμωση του γυναικείου κεφαλιού επαναλαμβάνει εκείνη του πρώτου τύπου της Antonia Minor, της μητέρας του Κλαυδίου, που πέθανε το 37μ.Χ.

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης I, Θεσσαλονίκη 1997, 145–147 αρ. 117 (Εμμ. Βουτυράς).
M. Lagogianni-Georgakarakos, Die Grabdenkmäler mit Porträts aus Makedonien, CSIR, Griechenland Bd. II, Fasz. 1 [1998] 61 Nr. 58.

Εμμ. Βουτυράς

Ανδρική εικονιστική κεφαλή

Εποχή Φλαβίων, γύρω στο 80 μ.Χ.

Βρέθηκε το 1973/74 στην οδό Ταϊμισκή στη Θεσσαλονίκη.

ΜΘ 6934

Ύψος σωζ. 0,27μ., ύψος κεφαλής 0,238μ.

Μάρμαρο λευκό λεπτόκοκκο, πιθανόν πεντελικό.

Η κεφαλή διατηρείται μαζί με τμήμα του λαιμού αλλά το πρόσωπο και μέρος της κόμης έχουν εν μέρει ασβεστοποιηθεί από την επίδραση φωτιάς.

Η κεφαλή, που παρουσιάζει μικρή στροφή προς τα δεξιά, εικονίζει έναν σχετικά νέο άνδρα χωρίς γένια. Το σχήμα του προσώπου είναι επίμηκες, το κρανίο σφαιρικό και κάμπτεται έντονα στη βάση του αυχένα. Το μέτωπο, που είναι μάλλον χαμηλό, φουσκώνει στο μεσόφρυο έντονα και προβάλλει πάνω από τη ρίζα της μύτης. Τα μάτια είναι μεγάλα και αμυγδαλωτά με βολβούς κυρτούς. Οι παρειές είναι μεγάλες με τονισμένα τα ζυγωματικά, το σαγόνι αρκετά μακρύ. Το στόμα ήταν σχετικά μικρό με ιδιαίτερα σαρκώδες το κάτω χείλος. Η κόμη είναι κοντή

και το ανάγλυφό της παρακολουθεί με ακρίβεια την καμπυλότητα του κρανίου. Στο μπροστινό μέρος οι βόστρυχοι εξαίρονταν πλαστικά και κατέβαιναν ελισσόμενοι στο μέτωπο αφήνοντας μικρά τμήματα στις γωνίες των κροτάφων κενά.

Η εξαιρετική ποιότητα του έργου, το οποίο μπορεί και εξαιτίας του πεντελικού μαρμάρου να αποδοθεί σε Αθηναίο καλλιτέχνη, μας επιτρέπει να το συγκρίνουμε με αυτοκρατορικά πορτρέτα, παρόλο που δεν ακολουθείται πιστά κάποιος αυτοκρατορικός εικονιστικός τύπος. Στιλιστικά η αγένεια κεφαλή μπορεί να συγκριθεί, ως προς τους εύχymους πλαστικούς όγκους του προσώπου, τη σχέση του αναγλύφου της κόμης με το κρανίο και την καλλιγραφική και λεπτόλογη απόδοση των ελισσόμενων βοστρύχων με την κεφαλή του Τίτου στη Γλυπτοθήκη Ny Carlsberg της Κοπεγχάγης αριθ. ευρ. 31591. Μπορεί επομένως να τοποθετηθεί στη δεκαετία 70–80μ.Χ. ή στην αρχή της επόμενης.

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης II, Θεσσαλονίκη 2003, 131–132 αρ. 253 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου)

Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου

Ανδρική εικονιστική κεφαλή

Πρώιμη εποχή του Αδριανού.

Από τη Θεσσαλονίκη. Συλλογή Ιδαδιέ, 7–10–1913.

ΜΘ 174

Ύψος σωζ. 0,24μ.

Μάρμαρο ελαφρά γκρίζο, σχετικά χοντρόκοκκο.

Η κεφαλή είναι σπασμένη κάτω από τη γνάθο και στο πίσω μέρος λίγο πάνω από τον αυχένα. Το πρόσωπο και η κόμη παρουσιάζουν αρκετές φθορές και σπασίματα, κυρίως στη μύτη, τα χείλη και το πηγούνι. Στην περιοχή του γενιού η επιφάνεια είναι φθαρμένη. Στην κορυφή της κεφαλής υπάρχει τώμος με υπόλειμμα από σιδερένιο γόμφο.

Η κεφαλή παρουσιάζει μικρή στροφή προς τα δεξιά και εικονίζει έναν άνδρα γενειοφόρο, μέσης ηλικίας, με ωοειδές και σχετικά λιπόσαρκο πρόσωπο. Το μέτωπό του το χαράσσουν τρεις μικρές οριζόντιες ρυτίδες, ενώ δύο κάθετες δημιουργούνται στο με-

σόφρυο από τη σύσπαση των φρυδιών που είναι οξυκόρυφα και σκιάζουν τα μάτια. Στις παρειές το-νίζονται ελαφρώς τα ζυγωματικά και υπογραμμίζονται οι ρινοπαρειάκες αύλακες. Τα χείλη, που πρέπει να ήταν λεπτά, είναι σφιχτά κλεισμένα και οι άκρες τους γέρνουν προς τα κάτω, ώστε να διαγράφεται μια έκφραση απογοήτευσης ή θλίψης. Το μoustάκι και τα γένια αποδίδονταν σε χαμηλό ανάγλυφο και αποτελούνταν από μικρούς καμπύλους βοστρύχους. Τα μαλλιά αποτελούνται από μεγάλους μνηοειδείς βοστρύχους που ξεκινώντας από την κορυφή του κρανίου έρχονται πάνω στο μέτωπο.

Η μορφή της κόμμωσης έχει τα πρότυπα της στην εποχή του Τραϊανού, ενώ και το κοντό γένι δεν είναι ασυνήθιστο σε τραϊανεία ιδιωτικά πορτρέτα. Στην εποχή αυτή παραπέμπει και ο φυσιογνωμικός τύπος του ώριμου άνδρα με τη δύσθυμη έκφραση του κουρασμένου προσώπου, που απαντά σε πορτρέτα του ίδιου του αυτοκράτορα, ωστόσο δεν ακολουθείται πιστά κάποιον από τους εικονιστικούς του τύπους. Τα στιλιστικά χαρακτηριστικά του έργου πάντως, δηλαδή ο πλαστικός όγκος των βοστρύχων της κόμης, μας οδηγούν μάλλον στην πρώιμη εποχή του Αδριανού. Για τη χρονολόγηση αυτή συνηγορεί και το σχήμα του στροβίλου των μαλλιών στην κορυφή του κρανίου που έχει τα παράλληλά του σε κεφαλές του Αδριανού.

Βιβλιογραφία:

A. Rüsçh, Jdl 84, 1969, 76, 119 κ.ε. Ρ 20, εικ. 13–14.

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης II, Θεσσαλονίκη 2003, 136–137 αρ. 257 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου)

Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου

Ανδρική εικονιστική κεφαλή

Ύστερη εποχή Αδριανού (130–140).

Από τη Θεσσαλονίκη. Συλλογή Ιδαδιέ, 7–10–1913.

ΜΘ 169

Ύψος σωζ. 0,38μ., ύψος κεφαλής 0,24μ.

Μάρμαρο λευκό, λεπτόκοκκο, με γκρίζα νερά.

Η κεφαλή διατηρείται σε καλή κατάσταση μαζί με τον λαιμό και το έμβολο ένθεσής της σε άγαλμα. Μικρές φθο-

ρές στο πρόσωπο και την κόμη. Στην πίσω πλευρά του κρανίου υπάρχει τετράγωνος τόρμος, ίσως για τη στερέωση σε τοίχο.

Εικονίζεται ένας γενειοφόρος άνδρας, η κεφαλή του οποίου στρέφει γέροντας προς τα αριστερά. Επρόκειτο για κεφαλή αγάλματος ντυμένου με χιτώνα και ιμάτιο, η παρυφή του οποίου έφτανε ψηλά στον αυχένα. Το σχήμα του προσώπου είναι τετράγωνο με τονισμένες τις γωνίες του αλλά και τα ζυγωματικά οστά και το μεσόφρυο. Το πηγούνι προβάλλει ισχυρά. Τα μάτια είναι αμυγδαλόσχημα και στους κυρτούς βολβούς αποδίδονται διακριτικά το περίγραμμα της ίριδας και η οπή της κόρης. Οι παρειές είναι πλατιές και η ράχη της μύτης πρέπει να ήταν ελαφρά κυρτή. Τα χείλη είναι σαρκώδη, ιδιαίτερα το κάτω, ενώ το επάνω καμπυλώνεται έντονα. Με ελαφρύ τρίχωμα αποδίδεται το μουστάκι, το γένι αποτελείται από σγουρούς βοστρυχίσκους με μικρή πλαστική έξαρση. Οι βοστρυχοί της κόμης γύρω από το μέτωπο είναι μνηοειδείς και ξεεργοί και διατάσσονται σε ένα σχετικά κλειστό σχήμα. Στο πίσω μέρος του κρανίου είναι συνοπτικά δουλεμένοι.

Η παλιότερη χρονολόγηση στην εποχή του Γαλλινού δεν μπορεί να γίνει σήμερα αποδεκτή. Αντίθετα είναι φανερό η σχέση της κεφαλής με πορτρέτα του Αδριανού ως προς τη συμπαγή κυβική κατασκευή της κεφαλής, το σχήμα του προσώπου με τις τονισμένες γωνίες της γνάθου, επιπλέον το συνδυασμό των κοντών σγουρών βοστρύχων του γενιού με τους μακρύτερους της κόμης. Η μορφή των μπροστινών βοστρύχων βασίζεται σε τραϊάνειες κομμώσεις, έχουν όμως αποκτήσει ελευθερία και πλουσιότερο πλαστικό όγκο. Η δειλή υποδήλωση ίριδας και κόρης μας οδηγεί σε μια χρονολόγηση στη δεκαετία 130-140μ.Χ.

Βιβλιογραφία:

A. Rüschi, Jdl 84, 1969, 96, 121 P 22, εικ. 16-17.

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης II, Θεσσαλονίκη 2003, 149-151 αρ. 264 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου).

Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου

Προτομή γενειοφόρου άνδρα

Β' τέταρτο του 2ου αι. μ.Χ.

ΜΘ 11201

Θεσσαλονίκη

Ύψος 0,645μ., πλάτος 0,48μ., ύψος κεφαλής 0,24μ.

Μάρμαρο λευκό λεπτόκοκκο, με γκριζωπά νερά.

Η προτομή σώζεται ακέραιη μαζί με τη βάση της, η οποία αποτελείται από δύο ταινίες επάνω και κάτω και μία σκοτία μεταξύ τους. Ο εικονιζόμενος είναι ένας ώριμος άνδρας με κοντά μαλλιά και γένια. Στο επάνω μέρος του κρανίου τα μαλλιά αραιώνουν πολύ αφήνοντας το σημείο σχεδόν γυμνό· ένας μόνον επίπεδος και μακρόστενος βοστρυχος με κατεύθυνση από πίσω προς τα εμπρός καλύπτει εν μέρει το φαλακρό τμήμα και καταλήγει επάνω από το μέτωπο. Το είδος της ενδυμασίας του (χιτώνας και ιμάτιο) και ο τρόπος με τον οποίο το ιμάτιο τυλίγεται γύρω από το σώμα δημιουργώντας έναν κόλπο μπροστά στο στήθος στον οποίο τοποθετείται το δεξιό χέρι, είναι στοιχεία που υπογραμμίζουν την ελληνική ανατροφή και παιδεία του εικονιζόμενου, αλλά κυρίως την ιδιότητα του ενεργού πολίτη. Τα μακρινά πρότυπα του τύπου (που απαντά σε διάφορες παραλλαγές από τα υστεροελληνιστικά χρόνια) είναι ανδριάντες ρητόρων του 4ου αι. π.Χ., ειδικότερα εκείνος του Αισχίνη.

Τα τεχνοτροπικά χαρακτηριστικά της προτομής (ειδικότερα μάλιστα ο τρόπος απόδοσης των βοστρύχων της κόμης) τα συναντούμε σε αδριάνεια και σε πρώιμα αντωνόνεια πορträita. Η αποφυγή της χρήσης τρέχοντος τρυπάνου είναι ένα επί πλέον στοιχείο που ευνοεί μια χρονολόγηση πριν από τα μέσα του 2ου αι. μ.Χ. Συνεπώς το έργο μπορεί να χρονολογηθεί στο δεύτερο τέταρτο του 2ου αι. μ.Χ. Οι αξιοσημείωτες τεχνικές και στιλιστικές ομοιότητες που παρουσιάζει η ανδρική αυτή προτομή με τη γυναικεία αρ. ευρ. 11202, η οποία βρέθηκε στον ίδιο χώρο, καθιστούν πολύ πιθανή την υπόθεση ότι τα δύο γλυπτά είχαν κατασκευασθεί μαζί και, παρά τη διαφορά μεγέθους, ενδεχομένως συνανήκουν. Η επιμελημένη αλλά κάπως στεγνή απόδοση της επιφάνειας, η συνοπτική δήλωση των πτυχών του

ιματίου και το είδος του μαρμάρου, που εκ πρώτης όψεως θα μπορούσε να είναι βερμίου, είναι στοιχεία που συνηγορούν για την απόδοση της προτομής σε τοπικό εργαστήριο, της Θεσσαλονίκης ή της Βέροιας.

Βιβλιογραφία:

C. Danguillier, Typologische Untersuchungen zur Dichter- und Denkerikonographie in römischen Darstellungen von der mittleren Kaiserzeit bis in die Spätantike, BAR International Series 977 (2001) 72-73, 249 αρ. 127.

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης II, Θεσσαλονίκη 2003, 151-153 αρ. 265 (Εμμ. Βουτυράς).

Εμμ. Βουτυράς

Γυναικεία εικονιστική προτομή

γύρω στο 140 μ.Χ.

Βρέθηκε το 1970 στη Θεσσαλονίκη στην οδό Φράγκων και Ορφανίδου.

ΜΘ 11202

Ύψος συνολικό 0,55μ., ύψος κεφαλής 0,21μ.

Μάρμαρο υπόλευκο, λεπτόκοκκο.

Η προτομή μαζί με την κεφαλή σώζεται σχεδόν ακέραια, με σπασμένη τη μύτη και με μικρές φθορές.

Η προτομή στηρίζεται σε χαμηλή κυκλική βάση. Η εικονιζόμενη γυναικεία μορφή φέρει χιτώνα και ιμάτιο και στρέφει την κεφαλή της προς τα αριστερά. Το πρόσωπό της είναι στρογγυλό, με χαμηλό λείο μέτωπο τριγωνικού σχήματος, πλατιές γεμάτες παρειές και στρογγυλό πηγούνι, κάτω από το οποίο δημιουργείται διπλοσάγανο. Τα μάτια της είναι αμυγδαλωτά με εγχάρακτα αποδοσμένη την ίριδα όπως και την κόρη που μοιάζει με άγκιστρο. Η μύτη ήταν κυρτή. Το στόμα είναι μικρό, με λεπτά αλλά σαρκώδη χείλη, από τα οποία το επάνω προβάλλει προς τα έξω. Η κόμη ακολουθώντας τον τύπο των κομμώσεων σε σχήμα 'τιρμπάν' επικαθεται στο κεφάλι αποτελούμενη από δύο ομάδες τριών πλεξίδων που διασταυρώνεται πάνω από το μέτωπο.

Παρόμοιες κομμώσεις, σε διάφορες παραλλαγές, απαντούν στην εποχή του Αδριανού και ίσως στην πρώιμη περίοδο των Αντωνόνων. Η υποδήλωση εξάλλου της κόρης με εγχάρακτο άγκιστρο μας οδηγεί στη δεκαετία 130 και 140μ.Χ. Αλλά και ο τύπος

της προτομής (σχετικά κοντή και με ριγμένο στον ώμο ιμάτιο), που απαντά σε πορτρέτα της Φαυστίνας της πρεσβύτερης, είναι σύμφωνα με τη χρονολόγηση αυτή.

Πολύ όμοια με την προτομή αυτή είναι η ανδρική αρ.εup.11201 που βρέθηκε μαζί και είναι κατασκευασμένη από το ίδιο μάρμαρο. Η βάση και ο τένοντας στο πίσω μέρος έχουν την ίδια μορφή και η απόδοση των ματιών είναι πολύ συγγενική. Πρόκειται για έργα της ίδιας εποχής και του ίδιου εργαστηρίου, δεν είναι ωστόσο βέβαιο ότι συνανήκαν ως ζεύγος επειδή η ανδρική είναι λίγο μεγαλύτερη και έχει την ίδια στροφή με τη γυναικεία και όχι αντίθετη όπως θα περιμέναμε.

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης II, Θεσσαλονίκη 2003, 171-172 αρ. 280 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου)

Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Ύστερη περίοδος του Αδριανού (128-138μ.Χ.).

Θεσσαλονίκη, Γενή-Καπού (δυτ. πύλη οδού Αγ. Δημητρίου) ή οδός Σπάρτης.

ΜΘ 3

Ύψος σωζ. 0,25μ., ύψος κεφαλής 0,21μ.

Μάρμαρο λευκό σχετικά χοντρόκοκκο, πιθανότατα θάσου.

Η κεφαλή διατηρείται μαζί με τμήμα του λαιμού σε σχετικά καλή κατάσταση, με σπασμένη τη μύτη και ορισμένες μικρότερες φθορές. Το πρόσωπο είναι στιλβωμένο και στα μαλλιά διατηρούνται ίχνη χρώματος, κίτρινου και κόκκινου (:).

Εικονίζεται μια νέα κοπέλα με ευγενική φυσιογνωμία. Η κεφαλή της στρέφεται ελαφρά προς τα δεξιά, το πρόσωπό της είναι λεπτό και ωσειδές με απαλούς και καμπύλους πλαστικούς όγκους. Οι παρειές είναι πλατειές και λείες με ζυγωματικά ελαφρά τονισμένα, το μέτωπο υψηλό, το πηγούνι μικρό και στρογγυλό. Τα μάτια είναι μεγάλα και αμυγδαλωτά, με έντονα καμπυλωμένους βολβούς, η ίριδα χαράσσεται ως σχεδόν πλήρης κύκλος, ενώ η κόρη αποδίδεται ως εγχάρακτο άγκιστρο. Το στόμα είναι αρκετά μεγάλο

αλλά ωραία σχηματισμένο, με παχύτερο το κάτω χείλος και στενότερο το επάνω. Τα μαλλιά, αποτελούμενα από σχοινόμορφους μακριούς βοστρύχους, χωρίζονται σε δύο τμήματα πάνω από το μέτωπο και φέρονται προς τα πίσω, όπου διασταυρώνονται μεταξύ τους και τυλίγονται γύρω από το κρανίο σε ανοιχτό κότσο που μοιάζει με φωλιά.

Πρόκειται για ιδιωτικό πορτρέτο που ακολουθεί πιστά ως προς την κόμμωση έναν εικονιστικό τύπο της αυτοκράτειρας Σαβίνας, συζύγου του Αδριανού. Για τη χρονολόγηση του τύπου αυτού έχει προταθεί με βάση τα νομίσματα η δεκαετία 128-138μ.Χ. Στην περίοδο αυτή θα πρέπει να χρονολογήσουμε και τη νεανική κεφαλή, όπως δείχνει και η δειλή υποδήλωση της κόρης που πρωτοεμφανίζεται στην ύστερη εποχή του Αδριανού.

Το εξαιρετικής ποιότητας αυτό έργο λαξεύτηκε σε ένα ελληνικό εργαστήριο που είναι δύσκολο να εντοπιστεί. Συγκρίνεται με την κεφαλή του Εθνικού Μουσείου της Αθήνας αρ.εup. 449, που είχε θεωρηθεί παλιότερα ως πορτρέτο της Σαβίνας και είναι λαξευμένη, όπως και η κεφαλή αυτή της Θεσσαλονίκης, από μάρμαρο θάσου. Η πιθανή προέλευση της κεφαλής έξω από τα όρια της αρχαίας Θεσσαλονίκης συνηγορεί για την επιτάφια χρήση του πορτρέτου αυτού.

Βιβλιογραφία:

A. Rüsch, Jdl 84, 1969, 76, 118 P 17, εικ. 8-9.

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης II, Θεσσαλονίκη 2003, 174-176 αρ. 282 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου)

Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου

Ερμαϊκή στήλη

με ανδρική εικονιστική κεφαλή

αρχές του 3ου αι. μ.Χ.

ΜΘ 3026

Θεσσαλονίκη, οικόπεδο Αρχαιολογικού Μουσείου.

Ύψος 1,88μ. πλάτος 0,307μ. πάχος 0,255μ., ύψος κεφαλής 0,285μ.

Μάρμαρο λευκό, λεπτόκοκκο, με φαιόχρωμες φλεβώσεις, πιθανότατα πεντελικό.

Η ψηλή ερμαϊκή στήλη σώζεται ακέραιη μαζί με το ανδρικό κεφάλι που την επιστέφει. Το επάνω μέρος της είναι διαμορφωμένο ως προτομή με υποτυπώδη δήλωση του στήθους. Επάνω στους ώμους και στην αριστερή πλευρά του στήθους αποδίδονται κάπως σχηματικά οι πτυχές ενός ιματίου. Στο εμπρός μέρος της στήλης, λίγο ψηλότερα από τη μέση, υπάρχει ανάγλυφο ανδρικό αιδόιο. Σπασμένη είναι η μύτη, ένας βόστρυχος μαλλιών επάνω από το δεξιό τμήμα του μετώπου και η άκρη του αιδοίου. Στα πλάγια της στήλης, λίγο κάτω από τους ώμους της προτομής, υπάρχουν δύο ορθογώνιες βαθύνσεις που δέχονταν ορθογώνιους αγκώνες.

Ο εικονιζόμενος είναι ένας νέος άνδρας με κοντό, σγουρό γένι και πλούσια, αλλά όχι μακριά κόμη που σχηματίζει άτακτους κυματιστούς βοστρύχους, δουλεμένους με επιμέλεια. Η απόδοση των γενιών είναι εξ ίσου δεξιοτεχνική, αλλά το τρυπάνι έχει χρησιμοποιηθεί σε μικρότερη έκταση από ότι στα μαλλιά. Η επιφάνεια στα γυμνά μέρη του προσώπου είναι λειασμένη με επιμέλεια, δεν είναι όμως ούτε επίπεδη ούτε έντονα γυαλισμένη. Η γενικά άριστη επεξεργασία και η εκφραστικότητα του προσώπου φανερώνουν την αξιοσημείωτη δεξιοτεχνία του γλύπτη. Πρόκειται για χαρακτηριστικά που, στην Ελλάδα, τα συναντούμε ιδιαίτερα σε πορträιτα από την Αθήνα. Το στοιχείο αυτό σε συνδυασμό και με την προέλευση του μαρμάρου, που είναι αναμφίβολα πεντελικό, οδηγεί στην απόδοση της ερμαϊκής στήλης σε αττικό εργαστήριο. Η τυπολογία και το στίλ του πορτρέτου οδηγούν σε μια χρονολόγηση στα πρώιμα χρόνια των Σεβήρων, πιθανότατα στην πρώτη δεκαετία του 3ου αι. μ.Χ. Έργο του ίδιου εργαστηρίου είναι ίσως ένα περίπου σύγχρονο μάρμαρινο κεφάλι νέου από την αθηναϊκή Αγορά. Τα πορτρέτα της αυτοκρατορικής εποχής με μορφή ερμαϊκής στήλης είναι κατά κανόνα τιμητικά μνημεία. Διαφορετικός φαίνεται, ωστόσο, ότι ήταν ο αρχικός προορισμός της ερμαϊκής στήλης της Θεσσαλονίκης, αφού η ανεύρεσή της στον περίβολο του Αρχαιολογικού Μουσείου, δηλαδή στην ευρύτερη περιοχή του ανατολικού νεκροταφείου, λίγο έξω από τα

τείχη της πόλης, εύλογα οδηγεί στη σκέψη ότι ήταν επιτύμβιο μνημείο.

Βιβλιογραφία:

Κ. Fittschen, *Prinzenbildnisse antoninischer Zeit* (1999) 96-97, αρ. 118, πίν. 184a-b.

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, *Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης II*, Θεσσαλονίκη 2003, 187-189 αρ. 290 (Εμμ. Βουτυράς).

Εμμ. Βουτυράς

Ανδρική εικονιστική κεφαλή

γύρω στα μέσα του 3ου αι. μ.Χ.

Βρέθηκε το 1957 στο Δημοτικό Πάρκο Θεσσαλονίκης.

ΜΘ 2461

Ύψος σωζ. 0,25μ., ύψος κεφαλής 0,235μ.

Μάρμαρο υπόλευκο, λεπτόκοκκο.

Η κεφαλή διατηρείται μαζί με μικρό τμήμα του λαιμού. Φέρει αποκρούσεις στη μύτη και το δεξιό αφτί, καθώς και άλλες μικρές φθορές.

Στον αυχένα υπάρχει μικρό υπόλειμμα από το ιμάτιο που έφερε ο άνδρας. Η κεφαλή παρουσιάζει μικρή στροφή προς τα δεξιά και εικονίζει έναν γερασμένο άνδρα με πρόσωπο επίμηκες και κρανίο πεπλατυσμένο στο πίσω μέρος. Το μέτωπο είναι υψηλό και σκάβεται από δύο βαθιές οριζόντιες ρυτίδες. Τα μάτια, τοποθετημένα βαθιά στις κόγχες τους, είναι μεγάλα και αμυγδαλωτά, με σακούλες κάτω από τα βλέφαρα. Με διπλές τρυπανιές συνδεδεμένες σε σχήμα πέλτης δηλώνονται οι κόρες, ενώ η ίριδα με εγχάρακτο κύκλο. Τα φρύδια προβάλλουν σκιάζοντας τα μάτια και συσπώνται έντονα δημιουργώντας δύο τοξοειδείς ρυτίδες πάνω από αυτά και δύο κατακόρυφες στη ρίζα της μύτης. Τα παχιά τόξα τους κάμπτονται έντονα προς τους κροτάφους. Η μύτη είναι πλατιά με τονισμένα πτερύγια, από τα οποία ξεκινούν οι πτυχές που δημιουργούνται από την αναδίπλωση των χαλαρών παρειών. Τα χείλη είναι πολύ λεπτά, κλειστά και ασύμμετρα, το πηγούνι μακρύ. Η κόμη, που αφήνει γυμνό το εμπρός μέρος του κρανίου, αποτελείται από μικρούς καμπύλους βοστρύχους, ενώ το γένι αποδίδεται με χαράξεις.

Τα σφικτά χείλη, το έντονο βλέμμα και η σύσπαση των φρυδιών δίνουν μια έκφραση θλίψης και πι-

κρίας στο γερασμένο αυτό πρόσωπο, στο οποίο γίνεται προσπάθεια να αποτυπωθεί η ψυχική ένταση του εικονιζόμενου. Για το έργο αυτό έχουν προταθεί διαφορετικές χρονολογίες μέσα στο πρώτο μισό του 3ου αι. Τα στιλιστικά χαρακτηριστικά της κεφαλής και η έντονη σύσπαση και εκφραστικότητα των χαρακτηριστικών του προσώπου μας οδηγούν όμως πολύ πιθανόν στην εποχή του αυτοκράτορα Τραϊανού Δεκίου (249-251), στον φυσιογνωμικό τύπο του οποίου βρίσκεται αρκετά κοντά. Ο μάλλον μέτριος τοπικός καλλιτέχνης του κατόρθωσε ως ένα βαθμό να δώσει κάτι από τον ψυχικό κόσμο του εικονιζόμενου.

Βιβλιογραφία:

A. Rüschi, *Jdl* 84, 1969, 92 κ.ε., 139 P 46, εικ. 56-58.

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, *Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης II*, Θεσσαλονίκη 2003, 207-209 αρ. 301 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου).

Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου

Εικονιστική προτομή γενειοφόρου

τέλη του 4ου αι. μ.Χ., λαξεύτηκε από παλιότερο έργο των μέσων του 3ου αι. μ.Χ.

Βρέθηκε το 1972 στην αρχαία Αγορά της Θεσσαλονίκης (Νότια Στοά του *Cryptoporticus*).

ΜΘ 6100

Ύψος 0,515μ., ύψος κεφαλής 0,27μ.

Μάρμαρο λευκό χοντρόκοκκο, θάσου (:).

Είναι σπασμένο το άκρο της μύτης και τμήματα των αφριών, κατά τα άλλα η διατήρηση είναι καλή. Η προτομή σώζεται χωρίς τη βάση της που ήταν χωριστά δουλεμένη.

Η προτομή εικονίζει έναν γενειοφόρο άνδρα προχωρημένης ηλικίας με στροφή και κλίση της κεφαλής προς τα αριστερά. Τα μάτια είναι πολύ μεγάλα και σχηματοποιημένα με έντονα σκαμμένη την κόρη σε σχήμα πέλτης και εγχάρακτα ίριδα. Τα παχιά φρύδια τονίζουν ακόμη περισσότερο το έντονο βλέμμα, όπως και οι πτυχές κάτω από τα βλέφαρα. Το μέτωπο σκάβεται από ρυτίδες και οι πεσμένες παρειές υπογραμμίζονται από τις ρινοπαρειικές αύλακες. Η μύτη είναι γαμψή και το στόμα μικρό. Τα μαλλιά είναι χτενισμένα προς τα εμπρός και το γένι

έχει κλειστό περίγραμμα και σχηματικά αποδοσμένους βοστρύχους. Ο άνδρας φορούσε χιτώνα (*tunica*), που είχε άλλοτε ένθετη ταινία (*clavus*) στον δεξιό ώμο από άλλο υλικό, και τήβεννο (*toga*) με πλατιά λοξή παρυφή (*umbo*), που έχει απολαξευτεί. Η μελέτη της προτομής οδήγησε τον Γ. Δεσπίνη στο συμπέρασμα ότι το έργο λαξεύτηκε για πρώτη φορά στα μέσα του 3ου αι. μ.Χ., όπως δείχνει η μορφή της τηβέννου. Ενδέχεται μάλιστα να επρόκειτο αρχικά για άγαλμα, αφού η κοιλότητα της προτομής στο πίσω μέρος είναι αβαθής. Η κεφαλή που ξαναδουλεύτηκε αργότερα εξ ολοκλήρου –φαινόμενο σύνηθες στην ύστερη αρχαιότητα– συγκρίνεται με έργα από την περίοδο της δυναστείας του Θεοδοσίου (τέλη 4ου - πρώτο μισό 5ου), αλλά πιθανότερη φαίνεται η χρονολόγησή της στα τέλη του 4ου αι., όταν ο Θεοδόσιος Α΄ παρέμεινε στη Θεσσαλονίκη (379-380). Σε μια τρίτη μάλλον επέμβαση οφείλεται η απολάξευση την τηβέννου, που έγινε για να ακυρωθεί η ταυτότητα του ανδρός ως Ρωμαίου. Δεδομένου ότι η προτομή βρέθηκε κοντά σε έναν χώρο της Αγοράς όπου τον 6ο αι. μ.Χ. ασκήθηκε χριστιανική λατρεία, είναι εύλογη η υπόθεση ότι συνδέεται με τον χώρο αυτό και ότι ίσως εικόνιζε στην τελευταία αυτή φάση της έναν άγιο.

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, *Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης II*, Θεσσαλονίκη 2003, 219-223 αρ. 308 (Γ. Δεσπίνης).

Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου

Γυναικεία κεφαλή

Έργο της ύστερης ελληνιστικής εποχής που μεταρρυθμίστηκε στο Β΄ τέταρτο του 1ου αι. μ.Χ.

Βρέθηκε το 1957 στην περιοχή του Σαραπίου της Θεσσαλονίκης.

ΜΘ 2459

Ύψος 42μ., ύψος κεφαλής 0,25μ.

Μάρμαρο πεντελικό.

Η κεφαλή διατηρείται σε καλή κατάσταση μαζί με τον λαιμό και το έμβολο ένθεσης στο σώμα. Η πίσω πλευρά είναι σδρά δουλεμένη. Στο αριστερό μάτι ίχνη από κόκκινο χρώμα.

Η γυναικεία κεφαλή, που παρουσιάζει μικρή στροφή και κλίση προς τα αριστερά της, προέρχεται από ένα άγαλμα. Τα μαλλιά της χωρίζονται στο μέσο, κατεβαίνουν με κυματισμούς στους κροτάφους και δένονται στον αυχένα σε μικρό κότσο, ενώ δύο πλόκαμοι πλαισιώνουν τον λαιμό. Εικονίζεται μια γυναίκα ώριμης ηλικίας, όπως δείχνουν το διπλοσάγονο και η πλαδαρή σάρκα στο κάτω μέρος του προσώπου, κυρίως γύρω από τα σαρκώδη χείλη. Αντιθέτως το λείο μέτωπο και τα αμυγδαλόσχημα μάτια είναι σύμφωνα με τον ιδεαλιστικό τρόπο απεικόνισης. Το γεγονός αυτό αλλά επιπλέον και η διαφορετική επεξεργασία που παρουσιάζει το κάτω από το επάνω μέρος του προσώπου, δείχνουν ότι ένα αρχικά ιδεαλιστικό έργο, πιθανότατα η κεφαλή μιας θεάς της ύστερης ελληνιστικής εποχής, ξαναδουλεύτηκε σε νεότερη εποχή για να απεικονιστεί μια θνητή γυναίκα. Έτσι και τα μαλλιά δέχτηκαν εν μέρει νέα επεξεργασία για να προσαρμοστεί η κόμμωση στη μόδα της πρώιμης αυτοκρατορικής εποχής. Η πολύ σκληρή εργασία στο πίσω μέρος δείχνει ότι η αρχική μορφή είχε καλυμμένη την κεφαλή με ιμάτιο και είναι έτσι πιθανό να εικόνιζε τη Δήμητρα. Το φαινόμενο της μεταρρύθμισης προκειμένου να ξαναχρησιμοποιηθεί στην αρχαιότητα ένα άγαλμα ή μια προτομή είναι πολύ διαδεδομένο στην αυτοκρατορική περίοδο. Το αρχικό έργο μπορεί να είναι ένα αυτοκρατορικό ή ιδιωτικό εικονιστικό έργο (πορτρέτο), ορισμένες φορές όμως και μια ιδεαλιστική μορφή, όπως στην περίπτωση αυτή. Στο πορτρέτο που προέκυψε από τη δεύτερη επεξεργασία αναγνωρίστηκε η σύζυγος του Αυγούστου Λιβία σε έναν ύστερο εικονιστικό τύπο της που υιοθετεί μια ιδεαλιστικού τύπου κόμμωση. Σε μια τέτοια περίπτωση όμως θα περιμέναμε να αποδίδονται κατά το δυνατόν και τα φυσιολογικά χαρακτηριστικά που γνωρίζουμε από τα άλλα πορτρέτα της αυτοκράτειρας αυτής, λ.χ. το μικρό στόμα με το στενό πάνω χείλος και τα τονισμένα ζυγωματικά. Εξάλλου η μεταρρύθμιση μιας κεφαλής θεάς σε κεφαλή θνητής δεν οδηγεί αναγκαστικά στο συμπέρασμα ότι η τελευταία ήταν αυτοκράτειρα. Έτσι, φαίνεται ότι εδώ

πρόκειται κατά πάσα πιθανότητα για το πορτρέτο μιας άγνωστης γυναίκας της πρώιμης αυτοκρατορικής εποχής.

Βιβλιογραφία:

Δ. Παντερμαλής, στο ΚΕΡΝΟΣ. Τιμητική προσφορά στον καθηγητή Γεώργιο Μπακαλάκη, Θεσσαλονίκη 1972, 111 κ.ε., πίν. 35 και 36, 1-3.

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης II, Θεσσαλονίκη 2003, 37 αρ. 175 (Γ. Δεσπίνης)

Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου

Ανδρική εικονιστική κεφαλή

γύρω στο 220 μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, από την περιοχή του Σαραπίου.

ΜΘ 855

Ύψος σωζ. 0,29μ., ύψος κεφαλής σωζ. 0,235μ.

Μάρμαρο λεπτόκοκκο, με κυανά νερά.

Η κεφαλή διατηρείται μαζί τον λαιμό, είναι όμως σπασμένος ο αυχένas. Σπασμένα είναι ακόμη η μύτη και το πηγούνι, ενώ μικρότερες αποκρούσεις υπάρχουν στο πρόσωπο και τους βοστρύχους.

Εικονίζεται ένας νέος άνδρας με μικρή στροφή της κεφαλής προς τα δεξιά. Δεν φέρει γένια, παρά μόνον μουστάκι και ίουλους στις παρειές. Το πρόσωπό του είναι σχεδόν στρογγυλό με μέτωπο υψηλό, παρειές πλατιές και ζυγωματικά τονισμένα. Κυριαρχούν τα μεγάλα αμυγδαλωτά και εξόφθαλμα μάτια. Η κόρη αποδίδεται με δύο τρυπανιές ενωμένες σε σχήμα μηνίσκου, ενώ η ίριδα με βαθύ χάραγμα. Τα φρύδια βρίσκονται κοντά στα μάτια και σμίγουν μεταξύ τους, τα τόξα τους προβάλλουν προς τα εμπρός. Το στόμα είναι τονισμένο, το πάνω χείλος στενό αλλά καμπυλώνεται έντονα και προβάλλει αρκετά σε σχέση με το κάτω, που είναι πιο πλατύ και σαρκώδες. Τα μαλλιά αποτελούνται από λεπτούς μνηοειδείς βοστρύχους, η λάξευση των οποίων έχει ολοκληρωθεί μόνο στο μπροστινό μέρος. Οι βόστρυχοι χωρίζονται στο πάνω μέρος του κρανίου σε δύο ομάδες και στο κέντρο του μετώπου δημιουργούν ένα διχαλωτό μοτίβο, ενώ οι άκρες τους ενώνονται σε μια σχεδόν συνεχή γραμμή. Στον αυχένα τα μαλλιά διακόπτονται απότομα από μια οριζόντια γραμμή με την οποία δηλώνεται η απόληξη ενός

ιματίου, από το οποίο σώζονται υπολείμματα.

Πρόκειται για το πορτρέτο ενός ιδιώτη, που παρουσιάζει στενή εξάρτηση από το επίσημο πορτρέτο του αυτοκράτορα Ελαγαβάλου (218-222μ.Χ.) και ειδικότερα από τον δεύτερο εικονιστικό του τύπο. Για την ταύτιση με τον ίδιο τον Ελαγάβαλο που είχε υποστηριχτεί παλιότερα δεν συνηγορεί, εκτός των άλλων, και το γεγονός ότι ο άνδρας φορούσε ιμάτιο, πράγμα που δεν είναι αναμενόμενο για τον αυτοκράτορα αυτόν.

Η σκληρή και γραμμική απόδοση της κόμης και των χαρακτηριστικών του προσώπου, κάνουν πολύ πιθανή την απόδοση του έργου σε ένα τοπικό εργαστήριο της Θεσσαλονίκης.

Βιβλιογραφία:

A. Rüsch, Jdl 84, 1969, 95 κ.ε., 121 κ.ε. Ρ 23, εικ. 18-19. Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου, Εγνατία 6, 2001/02, 239 κ.ε., εικ. 1-4.

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης II, Θεσσαλονίκη 2003, 195-196 αρ. 294 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου).

Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου

Τραπεζοφόρο με Ηρακλή αναπαυόμενο

α' μισό 3ου αι. μ.Χ.

Προέρχεται από τη Συλλογή του Αγ. Γεωργίου Θεσσαλονίκης (Ροτόντα).

Ρ 18.

Ύψος σωζ. 0,58μ., ύψος σωζ. μορφής 0,50μ.

Μάρμαρο λευκό με μέτριους κόκκους, πιθανόν θάσου.

Λείπει το επάνω μέρος του στηρίγματος και από τη μορφή του Ηρακλή το κεφάλι με το λαιμό και το δεξί χέρι από το πάνω μέρος του βραχίονα ως τον καρπό. Μικρές αποκρούσεις σε διάφορα σημεία. Στη βάση του λαιμού τόρμος γόμφου για τη στερέωση του κεφαλιού.

Πρόκειται για στήριγμα ενός μονόποδου τραπεζιού, ένα τραπεζοφόρο. Η βάση του είναι σχετικά ακανόνιστη, ενώ το καθεαυτό στήριγμα έχει μορφή πεσίσκου. Η μορφή του Ηρακλή είναι ξεεργαλαξυμένη μπροστά σ' αυτόν. Τα τραπέζια αυτού του τύπου διακοσμούσαν ιδιωτικούς συνήθως χώρους, λ.χ. αίθουσες συμποσίων, και χρησίμευαν για τη στήριξη σκευών.

Ο ήρωας εικονίζεται γυμνός σε στάση ανάπαυσης.

Το βάρος του μοιράζεται ανάμεσα στο δεξί στάσιμο σκέλος και στο ρόπαλο, πάνω στο οποίο στηρίζεται γέρνοντας, ενώ το άνετο σκέλος έρχεται προς τα εμπρός. Το ρόπαλο είναι κατακόρυφα τοποθετημένο επάνω σ' έναν βράχο και, καλυμμένο με τη λεοντή, έρχεται κάτω από την αριστερή μασχάλη. Το αριστερό χέρι πέφτει ελαφρά λυγισμένο πάνω από το στήριγμα, ενώ το δεξιό στηρίζεται στον γλουτό κρατώντας τα μήλα των Εσπερίδων. Το κεφάλι του Ηρακλή ήταν στραμμένο προς τ' αριστερά κλίνοντας προς τα κάτω.

Ένας μεγάλος αριθμός αγαλματίων αλλά και αγαλμάτων, ορισμένα από τα οποία είναι κολοσσιαίου μεγέθους, μας παραδίδουν τον ήρωα σε έναν πολύ αγαπητό στην αρχαιότητα αγαλματικό τύπο, τον τύπο του Ηρακλή Farnese. Σύμφωνα με την πιο διαδεδομένη άποψη, που βασίζεται στην επιγραφή του αγάλματος στο Palazzo Pitti της Φλωρεντίας, τα έργα αυτά αποδίδουν μια δημιουργία του Λυσίππου. Από την αρχική δημιουργία του τέλους του 4ου αι. προήλθαν παραλλαγές στα ελληνιστικά και ρωμαϊκά χρόνια. Το αγαλμάτιο του τραπεζοφόρου, που είναι έργο βορειοελλαδικού εργαστηρίου του πρώτου μισού του 3ου αι. μ.Χ., είναι πολύ απλοποιημένο σε σχέση με τα αγάλματα μεγάλου μεγέθους. Ωστόσο αποδίδει τα μήλα στο δεξί χέρι, μια ειconoγραφική λεπτομέρεια που υπάρχει σε λίγες επαναλήψεις.

Βιβλιογραφία:

Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου, Τραπεζοφόρα του Μουσείου Θεσσαλονίκης, 1985, αρ.2. (Για τον τύπο του τραπεζοφόρου βλ. Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου, Τραπεζοφόρα με πλαστική διακόσμηση. Η αττική ομάδα, 1993). Ρ. Iliadou, Herakles in Makedonien, 1998, 230 αρ.145.

Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου

Άγαλμα θωρακοφόρου, πιθανόν του Αυγούστου

τέλη του 1ου αι. π.Χ.

Μεταφέρθηκε από το Καλαμωτό Ζαγκλιβερίου Θεσσαλονίκης το 1961.

ΜΘ 2663

Ύψος σωζ. 1,55μ.

Μάρμαρο λευκό, λεπτόκοκκο, με κομμούς, πεντελικό.

Διατηρείται ακέφαλος ο κορμός με το δεξί σκέλος έως τον αστράγαλο περίπου, μέρος του αριστερού σκέλους έως το γόνατο, καθώς και το αριστερό χέρι χωρίς το ένθετο άκρο. Η κεφαλή με τον λαιμό, το δεξί χέρι από τον ώμο και το αριστερό άκρο χέρι ήταν ξεχωριστά κατασκευασμένα και τοποθετούνταν ένθετα στο άγαλμα.

Ο θωρακοφόρος αυτός ανδριάντας που εικόνιζε έναν Ρωμαίο αξιωματούχο στηριζόταν στο αριστερό σκέλος του, ενώ το δεξί ανοίγει αρκετά προς το πλάι και, ελαφρά λυγισμένο, κατευθυνόταν προς τα πίσω. Η μέση λυγίζει έντονα και ο κορμός στρέφεται προς τα αριστερά. Προς την ίδια κατεύθυνση στρεφόταν και η κεφαλή. Το δεξί χέρι απλωνόταν προς το πλάι και θα στηριζόταν μάλλον σε δόρυ, αντίθετα το αριστερό κατεβαίνει λυγίζοντας προς τα εμπρός, για να συγκρατήσει τη χλαμύδα (*paludamentum*). Ο θώρακας είναι ανατομικού τύπου και φέρει δύο σειρές δερμάτινες λωρίδες με κροσσωτά πέρατα, κάτω από τις οποίες προβάλλει ο χιτωνίσκος. Η επωμίδα διακοσμείται με κεραυνό. Στα πόδια ο άνδρας φορά υποδήματα πατρικίου με διπλό δέσιμο.

Για το άγαλμα αυτό προτάθηκε η ταύτιση με τον Αύγουστο με βάση ένα τιμητικό ψήφισμα του 1ου αι. μ.Χ., προερχόμενο, όπως και ο θωρακοφόρος, από τα Καλίνδοια της αρχαίας Μυθονίας, το σημερινό Καλαμωτό του νομού Θεσσαλονίκης. Το άγαλμα του Καίσαρος που χρηματοδότησε σύμφωνα με την επιγραφή ο Απολλώνιος, ιερέας του Διός, της Ρώμης και του Αυγούστου, πρέπει να ήταν μαρμάρινο και ίσως ήταν το λατρευτικό του αυτοκράτορα αυτού. Την ταύτιση αυτή υποστηρίζει και η χρονολόγηση του αγάλματος, το οποίο με στιλιστικά κριτήρια μπορεί να τοποθετηθεί στις δύο τελευταίες δεκαετίες του 1ου αι. π.Χ.

Το άγαλμα των Καλινδοίων εντάσσεται σε μια μικρή ομάδα θωρακοφόρων της πρώιμης κυρίως αυτοκρατορικής εποχής οι οποίοι φορούν έναν ασυνήθιστο τύπο ανατομικού θώρακα που έχει ελληνιστικά πρότυπα. Η απόληξη του μετάλλινου τμήματος πάνω στην κοιλιά είναι ημικυκλική και δεν ακολουθεί τη διαμόρφωση των βουβώνων,

όπως συμβαίνει συνήθως. Δεν αποκλείεται όλα αυτά τα αγάλματα να ακολουθούν ένα κοινό πρότυπο της ύστερης ελληνιστικής ή της πρώιμης αυτοκρατορικής εποχής. Ο συγκεκριμένος ανδριάντας, που είναι εξαιρετικής ποιότητας και λαξευμένος από πεντελικό μάρμαρο, είναι πιθανόν έργο Αθηναίου καλλιτέχνη.

Βιβλιογραφία:

Μ.Β. Hatzopoulos - L.D. Loukopoulou, Recherches sur les marches orientales des Téménides (Anthémonte-Kalindoia) 1, Μελετήματα 11 (1992) 80 με σημ. 1, πίν. XXXIII-XXXIV.
Π. Καρανασάση, ΑΕΦημ 1995, 216 κ.ε. με σημ. 50, πίν. 58α.
Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης II, Θεσσαλονίκη 2003, 102-106 αρ. 242 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου).

Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου

Γυναικεία εικονιστική προτομή

γύρω στο 400μ.Χ.

Από τον Κοπανό Βεροίας σύμφωνα με το ευρετήριο. (Η προέλευση από τη Θεσσαλονίκη που αναφέρεται στη βιβλιογραφία δεν είναι τεκμηριωμένη).

ΜΘ 1060

Ύψος σωζ. προτομής 0,595μ.

Μάρμαρο λευκό λεπτόκοκκο.

Είναι εξαιρετική, έχει σπάσει μόνο το άκρο της μύτης. Η αρχαία βάση ήταν ξεχωριστά κατασκευασμένη και έχει χαθεί. Ορισμένα τμήματα έχουν επισκευαστεί.

Η γυναικεία προτομή που συνανήκει με την ανδρική αρ.1061 φέρει χιτώνα και ιμάτιο τυλιγμένο γύρω από το στήθος της. Το πρόσωπο της γυναίκας είναι πλατύ και εύσαρκο αλλά λείο χωρίς υποδήλωση ρυτίδων. Το μέτωπο είναι χαμηλό, τα μάτια μεγάλα και ιδιαίτερα τονισμένα με την ίριδα και την κόρη δηλωμένες όπως και στο ανδρικό πορτρέτο, η μύτη γαμψή και τα χείλη πολύ λεπτά και κλειστά. Την ώριμη ηλικία της εικονιζόμενης υποδηλώνει με σαφήνεια το διπλοσάγονο. Τα μαλλιά είναι χτενισμένα σε μια περίπλοκη κόμμωση. Χωρίζονται πάνω από το μέσο του μετώπου και με πυκνούς κυματισμούς φτάνουν χαμηλότερα από τα αφτιά. Στον αυχένα ο βαρύς όγκος τους αναδιπλώνεται γυρίζοντας πλεγμένος προς τα επάνω (Scheitelzopf) και καταλήγει στην κορυφή του κρανίου δημιουργώντας ένα ελι-

κοιδές σχήμα. Ο τύπος της κόμμωσης αυτής, που εμφανίζεται για πρώτη φορά στην ύστερη εποχή των Σεβήρων, αποτελεί έναν από τους κυρίαρχους τύπους γυναικείων κομμώσεων στην ύστερη αρχαιότητα.

Όπως η ανδρική προτομή έτσι και η γυναικεία διακρίνεται για την άριστη ποιότητα της επεξεργασίας, για τη μεγάλη ευαισθησία στο πλάσιμο της σάρκας αλλά και την εξαιρετική επιμέλεια και ‘μεταλλική’ ακρίβεια στη σχεδίαση των περιγραμμάτων και των βοστρύχων της κόμης. Σε σχέση με το ανδρικό πορτρέτο παρατηρείται μάλιστα μια εντονότερη τάση για αφαίρεση, όπως γίνεται φανερό από τα γεωμετρικά σχήματα στα περιγράμματα των βλεφάρων, των τόξων των φρυδιών και της μετάβασής τους προς τη ράχη της μύτης. Είναι πάντως αναμφισβήτητο ότι οι δύο προτομές λαξεύτηκαν στο ίδιο εργαστήριο και αντιπροσωπεύουν μια έντονα κλασικιστική τάση του τέλους του 4ου αι. μ.Χ.

Βιβλιογραφία:

H. P. L'Orange, *AntK* 4, 1961, 68 κ.ε., εικ.27,2 και 4. A. Rüsch, *Jdl* 84, 1969, 76, 100 κ.ε., 130 κ.ε. P36, εικ.44-45.
B. Killeirich, *Late Fourth Century Classicism in the Plastic Arts*, Odense 1993, 113 με σημ.358, 120 κ.ε. με σημ.393, εικ.61.
K. Schade, *Frauen in der Spätantike. Status und Repräsentation. Eine Untersuchung zur römischen und frühbyzantinischen Bildniskunst*, Mainz 2003, 205, 206 κ.ε. (I 47), νίβ.55,1.

Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού

Ανδρική εικονιστική προτομή

γύρω στο 400 μ.Χ.

Από τον Κοπανό Βεροίας σύμφωνα με το ευρετήριο. (Η προέλευση από τη Θεσσαλονίκη που αναφέρεται στη βιβλιογραφία δεν είναι τεκμηριωμένη).

ΜΘ 1061

Ύψος συνολικό 0,72μ., ύψος προτομής 0,585μ., ύψος κεφαλής 0,27μ.

Μάρμαρο λευκό λεπτόκοκκο.

Είναι εξαιρετική, έχει σπάσει μόνο η μύτη και τμήματα των αυτιών. Η βάση είναι ξεχωριστά κατασκευασμένη.

Η προτομή αυτή, που στέκεται πάνω σε κυλινδρική βάση, συναντάει με τη γυναικεία αρ. ευρ.1060. Ο κοινός τόπος εύρεσης, η επεξεργασία και η στροφή των κεφαλών τους –της ανδρικής προς τα δεξιά

και της γυναικείας αντίθετα— δείχνουν ότι το ζεύγος των προτομών είχε στηθεί μαζί, εικονίζονταν επομένως προφανώς σύζυγοι. Ο άνδρας είναι ώριμης ηλικίας και φέρει χιτώνα και χλαμύδα που πορπώνεται πάνω στον δεξιό ώμο. Το πρόσωπό του είναι μακρόστενο με υψηλό μέτωπο, μεγάλα μάτια με έντονο βλέμμα, στενά κλεισμένα χείλη στα οποία διαγράφεται ένα αδιόρατο χαμόγελο και ισχυρό θεληματικό πηγούνι. Τα χαρακτηριστικά της ηλικίας είναι εμφανή, αποδίδονται δηλαδή οι ρυτίδες στο μέτωπο και στις γωνίες των ματιών, καθώς και οι πτυχές στις ρινοπαρειάκες αύλακες και γύρω από το σαγόνι. Τα μαλλιά κάθονται στενά στο κρανίο και γύρω από το πρόσωπο αναλύονται σε ελεύθερους βοστρύχους που δημιουργούν ένα ‘στεφάνι’, αφήνοντας άδειες τις γωνίες του μετώπου. Η επεξεργασία είναι εξαιρετικής ποιότητας με έντονη πλαστικότητα, ιδιαίτερη ευαισθησία στο πλάσιμο της επιφάνειας και μεγάλη ακρίβεια στη σχεδίαση των επιμέρους χαρακτηριστικών. Με φειδώ χρησιμοποιείται το τρυπάνι στους ελεύθερους βοστρύχους. Στα μάτια αποδίδονται με τρυπανιές σε σχήμα πέλτης οι κόρες, ενώ η ίριδα είναι χαραγμένη.

Το άριστος τέχνης πορτρέτο και το γυναικείο αρ.1060 που συναντάει με αυτό είναι από τα καλύτερα δείγματα πλαστικής της ύστερης αρχαιότητας. Παρουσιάζουν ομοιότητες με ορισμένα πορτρέτα από τη Ρώμη που αντιπροσωπεύουν το ‘εκλεπτυσμένο στυλ’ (*subtiler Stil*) και χρονολογούνται από τους περισσότερους μελετητές στον ύστερο 4ο αι. μ.Χ., δηλαδή στην εποχή του Ονωρίου. Σύμφωνα με πρόσφατη άποψη οι προτομές του Μουσείου της Θεσσαλονίκης τοποθετούνται λίγο πριν, στην εποχή του Θεοδοσίου Α΄, όταν αυτός έγινε Αύγουστος της Ανατολής το 379 και εγκατέστησε το στρατηγείο του στη Θεσσαλονίκη· έχει όμως προταθεί και μια χρονολόγηση στην εποχή του Θεοδοσίου Β΄, στη δεκαετία 420-430.

Ο εικονιζόμενος ήταν χωρίς αμφιβολία ένα εξέχον πρόσωπο της εποχής, ένας κρατικός αξιωματούχος. Αυτό αποδεικνύει και το γεγονός ότι ένα αντίγραφο του πορτρέτου της Θεσσαλονίκης, αποσπα-

σματικά σωζόμενο, βρέθηκε στην Κόρινθο. Είναι έτσι πολύ πιθανό ότι στην πρωτεύουσα της επαρχίας της Αχαΐας το πρόσωπο αυτό θα είχε τιμηθεί με ένα δημόσιο ανάθημα (το θραύσμα βρέθηκε κοντά στο forum της Κορίνθου), ενώ το ζεύγος των προτομών που προέρχονται, όπως φαίνεται, από τον Κοπανό, είναι δυνατόν να βρισκόταν σε κάποια πλούσια ιδιωτική κατοικία. Η κοντινότερη στην περιοχή αρχαία πόλη είναι σημειωτέον η Μίεζα, από όπου προέρχεται και η γνωστή προτομή του ποτάμιου θεού Ολγάνου στο Μουσείο της Βέροιας.

Βιβλιογραφία:

H.P. L'Orange, *Antike Kunst* 4, 1961, 68 κ.ε., νίβ. 27,1 και 3. A. Rüsch, *Jdl* 84, 1969, 100 κ.ε., 131 P37, εικ. 46-47. J. Meischner, *Jdl* 106, 1991, 397 κ.ε., νίβ.90,3.
B. Killeirich, *Late Fourth Century Classicism in the Plastic Arts* (1993) 113 με σημ. 358. εικ. 62.
C. de Grazia Vanderpool στο C.K. Williams II – N. Bookidis, *Corinth XX: Corinth, The Centenary 1896-1996* (2003) 379 κ.ε.

Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού

Γυναικεία εικονιστική κεφαλή

γύρω στο 160 μ.Χ.

Βρέθηκε το 1960 στη Σκύδρα του νομού Πέλλας.

Αριθ. Ευρ.: 2488

Ύψος 0,39μ., ύψος κεφαλής 0,235μ.

Μάρμαρο λευκό με μέτριους κόκκους και κομμούς.

Η κεφαλή διατηρείται μαζί με τον λαιμό και το έμβολο στέρωσης στο άγαλμα. Έχει συγκολληθεί από κομμάτια και λείπει κυρίως τμήμα από τη δεξιά πλευρά του κρανίου. Στην αριστερή πλευρά σκουρόχρωμο ίζημα.

Η κεφαλή που προέρχεται από άγαλμα ιματιοφόρου μορφής στρέφεται προς τα δεξιά. Εικονίζει μια ώριμη μάλλον γυναίκα, όπως δείχνουν η χαλάρωση της επιδερμίδας με τις πτυχές που κατεβαίνουν από τα πλάγια της μύτης, και οι σκαούλες κάτω από τα μάτια. Το πρόσωπό της είναι στρογγυλό, με γεμάτες παρειές και μικρό στρογγυλό πηγούνι, το μέτωπο χαμηλό και τριγωνικό προβάλλει ελαφρά στο μεσόφρυο. Τα μάτια είναι μεγάλα και ανοιχτά, με εγχάρακτη ίριδα, ενώ η κόρη δηλώνεται με βαθιές τρυπανιές ενωμένες σε σχήμα πέλτης. Τα τόξα των φρυδιών εξέχουν πλαστικά, η μύτη καμπυλώνεται

έτσι ώστε το άκρο της προβάλλει ελαφρά προς τα εμπρός. Τα χείλη, τέλος, είναι σαρκώδη και τονισμένα. Το εμπρός μέρος των μαλλιών χωρίζεται στη μέση πάνω από το μέτωπο και κατεβαίνει συμμετρικά προς τα πλάγια σε πυκνούς κυματισμούς. Από το γενικό περίγραμμα πάνω στο μέτωπο ξεφεύγουν μικρές φύτρες των μαλλιών, ενώ πάνω στις παρειές μεγαλύτεροι βόστρυχοι. Οι κυματισμοί που συνεχίζονται και κάτω από τα αφτιά καταλήγουν στο ύψος του αυχένα σε μεγάλο χαμηλό κότσο. Ο τύπος της κόμμωσης εντάσσει την κεφαλή αυτή στη σειρά των γυναικείων ιδιωτικών πορτρέτων της μέσης αντωνίνειας περιόδου που ακολουθούν την κόμμωση του έκτου τύπου της Φαυστίνας της νεότερης, συζύγου του Μάρκου Αυρηλίου. Επιπλέον διαφαίνεται και κάποια επίδραση του πορτρέτου της Φαυστίνας στη φυσιογνωμία της μορφής. Οδηγούμαστε έτσι σε μια χρονολόγηση γύρω στο 160μ.Χ.

Το πορτρέτο αυτό και ορισμένα άλλα υψηλής ποιότητας μακεδονικά έργα δείχνουν την ικανότητα των καλλιτεχνών για απόδοση της ατομικής φυσιογνωμίας και έκφρασης των εικονιζόμενων. Στιλιστικά συνδέονται περισσότερο με έργα της Ρώμης και πολύ λιγότερο με έργα ελληνικών εργαστηρίων, όπως λ.χ. της Αθήνας.

Βιβλιογραφία:

- A. Rüschi, Jdl 84, 1969, 81, 140 P 17, εικ. 61-63.
K. Fittschen, Die Bildnistypen der Faustina minor und die Fecunditas Augustae, AbhGöttingen 3. F. 126 (1982) 54 σημ. 34 (u).
Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης II, Θεσσαλονίκη 2003, 181-183 αρ. 287 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου)

Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

όψιμη περίοδος του Τραϊανού ή πρώιμη του Αδριανού
MΘ1052

Ύψος σωζ. 0,23μ., ύψος κεφαλής 0,20μ.

Μάρμαρο λευκό χοντρόκοκκο, πιθανότατα θάσου.

Η κεφαλή, που είναι σπασμένη στην αρχή του λαιμού, διατηρείται σε καλή κατάσταση με μικρές αποκρούσεις.

Εικονίζεται ένα κορίτσι με πρόσωπο ωοειδές, υψηλό και καμπύλο μέτωπο, γεμάτες παρειές, πηγούνι στρογγυλό και τονισμένο. Τα μάτια είναι μεγάλα και αμυγδαλωτά και η ίριδα είχε αποδοθεί με χρώμα. Το στόμα είναι μικρό με σαρκώδη χείλη, από τα οποία το επάνω καμπυλώνεται έντονα, έτσι ώστε το πρόσωπο αποκτά μια δύσθυμη έκφραση. Τα μαλλιά είναι κτενισμένα ψηλά: από την κορυφή του μετώπου ξεκινούν ομάδες βοστρύχων, όμοιες με φέτες, που ανοίγουν προς τα πίσω σαν ριπίδιο. Κοντά στα αφτιά υπάρχει μια ελεύθερη ομάδα βοστρύχων και ένας ελικοειδής βόστρυχος. Στην κορυφή του κρανίου δημιουργείται ένας κότσος-φωλιά που σχηματίζεται από δύο επάλληλους σπειροειδείς πλοκάμους. Ο τύπος αυτής της κόμμωσης απαντά και σε άλλες κεφαλές κοριτσιών που χρονολογούνται από την εποχή του Τραϊανού έως την πρώιμη αντωνίνεια περίοδο. Η κεφαλή της Θεσσαλονίκης είναι από τις πρωιμότερες της ομάδας και μπορεί να τοποθετηθεί στην όψιμη περίοδο του Τραϊανού ή την πρώιμη του Αδριανού.

Στο εμπρός μέρος του κεφαλιού, κατά μήκος της χωρίστρας, υπάρχει ένα πλούσιο κόσμημα που καταλήγει στην αρχή του μετώπου σε δύο κρεμαστά μαργαριτάρια· με μαργαριταρένια σκουλαρίκια κοσμούνται και τα αφτιά. Το κόσμημα αυτό φοριέται συχνά από ανήλικα παιδιά, κορίτσια και αγόρια, σε ολόκληρη τη ρωμαϊκή αυτοκρατορία και χαρίζει επισημότητα στην εμφάνιση των εικονιζόμενων. Οι μελετητές του προσέδωσαν άλλοτε αποτροπαϊκή και άλλοτε θρησκευτική σημασία και το συνέδεσαν με λατρείες αιγυπτιακές, κουροτρόφων θεών ή του Διονύσου. Σημειωτέον όμως ότι δεν το φορούν μόνο μορφές εν ζωή, αλλά πολύ συχνά εμφανίζεται και σε μορφές νεκρών σε ταφικά μνημεία.

Το έργο προέρχεται από βορειοελλαδικό εργαστήριο, ίσως της θάσου.

Βιβλιογραφία:

- C. Rolley, BCH 92, 1968, 199, 203 σημ. 1, 204 σημ. 3, 206 κ.ε. αριθ. 4, πίν. XIX-XX.
A. Rüschi, Jdl 84, 1969, 72 κ.ε., 128 κ.ε. P 33, εικ. 38-39.
Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης

II, Θεσσαλονίκη 2003, 167-169 αρ. 278 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου).

Τέσσερα ψάρια

μέσα ή γ' τέταρτο του 3ου αι. μ.Χ.

Συμβολή των οδών Εγνατία και Ανπιγονιδών, οικόπεδο αδελφών Μανδρινού, οικία.

1,685 × 0,63μ. Ψηφιδωτό

MΘ 6732

Τμήμα αρκετά καλά διατηρημένο. Μικρές φθορές στο κέντρο του διαχώρου και στο αριστερό ψάρι.

Πρόκειται για το πρώτο διάχωρο που αντίκριζε ο επισκέπτης καθώς διάβαινε το κατώφλι του τρικλινίου της οικίας.

Μέσα σε εξωτερικό πλαίσιο από πολύχρωμη κυματοειδή ταινία και εσωτερικό από τέσσερις μαύρες ταινίες που στις γωνίες διαπερνούν η μια την άλλη, παριστάνονται τέσσερα ψάρια, στραμμένα προς διάφορες κατευθύνσεις –το ένα απ' αυτά είναι εντελώς κατεστραμμένο. Θάλασσα ή νερό δεν υποδηλώνονται και τα ψάρια αιωρούνται σε «παγωμένες» στάσεις στο λευκό βάθος. Είναι πολύ πιθανόν ότι πρόθεση του ψηφοθέτη δεν ήταν να εικονίσει ψάρια που κολυμπούν, αλλά ένα είδος ξενίων, όπως μπορεί να υποθέσει κανείς τόσο από τον προορισμό της αίθουσας την οποία διακοσμούσαν, όσο και από τη θέση τους στην είσοδο της αίθουσας αυτής.

Η τεχνολογική απόδοση της παράστασης μαρτυρεί και αυτή έναν επιδέξιο ψηφοθέτη –όπως και οι υπόλοιπες εικονιστικές παραστάσεις του ίδιου χώρου. Τα ψάρια αποδίδονται ρεαλιστικά ως προς τον σχεδιασμό των λεπτομερειών τους, και τα χρησιμοποιούμενα χρώματα διαβαθμίζονται με τρόπο ώστε να εξαιρείται ο όγκος των σωμάτων.

Βιβλιογραφία:

- M. Καραμανώλη-Σιγανίδου, ΑΔ 25, 1970 Β2, 371-372 σκ. 8 πίν. 314β.
A. Kankaleit, Kaiserzeitliche Mosaiken in Griechenland, Μόναχο 1994, I, 33, 189-190. II, 317-320 αρ. 205 πίν. 103.1,2.
Π. Ασημακοπούλου-Ατζακά, Σύνταγμα των παλαιοχριστιανικών ψηφιδωτών δαπέδων της Ελλάδος, τ. III, 1: Τα ψηφιδωτά δάπεδα της Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1998, 70 σημ. 44 (όπου και άλλη βιβλιογραφία). 341-342 (Α4) πίν. 285α, LVV

Π. Ασημακοπούλου-Ατζακά

Προσωποποιήσεις των Τριών Ωρών (·)

μέσα ή γ' τέταρτο του 3ου αι. μ.Χ.

Συμβολή των οδών Εγνατία και Αντιγονιδών, οικόπεδο αδελφών Μανδρίνου, οικία

Διαστάσεις 1,42×0,73μ.

Ψηφιδωτό

ΜΘ 6723

Οι δύο μορφές καλά διατηρημένες. Μικρές φθορές στο σώμα της δεξιάς μορφής και στα μαλλιά της κεντρικής. Η αριστερή μορφή εντελώς κατεστραμμένη.

Προέρχεται από τη διακόσμηση του τρικλινίου της οικίας και ήταν τοποθετημένο αμέσως πριν από την παράσταση του τεθρίππου, με αντίθετο όμως προσανατολισμό—οι μορφές εδώ βλέπονταν σωστά όχι από τους συμποσιαστές αλλά από τους εισερχόμενους στο τρικλίνιο.

Τριτανικωτός πλοχμός περιβάλλει τρία τετράγωνα διάχωρα, από τα οποία διασώθηκαν τα δύο και πολύ μικρό τμήμα του τρίτου. Ο πλοχμός συνεχιζόταν πλαισιώνοντας και στις τρεις υπόλοιπες πλευρές του τον πίνακα με το τέθριππο. Τα διάχωρα περιέχουν προτομές μορφών μέσα σε χωριστά πλαίσια από οδοντωτή ταινία. Η ακριανή μορφή—που σχεδιάζεται διαγώνια στο διάχωρο—είναι νεαρής ηλικίας, πλούσια στεφανωμένη με άνθη. Η κεντρική είναι νεαρή γυναίκα με μακριά κόμη, επίσης στεφανωμένη με άνθη ή σταφύλια. Πρόκειται πιθανόν για προσωποποιήσεις της Άνοιξης και του Φθινοπώρου, οπότε η τρίτη κατεστραμμένη μορφή θα ήταν η προσωποποίηση του Θέρους ή του Χειμώνα. Θα πρέπει, ωστόσο, να επισημανθεί η απουσία τέταρτης εποχής, πράγμα που οδηγεί στην υπόθεση ότι πρόκειται για τις Ώρες, αν και, αντίθετα με εκείνη των Εποχών, η παράσταση των Ωρών είναι σπανιότατη κατά την περίοδο στην οποία ανήκει το ψηφιδωτό.

Η παρουσία γενικότερα των προσωποποιήσεων που σχετίζονται με τον κύκλο του χρόνου στην ψηφιδωτή διακόσμηση των πλούσιων οικιών συνδέεται με την ευημερία των ιδιοκτητών και την αφοβία των αγαθών τους. Στη συγκεκριμένη οικία ο συμβολισμός αυτός επιτείνεται από τη θέση της παράστασης στο σημείο εισόδου των επισκεπτών στο

τρικλίνιο, την αίθουσα υποδοχής του κτηρίου.

Οι μορφές αποδίδονται πολύχρωμες, ενώ τα χαρακτηριστικά των προσώπων κρατούν ακόμη στοιχεία από την τέχνη της εποχής των Σεβήρων, καθώς διακρίνονται για τη στιβαρότητα και τον προσεγμένο σχεδιασμό τους, παρόλο που η ποιότητα τους είναι σαφώς κατώτερη από εκείνη του τεθρίππου, που αποτελεί τον κύριο πίνακα του δωματίου.

Βιβλιογραφία:

Μ. Καραμανώλη-Σιγανίδου, ΑΔ 25, 1970 Β2, 371-372 σκ. 8 πίν. 314Β.

Α. Kankaleit, Kaiserzeitliche Mosaiken in Griechenland, Μόναχο 1994, I, 33, 189-190, 191. II, 317-320 αρ. 205 πίν. 103.1,2.

Π. Ασπμακοπούλου-Ατζακά, Σύνταγμα των παλαιοχριστιανικών ψηφιδωτών δαπέδων της Ελλάδας, τ. III, 1: Τα ψηφιδωτά δάπεδα της Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1998, 70 σημ. 44 (όπου και άλλη βιβλιογραφία). 341-342 (Α4) πίν. 285α, LV&.

Π. Ασπμακοπούλου-Ατζακά

Αγωνιστικό τέθριππο

μέσα ή γ' τέταρτο του 3ου αι. μ.Χ.

Συμβολή των οδών Εγνατία και Αντιγονιδών, οικόπεδο αδελφών Μανδρίνου, οικία

1,74×1,02μ. Ψηφιδωτό

ΜΘ 6722

Καλά διατηρημένο τμήμα παράστασης, το υπόλοιπο μέρος της οποίας είναι κατεστραμμένο.

Προέρχεται από την κεντρική παράσταση του τρικλινίου της οικίας. Με τη βοήθεια του τμήματος αυτού—που κατελάμβανε την επάνω δεξιά γωνία του κεντρικού διαχώρου—και των υπόλοιπων σωζόμενων τμημάτων του ψηφιδωτού του τρικλινίου έγινε πρόταση αποκατάστασης των διαχώρων που απαρτίζουν την κεντρική διακόσμηση του δωματίου.

Το κεντρικό διάχωρο πλαισιώνεται από πλατιά ταινία κοσμημένη με «ουράνιο τόξο», που περιέβαλε παράσταση αρματοδρομίας. Έχουν διασωθεί μόνο τα τρία άλογα του νικηφόρου τεθρίππου, το οποίο βλεπόταν σωστά από την πλευρά των συμποσιαστών. Πίσω από τα άλογα προβάλλεται σε σκούρο κυανό βάθος υψηλή λευκή βάση με προεξέχουσα επίστεψη, επάνω στην οποία εικονίζονται δύο αγω-

νιστικοί στέφανοι, κοσμημένοι με πολύτιμους λίθους, που περιέχουν την επιγραφή *Πύθια*. Το εικονιζόμενο τέθριππο, λοιπόν, υπήρξε νικητής στον αγώνα των Πυθίων. Από επιγραφικές και νομισματικές μαρτυρίες γνωρίζουμε ότι τα *Πύθια* εισήχθησαν στη Θεσσαλονίκη από τον φιλέλληνα αυτοκράτορα Γορδιανό ΙΙΙ (240/241μ.Χ.), ιστορικό γεγονός που μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ασφαλές *terminus post quem* για την κατασκευή του ψηφιδωτού. Επάνω από τους στεφάνους αναγράφονται τα ονόματα δύο ιππικών αγώνων: *Άρμα* και *Συνωρίς*. Αριστερότερα διασώζεται το δεξιό τμήμα μιας δέλτου με λαβές (*tabula ansata*), τοποθετημένης προφανώς στον κεντρικό άξονα της παράστασης. Ακόμη δύο αγωνιστικοί στέφανοι θα παριστάνονταν ίσως αριστερά από τη δέλτα και ενδεχομένως τα ονόματα των ίδιων ή άλλων αγωνισμάτων. Η δέλτος θα περιείχε αφιερωματική επιγραφή, της οποίας διατηρήθηκαν μόνο τα δύο τελευταία γράμματα της κάθε σειράς: [...] ΧΗ / [...] ΤΙ (εικ. 6α).

Στο κάτω κατεστραμμένο τμήμα του διαχώρου θα εικονιζόταν πιθανόν η συνέχεια του ίδιου θέματος, που θα διαχωριζόταν από το επάνω τμήμα με διαχωριστική γραμμή. Η αναφορά επάνω από τους αγωνιστικούς στεφάνους δύο ιππικών αγωνισμάτων, του *άρματος* και της *συνωρίδος*, οδηγεί στην υπόθεση ότι στο κάτω τμήμα θα παριστάνονταν ίσως μια *συνωρίς* με τον ννίοχο της, χωρίς, ωστόσο, να αποκλείεται κάποια άλλη σχετική με το θέμα παράσταση, όπως π.χ. αγωνιστικές τράπεζες.

Το ψηφιδωτό της Θεσσαλονίκης χαρακτηρίζεται για την υψηλή του ποιότητα, ιδιαίτερα εμφανή στις μορφές των αλόγων, τα οποία αποδίδονται σχεδόν ζωγραφικά, με μικρές ψηφίδες και πλούσιες, διαφορετικές στο καθένα, χρωματικές διαβαθμίσεις, που πετυχαίνονται και με τη χρήση υαλόμαζας, καθώς και με πολύ προσεκτικό σχεδιασμό των λεπτομερειών. Ασφαλώς πρόκειται για έργο καλού ψηφοθέτη, ιδιαίτερα επιδέξιου στον εικονιστικό διάκοσμο και γνώστη των αρχών της ελληνιστικής παράδοσης του «εμβλήματος», σύμφωνα με τις οποίες η προσοχή επικεντρωνόταν στον κεντρικό

πολύχρωμο πίνακα, που δουλευόταν με ιδιαίτερη προσοχή από τους εμπειρότερους και καλύτερους ψηφοθέτες.

Με προσοχή είναι δουλεμένες και οι υπόλοιπες ει-
κονιστικές παραστάσεις του τρικλινίου, ενώ, αντί-
θετα, τα διάχωρα εκατέρωθεν του κεντρικού –από
τα οποία έχει μόνο το ένα διασωθεί– φέρουν απλό
ασπρόμαυρο γεωμετρικό διάκοσμο, αποδοσμένον
άτεχνα, προφανώς έργο κάποιου μαθητευόμενου ή
όχι τόσο έμπειρου ψηφοθέτη.

Βιβλιογραφία:

- M. Καραμανώλη-Σιγανίδου, ΑΔ 25, 1970 Β2, 371-372 σκ. 8
πίν. 314Β.
N. Duval, Couronnes agonistiques sur des mosaïques afri-
caines: d'Althiburos (IVe s.), au Cap Bon (Ve s.), Bulletin
Archeologique du Comité des Travaux Historiques et Scien-
tifiques (BAParis), nouv. serie 12-14, 1976-1978, fasc. B,
Afrique du Nord, 211 εικ. 19.
A. Kankleit, Kaiserzeitliche Mosaiken in Griechenland, Mö-
naxo 1994, I, 33, 97-98, 189-190. II, 317-320 αρ. 205 πίν.
103.1,2.
Π. Ασημακοπούλου-Ατζακά, Σύνταγμα των παλαιохριστιανι-
κών ψηφιδωτών δαπέδων της Ελλάδος, τ. III, 1: Τα ψηφι-
δωτά δάπεδα της Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1998, 70
σημ. 44 και 46 (όπου και άλλη βιβλιογραφία). 341-342 (Α4)
πίν. 285α, LVa.
J. Rumscheid, Kranz und Krone. Zu Insignien, Siegespreisen
und Ehrenzeichen der römischen Kaiserzeit, IstForsch 43,
Tübingen 2000, 82, 84-85, 184-185 αρ. 149 πίν. 58.2

Π. Ασημακοπούλου-Ατζακά

Προσωποποιήσεις

Δύο Εποχών του Έτους

τέλη του 3ου αι. μ.Χ.

Άγνωστης προέλευσης.

ΜΘ 6724

0,61×0,59μ.

Ψηφιδωτό

Οι δύο μορφές καλά διατηρημένες. Φθορές στις γωνίες
των διαχωρών και στο στεφάνι της κεφαλής της μιας
μορφής.

Αν και η προέλευση των τμημάτων αυτών δεν είναι
γνωστή από ανασκαφικά ή άλλα στοιχεία, είναι πι-
θανόν ότι προέρχονται από τη Θεσσαλονίκη και ότι
αποτελούν μέρος ενός ευρύτερου συνόλου, που πι-
θανόν κάλυπτε κάποιο σημαντικό χώρο οικίας.

Οι δύο νεαρές γυναικείες φτερωτές μορφές παρι-
στώνονται σε προτομή και «κλείνονται» –η καθεμιά
χωριστά– σε σχεδόν τετράγωνα διάχωρα. Η μία
απ' αυτές είναι ντυμένη ελαφρά, με χιτώνα που πορ-
πώνεται στον αριστερό της ώμο, αφήνοντας τον
δεξιό ώμο γυμνό· η μακριά κόμη της πέφτει πλού-
σια και είναι στεφανωμένη με άνθη (:). Η δεύτερη
μορφή, αντίθετα, είναι ντυμένη βαριά –το ένδυμα
αφήνει ελεύθερο μόνο το πρόσωπο και μέρος του
λαιμού· είναι στεφανωμένη, επάνω από το κάλυμμα
της κεφαλής, με κλάδους ελιάς. Με βάση τα εικονο-
γραφικά αυτά στοιχεία οι δύο μορφές είναι προσω-
ποποιήσεις των δύο Εποχών του έτους: της Άνοιξης
(;) και του Χειμώνα.

Η απεικόνιση των τεσσάρων εποχών του έτους συ-
γκαταλέγεται στα πιο δημοφιλή θέματα των εργα-
στηρίων ψήφοθετών σε όλη τη διάρκεια της ύστε-
ρης αρχαιότητας, όχι μόνο στον ελλαδικό χώρο,
αλλά σε όλες τις περιοχές της αυτοκρατορίας.

Οι εποχές παριστάνονται με ποικίλους τρόπους: ως
ολόσωμες –γυναικείες ή ανδρικές– μορφές ή ως
προτομές· ως έφηβοι ή ως μικρά παιδιά. Τα φτερά
χαρακτηρίζουν ένα μάλλον περιορισμένο αριθμό
παραστάσεων, σε σχέση με το σύνολο των σωζό-
μενων έργων, και συναντώνται συχνότερα –όχι
όμως με αποκλειστικότητα– σε ψηφιδωτά του Ανα-
τολικού Κράτους. Τις προσωποποιημένες μορφές
των εποχών συνοδεύουν κατά κανόνα τα σύμβολα
τους, που συχνά –όπως στην περίπτωση των πα-
ραστάσεων της Θεσσαλονίκης– περιορίζονται στα
διακριτικά του στεφανιού που κοσμεί την κόμη ή το
κάλυμα της κεφαλής τους. Τα άνθη είναι ένα από τα
κύρια χαρακτηριστικά της προσωποποίησης της
Άνοιξης, ενώ τα κλαδιά ελιάς, μαζί με τη βαριά εν-
δυμασία, χαρακτηρίζουν συχνά την προσωποποί-
ηση του Χειμώνα.

Τα τεχνοτροπικά στοιχεία των δύο μορφών –και
μάλιστα συγκριτικά με απεικονίσεις του ίδιου θέ-
ματος σε άλλα ψηφιδωτά της Θεσσαλονίκης– οδηγούν
σε μια χρονολόγηση μετά τα μέσα του 3ου αι.
μ.Χ. Παρατηρούνται γραμμικότητα στην απόδοση
των λεπτομερειών, ατέλειες στον σχεδιασμό και την

προοπτική, αδυναμία συγχώνευσης των χρωμά-
των, έντονη σχηματοποίηση στις πτυχώσεις των
ρούχων και στα φτερά των μορφών. Τα ίδια στοι-
χεία χαρακτηρίζουν και όλες τις υπόλοιπες μορφές
που ανήκουν στο ίδιο ψηφιδωτό σύνολο.

Π. Ασημακοπούλου-Ατζακά, Κατάλογος ρωμαϊκών ψηφιδωτών
δαπέδων με ανθρώπινες μορφές στον ελληνικό χώρο, Ελλη-
νικά 26, 1973, 216-254.

Π. Ασημακοπούλου-Ατζακά, Σύνταγμα των παλαιохριστιανικών
ψηφιδωτών δαπέδων της Ελλάδος, τ. III, 1: Τα ψηφιδωτά δά-
πεδα της Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1998, 71, 346-350
(III:B1) πίν. LVII-LXI.

Π. Ασημακοπούλου-Ατζακά

Μυθολογικές σκηνές

(Διόνυσος-Αριάδνη, Απόλλων-Δάφνη (:), Δίας-Γανυμήδης)

α' μισό του 3ου αι. μ.Χ.

Οδός Σωκράτους 45, οικία (:)

ΜΘ 6733

5,88×5,02μ.

Ψηφιδωτό

Τμήμα αρκετά καλά διατηρημένο. Φθορές και στα τρία
διάχωρα. Στο ανατολικό διάχωρο η κεφαλή της Δάφνης
και το μισό της κεφαλής του Απόλλωνα κατεστραμμένα.

Μέσα σε κοινό πλαίσιο από κλειδόμορφο μαϊνάνδρο
αγκυλωτών σταυρών, πλέγμα και αλυσοειδή
πλοχμό, εικονίζονται τρεις συνεχόμενες μυθολογι-
κές σκηνές που «κλείνονται» μέσα σε διάχωρα-πί-
νακες: στο βόρειο διάχωρο παριστάνονται ο Διόνυ-
σος και η Αριάδνη, στο ανατολικό ο Απόλλων και η
Δάφνη (:), στο δυτικό ο Δίας και ο Γανυμήδης. Δε-
σπάζει με το μέγεθός του ο πίνακας με την πολυ-
πρόσωπη διονυσιακή σκηνή: στο κέντρο τοποθε-
τείται το ραδινό σώμα της κοιμισμένης Αριάδνης
μπροστά από βράχο, πίσω από τον οποίο εικονίζε-
ται φτερωτός Έρωτας που τη δείχνει με το δάχτυλο
του δεξιού του χεριού. Η παράσταση ηλαιοειδίζεται
αριστερά από τον όρθιο Διόνυσο που αγκαλιάζει
έναν Σάτυρο και από τον Σίληνό, ενώ δεξιά από μια
Μαινάδα και έναν Βοσκό που επίσης δείχνει στην
κατεύθυνση της Αριάδνης.

Η ανακάλυψη της Αριάδνης στη Νάξο από τον Διό-
νυσο και την ακολουθία του συγκαταλέγεται στα

δημοφιλή θέματα του θεματολογίου των ψηφιδωτών που αντλούν από την ελληνική μυθολογία. Συναντάται σε μεγάλο αριθμό ψηφιδωτών τόσο στο Ανατολικό όσο και στο Δυτικό Κράτος, τα περισσότερα από τα οποία χρονολογούνται στον 3ο και τον 4ο αιώνα μ.Χ.

Η παράσταση διακρίνεται για την υψηλή της ποιότητα, όσο αφορά στη σχεδιαστική και τη χρωματική της απόδοση, αλλά και ως προς την απόδοση της τρίτης διάστασης, ιδιαίτερα επιτυχημένης σε ορισμένα σημεία του πίνακα. Οι παρατηρήσεις αυτές οδηγούν στην υπόθεση ότι ο ψηφοθέτης εργάστηκε με πρότυπο κάποιο παλαιότερο ζωγραφικό έργο. Στον έναν από τους μικρότερους πίνακες εικονίζεται το κυνήγι Νύμφης από νεαρό γυμνό άνδρα· αν και δεν έχουν διασωθεί τα κεφάλια των δύο μορφών, αναγνωρίζεται με πολλή πιθανότητα η μυθολογική σκηνή του Απόλλωνα και της Δάφνης, θέμα επίσης αγαπητό στην τέχνη της ρωμαϊκής αυτοκρατορικής περιόδου, όπως, εξάλλου και εκείνο του δεύτερου μικρού πίνακα με παράσταση της αρπαγής του Γανυμήδη από τον Δία.

Βιβλιογραφία:

Μ. Καραμανώλη-Σιγανίδου, ΑΔ 25, 1970 Β2, 410-411 πιν. 459-461.

Α. Kankelait, Kaiserzeitliche Mosaiken in Griechenland, Μόναχο 1994, I, 37, 100, σημ. 408, 135 σημ. 542, 183-184. II, 240, 321-322 αρ. 209.

Π. Ασημακοπούλου-Ατζακά, Σύνταγμα των παλαιοχριστιανικών ψηφιδωτών δαπέδων της Ελλάδος, τ. III, 1: Τα ψηφιδωτά δάπεδα της Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1998, 70 σημ. 43. 353-354 (IIIΓ) πιν. 298-300, LXIV.

Π. Ασημακοπούλου-Ατζακά

Τα νεκροταφεία

Προθήκη 10Α

Ευρήματα από τον κιβωτιόσχημο τάφο στη Νεάπολη Θεσσαλονίκης, 200-150 π.Χ.

Πήλινο ειδώλιο γυναικείας μορφής, Μαινάδας, που κάθεται σε βράχο

ΜΘ 2810

Κάλαθος από φαγεντιανή με ανάγλυφη παράσταση κυνηγιού

ΜΘ 2829

Βιβλιογραφία:

Α. Δάφφα-Νικονάνου, Δύο επείσακτα αγγεία από τον τάφο της Νεάπολης Θεσσαλονίκης, στο: ΑΜΗΤΟΣ, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Μανόλη Ανδρόνικο, Θεσσαλονίκη 1987, 269-275.

Γυάλινος σκύφος με εγχάρακτη διακόσμηση φύλλων

ΜΘ 11545

Βιβλιογραφία:

Α. Δάφφα-Νικονάνου, Δύο επείσακτα αγγεία από τον τάφο της Νεάπολης Θεσσαλονίκης, στο: ΑΜΗΤΟΣ, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Μανόλη Ανδρόνικο, Θεσσαλονίκη 1987, 264-268.

Χάλκινα καρφιά

ΑΜΘ 352

Χάλκινοι κρίκοι

ΑΜΘ 353

Χάλκινο κλειδί

ΜΘ 11534

Δύο χάλκινα δακτυλίδια

ΜΘ 11560 και ΜΘ 11561

Ζεύγος χρυσών πορπών με μορφή ασπίδας

ΜΘ 2838 και ΜΘ 2839

Χρυσό περιδέριο - αλυσίδα με κεφαλές ταύρου

α' μισό του 2ου αιώνα π.Χ.

Νεάπολη, κιβωτιόσχημος τάφος

ΜΘ 2836

Μήκος 0,316μ.

Χρυσός και γυαλί

Ακέραιο. Λείπουν τα γυάλινα κολάρια των άκρων του περιδεραίου.

Αποτελείται από διπλή αλυσίδα, της οποίας τα άκρα απολήγουν σε κεφάλι ταύρου. Το ένα φέρει στο στόμα άγκιστρο πόρπωσης και το άλλο θηλιά. Αρχικά υπήρχε κωνικό κολάρο από γυαλί (σώζονται ίχνη) και πλατύ χρυσό έλασμα στο ένα άκρο, που διακοσμείται με στριφτό σύρμα.

Το κεφάλι του ταύρου εμφανίστηκε από τον 3ο αιώνα π.Χ. στις απολήξεις των περιδεραίων - αλυσίδων, των βραχιολιών και στα ενώπια. Το κεφάλι ταύρου ως διακοσμητικό θέμα στην ελληνιστική χρυσοκοΐα έχει αιγυπτιακή προέλευση.

Το πλέον συνηθισμένο διακοσμητικό θέμα των απολήξεων των αλυσίδων-περιδεραίων είναι η λεοντοκεφαλή με ή χωρίς κόμβο του Ηρακλή. Η θεματολογία εμπλουτίζεται από το Β' τέταρτο του 3ου αιώνα π.Χ. Στο Β' μισό του 3ου αιώνα εμφανίζεται το κεφάλι του ταύρου. Επίσης στο μέσον περίπου του 3ου αιώνα το χρυσό κολάρο των απολήξεων αλλάζει και αντικαθίσταται από γυάλινο ή από ημιπολύτιμη πέτρα.

Βιβλιογραφία:

Α. Δάφφα-Νικονάνου, Κτερίσματα ελληνιστικού τάφου στη Νεάπολη Θεσσαλονίκης», Μακεδονικά 25, 1986, 180-202, πιν.58 ΑΔ 18, 1963, Χρον. Β1, σ. 34, πιν. 31α.

H. Hoffmann — P. Davidson, Greek Gold. Jewelry from the Age of Alexander, Mainz am Rhein 1965, αρ. 49.

M. Pfrommer, Untersuchungen zur Chronologie früh- und hellenistischen Goldschmucks, Tübingen 1990, 89 κ.ε.
H. Koch, Antiker Halbschmuck Fs U. Jantzen, 1969, σ. 88 και 90.

Ε. Μπ. Τσιγαρίδα

Πέντε χρυσά κυκλικά ελάσματα που φέρουν εξάφυλλο ρόδακα

ΜΘ 2841-2845

Χρυσό βραχιόλι

α' μισό του 2ου αιώνα π.Χ.
Νεάπολη, κιβωτιόσχημος τάφος

ΜΘ 2830

Διαμ. 0,062μ., πλάτος ελάσματος 0,006μ., μήκος 0,40μ.
Χρυσός

Ακέραιο, σε καλή κατάσταση,

Αποτελείται από έλασμα εσωτερικά επίπεδο και εξωτερικά κυρτό, το οποίο σχηματίζει δύο σπείρες. Το ένα του άκρο καταλήγει σε κεφάλι και το άλλο σε ουρά φιδιού, ενώ τμήμα της επιφάνειάς του μιμείται τις φολίδες του δέρματος του φιδιού. Οι φολίδες δημιουργούνται ως τα μέσα της πρώτης σπείρας και λίγο πριν από την ουρά, που έχει οκτώσχημη απόληξη. Η υπόλοιπη εξωτερική επιφάνεια του βραχιολιού είναι ακόσμητη. Το φίδι είχε ένθετα κόκκινα μάτια.

Ο τύπος του βραχιολιού με κεφάλι φιδιού στα δύο άκρα είναι ο παλιότερος και εμφανίζεται ήδη από τον 8ο αιώνα στην Αττική. Στα ελληνιστικά χρόνια τα βραχιόλια με φίδια παίρνουν νέα μορφή, ίσως λόγω της σύνδεσης του φιδιού με τις αιγυπτιακές λατρείες. Τα βραχιόλια της ελληνιστικής εποχής συσπειρώνονται (συνήθως έχουν δύο σπείρες) και αποδίδουν ολόκληρα φίδια, στο ένα άκρο το κεφάλι και στο άλλο η ουρά του ζώου. Τα πρότυπά τους είναι κλασικά. Ένας άλλος τύπος είναι το βραχιόλι με συμπλεκόμενα φίδια, που εμφανίστηκε στο β' μισό του 3ου αιώνα π.Χ.

Τα βραχιόλια με φίδια ήταν ιδιαίτερα αγαπητά στο β' μισό του 3ου και στο 2ο αιώνα π.Χ. σε όλον τον ελληνιστικό κόσμο.

Βιβλιογραφία:

Α. Δάφφα-Νικονάνου, Κτερίσματα ελληνιστικού τάφου στη Νε-

άπολη Θεσσαλονίκης, Μακεδονικά 25, 1986, 180-202, πιν. 4α.

Αικ. Δεσποίνη, Ελληνική Τέχνη. Αρχαία Χρυσά Κοσμήματα, Αθήνα 1996, σ.43.

Μ.Ι. Maksimova, Artiuchovskji Kourgan, Λένινγκραντ 1977, σ.62, πιν. 17.

Η. Hoffmann, P. Davidson, Greek Gold. Jewelry from the Age of Alexander, Mainz/Rhein 1965, αρ. 128.

Ε.Μ. De Juliis, Gli Ori di Taranto in Eta Ellenistica, Μιλάνο 1986, αρ.172

Μ. Pfrommer, Untersuchungen zur Chronologie früh- und hellenistischen Goldschmucks, Tübingen 1990, 126 κ.ε.

Ε. Μπ. Τσιγαρίδα

Δύο χρυσά βραχιόλια με κεφάλι λέοντα - γρύπα στα άκρα

α' μισό του 2ου αιώνα π.Χ.
Νεάπολη, κιβωτιόσχημος τάφος

ΜΘ 2831 και ΜΘ 2832

Διαμ. 0,015μ., πλάτος ελάσματος 0,04μ.

Χρυσός

Ακέραιο, σε καλή κατάσταση. Λείπει ένα κέρατο

Το καθένα αποτελείται από κυλινδρικό στέλεχος και στριφτό σύρμα στην επιφάνειά του. Στα άκρα προσαρμόζεται κεφάλι λέοντα - γρύπα με κέρατα που ελίσσονται και κάμπτονται προς τα πίσω και μυτερά αυτιά. Το κεφάλι εφαρμόζει σε χρυσό κολάρο διακοσμημένο με στριφτό σύρμα και λογχωτές απολήξεις στο άκρο.

Το λιοντάρι - γρύπας έχει περσικά αχαιμενικά πρότυπα και ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένο στην Ασία. Εμφανίστηκε ήδη στον πρώιμο 3ο αιώνα π.Χ. Το κολάρο, το τμήμα μεταξύ του κεφαλιού ζώου και του στελέχους του βραχιολιού, κρύβει τη μετάβαση από το στέλεχος στο κεφάλι του ζώου, το οποίο και συγκρατεί. Το μέγεθος και η διακόσμησή του (με σύρμα, συρματερή τεχνική, με ημιπολύτιμη πέτρα ή με γυαλί) διαφοροποιούνταν στις διάφορες περιοχές του ελληνιστικού κόσμου. Στη Μακεδονία επικράτησε περισσότερο το σχετικά κοντό κολάρο, όπως αυτό του βραχιολιού.

Βιβλιογραφία:

Α. Δάφφα-Νικονάνου, Κτερίσματα ελληνιστικού τάφου στη Νεάπολη Θεσσαλονίκης, Μακεδονικά 25, 1986, 180-202, πιν. 4β.

P. Amandry, AJA 71, 1967, 203 κ.ε.

Μ. Pfrommer, Untersuchungen zur Chronologie früh- und hellenistischen Goldschmucks, Tübingen 1990, 100 κ.ε.

Ελληνικά Κοσμήματα από τις Συλλογές του Μουσείου Μπενάκη, Αθήνα 1999, αρ.88

Ε. Μπ. Τσιγαρίδα

Χρυσή σωληνωτή χάντρα

ΜΘ 2848

Πήλινη ανδρική πλαγγόνα

ΜΘ 2811

Τμήμα χάλκινη φιάλης

ΜΘ 2828

Προθήκη 10B

**Ευρήματα από τον κιβωτίσχημο τάφο
στη Νεάπολη Θεσσαλονίκης, 200-150 π.Χ.**

Πήλινη γυναικεία πλαγγόνα

MΘ 2812

Πήλινη μελαμβαφής πρόχους με διακοσμητική ζώνη με κληματίδα

MΘ 2825

Πήλινο μελαμβαφές μυροδοχείο

MΘ 2824

Πήλινο μελαμβαφές μυροδοχείο

MΘ 2822

Τμήμα πήλινης πυξίδας

MΘ 2820

Πώμα πήλινης πυξίδας

MΘ 2821

Πήλινο ειδώλιο γυναικείας μορφής, Νύμφης, που πατά σε ξάρμα

MΘ 2809

Δύο χρυσά σκουλαρίκια με ερωτιδεείς

α' μισό του 2ου αιώνα π.Χ.

Νεάπολη, κιβωτίσχημος τάφος

MΘ 2833 και MΘ 2834

Ύψος μορφών 0,012μ., πλάτος 0,010μ., ύψος ενωτίου 0,040μ.

Χρυσός και ημιπολύτιμη πέτρα

Ακέραια. Λείπει η πέτρα ενός ρόδακα.

Το καθένα αποτελείται από χρυσό στέλεχος κυκλικής διατομής, που λυγίζει και σχηματίζει μακρύ άγκιστρο ανάρτησης. Στο μπροστινό τμήμα του άγκιστρου βρίσκεται χρυσός δίσκος με ρόδακα με ημι-

πολύτιμη πέτρα. Οι μορφές είναι γυμνές, έχουν ανοιχτά χέρια, πόδια σε βηματισμό και ταινία στο στήθος, που περνά στα χέρια τους.

Το ενώτιο έχει γίνει με την τεχνική της σφυρηλάτησης, εκτός από τη μορφή που ήταν κυτή. Ανήκει σε μια κατηγορία σκουλαρικών με κρεμαστές περιόπτες μορφές. Σε αυτή την κατηγορία οι ερωτιδεείς αποτελούν το πλέον διαδεδομένο θέμα.

Βιβλιογραφία:

A. Δάφφα - Νικονάνου, Κτερίσματα ελληνιστικού τάφου στη Νεάπολη Θεσσαλονίκης, Μακεδονικά 25, 1986, 180-202 πίν. 5α
A. Greifenhagen, Schmuckarbeiten in Edelmetall II, Berlin 1975, πίν. 41,1

B. Segall, Zur griechischen Goldschmiedekunst des 4. Jahrhunderts, Pforzheim 1966, 37 κ.ε.

Αικ. Δεσπίνη, Ελληνική Τέχνη. Αρχαία Χρυσά Κοσμήματα, Αθήνα 1996, σ. 35.

Ε. Μπ. Τσιγαρίδα

Χρυσό περιδέραιο

με σωληνωτές διχτυωτές ψήφους

α' μισό του 2ου αιώνα π.Χ.

Νεάπολη, κιβωτίσχημος τάφος

MΘ 2835

Μήκος ψήφου 0,006μ., διαμ. ψήφου 0,004μ.

Χρυσός

Ακέραιο

Αποτελείται από 58 κυλινδρικές ψήφους από διχτυωτό σώμα. Κάθε μια απολήγει στα δύο άκρα σε έλασμα. Το διχτυωτό σώμα σχηματίζεται από σύρματα που σχηματίζουν ρόμβους και φέρουν σφαιρίδια στις ενώσεις τους.

Τα περιδέραια με ψήφους περασμένες σε ένα κορδόνι ήταν τα πλέον διαδεδομένα χρυσά κοσμήματα. Στην Ελλάδα εμφανίστηκαν τον 9ο αιώνα π.Χ. Το σχήμα και το μέγεθος των ψήφων παρουσιάζουν μια μεγάλη ποικιλία.

Σωληνωτές χάντρες από διχτυωτό σώμα υπάρχουν σε περιδέραιο από τη Βόρεια Ελλάδα στο Virginia Museum of Fine Arts, στο Richmond, το οποίο χρονολογείται στις αρχές του 3ου αιώνα π.Χ. Στην ίδια εποχή (α' μισό του 3ου αι. π.Χ.) χρονολογείται και περιδέραιο — κολάρο από κυλινδρικό διχτυωτό σώμα, που προέρχεται από τη Μικρά Ασία και βρί-

σκεται στην ιδιωτική συλλογή του Count Henri de Clercq-Boisgelin. Στην ίδια περίοδο (αρχές 3ου αιώνα π.Χ.) χρονολογείται χρυσό κυλινδρικό διχτυωτό βραχιόλι από το νεκροταφείο της αρχαίας Ευρωπού. Τέλος παρόμοιες ψήφοι περιδεραιού έχουν βρεθεί στο νεκροταφείο της Πύδνας και χρονολογείται γύρω στο 200 π.Χ.

Φαίνεται πως το διχτυωτό κυλινδρικό σώμα, σε βραχιόλι, κολάρο - περιδέραιο ή ψήφο εμφανίστηκε στο α' μισό του 3ου αιώνα και συνεχίστηκε και στο α' μισό του 2ου αιώνα π.Χ.

Βιβλιογραφία:

A. Δάφφα-Νικονάνου, Κτερίσματα ελληνιστικού τάφου στη Νεάπολη Θεσσαλονίκης, Μακεδονικά 25, 1986, 180-202 πίν.5B
Ε. Μπ.Τσιγαρίδα — Δ. Ιγνατιάδου, Ο Χρυσός των Μακεδόνων, Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, Αθήνα 2000, εικ. 32, 34 και 93

AntK 15 (1972), πιν. 32,1

R. Zahn, Sylloge B.Schiller, 1929, αρ. 125, πιν. 53

H. Hoffmann — P. Davidson, Greek Gold. Jewelry from the Age of Alexander, Mainz am Rhein 1965, αρ. 43 και 52.

Ε. Μπ. Τσιγαρίδα

Χρυσό περιδέραιο - αλυσίδα με κεντρικό κόσμημα

αρχές του 2ου αιώνα π.Χ.

Νεάπολη, κιβωτίσχημος τάφος

MΘ 2837

Μήκος 0,677μ., διαστ. κεντρικού κοσμήματος 0,03 x 0,022μ.

Χρυσός και ημιπολύτιμη πέτρα

Ακέραιο

Αποτελείται από διπλή αλυσίδα, που καταλήγει σε κολάρα από κόκκινο γρανάτη και χρυσό έλασμα στα δύο άκρα, όπου υπάρχουν και χρυσοί κρίκοι για αρθρωτή σύνδεση από τη μια (στενή) πλευρά με την αλυσίδα και από την άλλη με το κεντρικό κόσμημα. Το κόσμημα αποτελείται από ελλειψοειδή δίσκο διακοσμημένο με τη συρματερή τεχνική με στριφτό σύρμα και ιωνικό κυμάτιο. Στο κέντρο του υπάρχει ρηχή θήκη με γρανάτη, που φέρει έγγλυφη παράσταση ερωτιδέα προς τα δεξιά.

Βιβλιογραφία:

A. Δάφφα-Νικονάνου, Κτερίσματα ελληνιστικού τάφου στη Νεάπολη Θεσσαλονίκης, Μακεδονικά 25, 1986, 180-202 πίν.6B

M. Pfrommer, Untersuchungen zur Chronologie früh- und hochhellenistischen Goldschmucks, Tübingen 1990, 258. Αικ. Δεσπίνη, Ελληνική Τέχνη. Αρχαία Χρυσά Κοσμήματα, Αθήνα 1996, 256 αρ. 167 Ε. Μπ. Τσιγαρίδα	Χάλκινος δίσκος κατόπτρου <i>MΘ 2826</i> 32. Κεφάλι πήλινου ειδωλίου γυναικείας μορφής <i>MΘ 2815</i>	Βιβλιογραφία: Α. Δάφφα-Νικονάνου, Κτερίσματα ελληνιστικού τάφου στη Νεάπολη Θεσσαλονίκης, Μακεδονικά 25, 1986, 180-202 (κυρίως 187, αρ. 13 και 14) πίν. 3ε. Για τον τάφο βλ. επίσης της ίδιας, Δύο επείσακτα αγγεία από τον τάφο της Νεάπολης Θεσσαλονίκης, στο: ΑΜΗΤΟΣ, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Μανώλη Ανδρόνικο, Θεσσαλονίκη 1987, 263-277. Α. Βουτυρά
Χρυσό δαχτυλίδι <i>α' μισό του 2ου αιώνα π.Χ.</i> <i>Νεάπολη, κιβωτιόσχημος τάφος</i> <i>MΘ 2840</i> <i>Διαμ. 0,021 και 0,019μ.</i> <i>Χρυσός</i> <i>Ακέραιο</i> Αποτελείται από χρυσό ταινιωτό έλασμα που λυγίζει και δημιουργεί περιφέρεια. Τα δαχτυλίδια είναι από τα παλιότερα χρυσά κοσμήματα που φόρεσε ο άνθρωπος. Ο τύπος του ταινιωτού δαχτυλιδιού είναι γνωστός από τη νεολιθική εποχή. Βιβλιογραφία: Α. Δάφφα-Νικονάνου, Κτερίσματα ελληνιστικού τάφου στη Νεάπολη Θεσσαλονίκης, Μακεδονικά 25, 1986, 180-202. Ε. Μπ. Τσιγαρίδα	Κεφάλι πήλινου ειδωλίου γυναικείας μορφής <i>MΘ 2817</i> Κεφάλι πήλινου ειδωλίου Έρωτα <i>MΘ 2816</i> Πήλινο ομοίωμα κιθάρας <i>MΘ 11559</i> Πήλινο ομοίωμα κιθάρας <i>τέλος 3ου-αρχές 2ου αι. π.Χ.</i> <i>Πηλός κοκκινωπός</i> <i>Ύψος 0,038μ., πλάτος 0,025μ.</i> <i>Τάφος κιβωτιόσχημος Νεάπολης Θεσσαλονίκης</i> <i>MΘ 11533</i> Η μικρή αυτή πήλινη κιθάρα ιταλιωτικού τύπου έχει παράλληλους ευθύγραμμους τονισμένους ανάγλυφα βραχίονες και υψηλό ηχείο με οξεία απόληξη στο κέντρο, χαρακτηριστική σε ηχεία αυτού του τύπου από τον 4ο αι. π.Χ. Δεν αποδίδονται λεπτομέρειες όπως χορδοτόνιο, χορδές, ζυγός κτλ. Τυπολογικά είναι πολύ κοντά στην ιταλιωτική κιθάρα που κρατάει μια Μούσα στην βάση της Μαντίνειας (Maas/McIntosh Snyder, 176, 177, 193, εικ. 9). Προέρχεται από έναν πλούσιο σε κτερίσματα τάφο, εύρημα του 1958, που περιείχε δώδεκα πήλινα ειδώλια, δώδεκα χρυσά κοσμήματα, άλλη μία παρόμοια κιθάρα (αρ. ευρ. 11559), τρία μυροδοχεία, μια μελαμβαφή πρόκου και δύο επείσακτα αγγεία από την Αίγυπτο. Ο τάφος χρονολογείται κυρίως από τα δύο τελευταία αγγεία και τα μυροδοχεία.	Πήλινο ειδώλιο Έρωτα που κάθετοι σε κήνα <i>MΘ 2819</i> Πήλινο ειδώλιο όρθιας γυναικείας μορφής <i>MΘ 2814</i> Πήλινο ειδώλιο ηθοποιού <i>MΘ 2818</i> Πήλινη γυναικεία πλαγγώνα <i>MΘ 2813</i>
Μικρό χρυσό δαχτυλίδι <i>α' μισό του 2ου αιώνα π.Χ.</i> <i>Νεάπολη, κιβωτιόσχημος τάφος</i> <i>MΘ 2847</i> <i>Διαμ. σφενδόνης 0,01μ.</i> <i>Χρυσός</i> <i>Ακέραιο</i> Το δαχτυλίδι έχει μικρή κυκλική σφενδόνη, που ορίζεται από λεπτό στριφτό σύρμα, που φέρει υποδοχή για ένθετη πέτρα. Ε. Μπ. Τσιγαρίδα		
28. Γυάλινη σφενδόνη δαχτυλιδιού <i>MΘ 2851</i> Τμήμα λίθινης σφενδόνης δαχτυλιδιού <i>MΘ 2846</i> Γυάλινη σφενδόνη δαχτυλιδιού <i>MΘ 2850</i>		

Προθήκη 11

56 ειδώλια Βοοειδών

Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης

Τάφος 126

MΘ 23301-23304, 23306-23308, 23310-23315, 23317-23319, 23321-23325, 23327-23337, 23339-23344, 23347-23353, 23355-23360

Ημερομηνία εύρεσης 28 Μαρτίου 2001

Τα 56 ειδώλια που απεικονίζουν αρσενικού γένους βοοειδή, δηλαδή ταύρους, μιας και φέρουν όλα κέρατα, ανασκάφηκαν στο χώρο του Μακεδονικού Μουσείου στην ευρύτερη περιοχή της Διεθνούς Εκθέσεως Θεσσαλονίκης. Το σύνολό τους αποκαλύφθηκε στον τάφο 126, μαζί με δύο ειδώλια σκύλων, που θεωρούνται ως φύλακες του κοιτασμού, ένα ειδώλιο Τελεσφόρου με τη συνοδεία παιδικής μορφής, ένα πτηνού, ένα χάλκινο νόμισμα και ένα ατρακτόσχημο μυροδοχείο, το οποίο και χρονολογεί τα ευρήματα στο β' μισό του 2ου αιώνα π.Χ.

Ο πηλός από τον οποίο κατασκευάστηκαν είναι συμπαγής, λεπτόκοκκος και με ελάχιστα ίχνη μίκας. Το χρώμα του ερυθροκάστανου παραλλάσσεται λόγω διαφοράς στην όπτηση. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί η περίπτωση του ειδωλίου ΜΜΣΤ 60, το οποίο σε θραύσμα στο πίσω μέρος της ράχης εμπεριέχεται μικρό όστρακο σαλιγκαρού.

Τα δύο ημίσεια του ειδωλίου έχουν πλαστεί με τη μέθοδο της μήτρας και έπειτα έχουν συγκολληθεί μεταξύ τους. Φαίνεται, όμως, και πως έχουν υποστεί τελική επεξεργασία με το χέρι σε τμήματα, όπως η ουρά, τα κέρατα και η κεφαλή.

Γενικότερα, η μορφή των ειδωλίων δεν παρουσιάζει ιδιαίτερες παραλλαγές. Η κεφαλή τριγωνικά διαρθρώνεται από τα κέρατα και τη μύτη. Η τραχηλιά σχηματίζεται ως ένα επίμηκες κυρτό εξόγκωμα. Ο κορμός είναι κυλινδρικός με τη διάμετρο να ελαχιστοποιείται στη μέση και να αυξάνεται προς το πίσω μέρος. Κυλινδρικά είναι και τα σκέλη, μεταξύ των οποίων ο χώρος πληρώνεται με τμήματα πηλού. Η ουρά, τέλος, αποδίδεται ως κυρτό κάθετο εξόγκωμα, στο πίσω τμήμα του ειδωλίου.

Σε ομάδα από ορισμένα ειδώλια διακρίνονται χαρακτηριστικά που τα διαφοροποιούν από τα υπόλοιπα. Οι διαστάσεις τους είναι μικρότερες και το πλάσιμό τους πιο λεπτό και σχηματικό. Το τρίγωνο της κεφαλής είναι πιο έντονα αποδοσμένο και τα κέρατα πιο οξύληκτα, ενώ η διάμετρος του κορμού πιο λεπτή. Πιο χαρακτηριστικό στοιχείο αποτελεί ένας παράξενος ανάγλυφος σχηματισμός στο παρεμβαλλόμενο τμήμα πηλού μεταξύ των δύο αριστερών σκελών.

Μεγάλο, όμως, ενδιαφέρον παρουσιάζει η γραπτή χρωματική διακόσμσή τους. Κανένα ειδώλιο δε φέρει πανομοιότυπο διάκοσμο με κάποιο άλλο. Το ίδιο μοτίβο παραλλάσσεται, όμως, σε επίπεδο χρωματικών συνδυασμών. Η έντονη, αυτή, χρωματική διακόσμηση δεν είναι άγνωστη στα ζώα που προορίζονταν για θυσία στους θεούς. Χρωματίζονταν και 'ταϊνιωνόνταν', ώστε, όχι μόνο για να διαφοροποιούνται από το υπόλοιπο κοπάδι, αλλά και για να προσελκύουν τα βλέμματα του κόσμου στην πομπή προς τη θυσία.

Όλα τα ειδώλια είναι επικαλυμμένα με λευκό επίχρισμα. Όσα δε φέρουν το ελάχιστο ίχνος λευκού χρώματος δε σώζονται σε καλή κατάσταση. Σχεδόν σε όλα, επίσης, διατηρείται στην κεφαλή χρωματισμός ώχρας, ως ένα είδος επικάλυψης ανάμεσα στα κέρατα.

Τα χαρακτηριστικά της κεφαλής, επιπλέον, είναι εγχάρακτα και σε ορισμένα ειδώλια σώζεται και ο γραπτός χρωματισμός τους. Τα μάτια φέρουν σκούρο ή γαλάζιο χρώμα, ενώ οι ρινικές κοιλότητες και η στοματική σχισμή έντονο ροζ. Πάνω στη μύτη, ακόμα, ορισμένα ειδώλια φέρουν δύο παράλληλες, μικρές, οριζόντιες γραμμώσεις άσπρου ή μαύρου χρώματος.

Η πλειονότητα του συνόλου των ειδωλίων φέρει ερυθρές ταινίες δεμένες στα κέρατα, να πέφτουν πλαταίνοντας προς τα μπροστινά σκέλη. Σε αρκετά ειδώλια το ερυθρό χρώμα των ταινιών έχει απολεπιστεί αφήνοντας το ίχνος του πάνω στο λευκό επίχρισμα. Η τραχηλιά διακοσμείται με παράλληλες γραμμώσεις πάνω σε λευκό επίχρισμα. Η γραμμές

φέρουν διάφορους χρωματικούς συνδυασμούς, μαύρο και ροζ, ερυθρό και μαύρο, λευκό και μαύρο. Κοινό τόπο αποτελεί και η ταινία στη μέση της ράχης, της οποίας ο χρωματισμός και το πάχος παραλλάσσεται από ειδώλιο σε ειδώλιο, ροζ και μαύρο, μαύρο και άσπρο, λεπτή ερυθρή ταινία. Σε αρκετά ειδώλια το χρώμα της ταινίας έχει απολεπιστεί και έχει μείνει το ίχνος πάνω στο λευκό επίχρισμα.

Το παρεμβαλλόμενο, τέλος, τμήμα του πηλού μεταξύ των δύο σκελών φέρει σκούρο χρώμα που αντιτίθεται με τη διακόσμηση της τραχηλιάς. Ο χρωματισμός των υπολοίπων παρεμβαλλομένων τμημάτων ποικίλει.

Εδώ θα πρέπει να αναφερθεί το κοινό μοτίβο διακόσμου της προαναφερθείσας ομάδας των 13 ειδωλίων με τα κοινά μορφικά χαρακτηριστικά. Τα δύο χρώματα που κυριαρχούν είναι το λευκό και το ροζ. Η ταινία στη ράχη είναι παχιά ροζ, οι δύο γραμμώσεις στη μύτη, όπως και η διακόσμηση της τραχηλιάς είναι λευκές και ενίοτε ροζ. Οι ρινικές κοιλότητες και η στοματική σχισμή χρωματίζονται ροζ. Φέρουν και αυτά το χρωματισμό της ώχρας στην κορυφή της κεφαλής, αλλά και το σκούρο χρώμα ανάμεσα στα δύο μπροστινά σκέλη.

Τα ευρήματα του τάφου 126 παραμένουν αδημοσίευτα.

Δύο πήλινα ειδώλια σκύλων

MΘ 23316, MΘ 23326

Πήλινο ειδώλιο πτηνού

MΘ 23320

Πήλινο ειδώλιο Τελεσφόρου

MΘ 23354

Χάλκινο νόμισμα

N 2702

Χάλκινη περόνη

Προθήκη 12	
Ευρήματα από τάφο (κτίριο 2, τάφος 2) που ανασκάφηκε στη Ραμόνα Θεσσαλονίκης, περιοχή Δυτικού νεκροταφείου, 1ος αι. μ.Χ.	Ευρήματα από τάφο (κτίριο 2, τάφος 4) που ανασκάφηκε στη Ραμόνα Θεσσαλονίκης, περιοχή Δυτικού νεκροταφείου, 2ος-3ος αι. μ.Χ.
Ζεύγος χρυσών ενωτίων με ημιπολύτιμους λίθους	Κεφαλή νέγρου από γαγάτη, περίαπτο ή εξάρτημα ενωτίου
MΘ 10985	MΘ 10989
Περίαπτο από αμέθυστο σε χρυσό πλαίσιο	Οστέινο περίαπτο σε σχήμα αρκούδας
MΘ 10983	MΘ 10990
Περίαπτο από ορεία κρύσταλλο σε χάλκινο πλαίσιο	Ζεύγος χρυσών ενωτίων-κρίκων
MΘ 10984	MΘ 10988
Χρυσό δαχτυλίδι με ερυθρό λίθο στη σφενδόνη	Τρεις γυάλινες χρωματιστές χάντρες
MΘ 10987	MΘ 10991
Ζεύγος χρυσών ενωτίων με κρίκο και ασπιδίσκη	Γυάλινο ιανόμορφο μυροδοχείο
MΘ 11555	<i>Ώψιμος 2ος-3ος αι.</i> <i>Δυτική Νεκρόπολη Θεσσαλονίκη, περιοχή Ραμόνας</i> MΘ 11527 <i>Ύψος 0,092μ., διάμ. χείλους 0,032μ., διάμ. βάσης 0,004μ.</i> <i>Άχρωμο λαδοπράσινο γυαλί</i> <i>Πλήρες συγκολλημένο</i>
Χρυσός κρίκος ενωτίου	Το αγγείο έχει το σώμα του διαμορφωμένο στο σχήμα δύο αντίνωτα τοποθετημένων κεφαλών. Το χείλος του είναι έξω νεύον, έσω αναδιπλωμένο δακτυλιόσχημο και ο λαιμός του είναι μακρύς και κυλινδρικός, έχοντας σχεδόν το ίδιο ύψος με το σώμα. Η βάση του είναι αδιαμόρφωτη, επίπεδη, όπως και ο πυθμένας του.
MΘ 10986	Το αγγείο είναι κατασκευασμένο σε διμερή μήτρα. Το ίχνος της ένωσης των δύο μερών καλύπτεται μέσα στο ανάγλυφο της κόμης, στη σημείο ένωσης των δύο κεφαλών. Με αυτό τον τρόπο παρέμεινε το πρόσωπο απαλλαγμένο από την ακαλαίσθητη ραφή. Η μήτρα ήταν ανοικτή στο κάτω μέρος με αποτέλεσμα στη βάση του αγγείου να διακρίνονται ίχνη σκόνης και οι ανωμαλίες της επιφάνειας στην οποία ακουμπούσε την ώρα την εμφύσησής του στη μήτρα. Ο λαιμός και το χείλος του είναι διαμορ-
Περίαπτο σε σχήμα κουκουνάρας και δύο ψήφοι από ήλεκτρο	φωμένα με ελεύθερη εμφύσηση και περαιτέρω χειρισμούς.
MΘ 11554	Τα ιανόμορφα αγγεία ανήκουν σε μια μεγάλη ομάδα πλαστικών, φυσιτών σε μήτρα, αγγείων που απεικονίζουν ανθρώπινα κεφάλια. Την κοιλιά του αγγείου διαμορφώνει άλλοτε ένα πλήρες κεφάλι, άλλοτε δύο πρόσθια τμήματα κεφαλών, αντίνωτα τοποθετημένα και συνενωμένα, ενώ είναι γνωστά και παραδείγματα όπου η κοιλιά καλύπτεται από περισσότερα των δύο κεφάλια. Τα αγγεία της πρώτης και δεύτερης κατηγορίας μερικές φορές εμφανίζονται και με μία λαβή. Έχουν βρεθεί άωτα μυροδοχεία, μόνωτα κύπελλα, και ελάχιστα δίωτα κλειστά αγγεία.
Περίαπτο - κρίκος και δύο ψήφοι, από γαγάτη	Τα γυάλινα αγγεία σε σχήμα κεφαλιού εμφανίζονται στα τέλη του 1ου αι., και συνεχίζουν να παράγονται μέχρι τουλάχιστον τα τέλη του 4ου αι. Εκτός από τα παχουλά παιδάκια, που μάλλον απεικονίζουν τον Έρωτα, ή τον Διόνυσο στα γυάλινα αγγεία απεικονίζονται θεότητες, πχ. η Μέδουσα, και ο Διόνυσος-Αντίνοος. Επίσης, άνδρες με γεγορειδή ή αλλόκοτα χαρακτηριστικά. Τέλος, κυρίως στη βορειοδυτική Ευρώπη, στον 3ο-4ο αι., εμφανίζονται και παραστάσεις αγένειων ανδρών που δεν έχουν ταυτιστεί με κάποια θεότητα ή αυτοκράτορα. Τα ιανόμορφα αγγεία της συγκεκριμένης ομάδας, με τα όμορφα χαρακτηριστικά και την επιτυχημένη απόδοση των μαλλιών, χρονολογούνται στον 2ο ή πιθανότερα στον 3ο αι.
MΘ 11553 α	Δημοσιεύσεις Φ. Πέτσας, Α.Δ. Χρονικά Β2, σ. 334-9, πίν. 351 α. Ε. Τρακοσοπούλου-Σαλακίδου, στο Θεσσαλονίκη, Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρόνια 1986, σ. 125.
Χρυσή δανάκη με έκτυπη διακόσμηση	Βιβλιογραφία: Stern 1995, σ. 203, 210-212. Clairmont 1963, σ. 37, αρ. 132, πίν. XXI, Abdul Hak 1965, σ. 30, εικ. 11. Pašvalin 1974, σ. 115, πίν. V.4. Foy, Nenna 2001, σ. 218, αρ. 389. Παπανικόλα-Μπακιρτζή 2002, αρ. 258, σ. 224
MΘ 10982	Α. Αντωνάρας
Βραχιόλι με ημικυκλικές ψήφους από γαγάτη	
MΘ 11553 α	

Προθήκη 13

Γύψινο νεκρικό εκμαγείο από το πρόσωπο ηλικιωμένου άνδρα, για τη δημιουργία ομοιώματος ή προτομής

αρχές 3ου αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, οδ. Εθνικής Αμύνης (τάφος 6), Ανατολικό νεκροταφείο

ΑΜΘ 351

Βιβλιογραφία:

Μ. Τσιμπιδου-Αυλωνίτη, "Hominis autem imaginem gypso e facie ipsa...". Δύο ιδιόμορφα ταφικά ευρήματα από τη ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη, στο: Μνήμη Μανόλη Ανδρόνικου, Παράρτημα Μακεδονικών, αρ. 6, Θεσσαλονίκη 1997, 385-398.

Αίθουσα 2:

Επιτύμβια στήλη

περί τα μέσα του 3ου αι. π.Χ.

Κατασχέθηκε στη Θεσσαλονίκη, στους γαλλικούς στρατώνες κοντά στον Λευκό Πύργο, κατά τον 1ο Παγκόσμιο Πόλεμο.

ΜΘ 918

Ύψος 1,02μ., πλάτος 0,44μ., πάχος 0,10μ.

Υπόψαιο λεπτόκοκκο μάρμαρο.

Η στήλη απολήγει σε ευθύγραμμη επίστεψη αποτελούμενη από απλό κυμάτιο και επίπεδη ταινία και φέρει ανάγλυφο παράσταση μέσα σε πλαίσιο. Η πίσω πλευρά είναι χοντροδουλεμένη. Στην ανάγλυφη παράσταση εικονίζεται αριστερά (ως προς τον θεατή) μια γυναίκα ντυμένη με ποδήρη χιτώνα και ιμάτιο καθισμένη σε θρόνο με ερεισίνωτο, ερείσχειρα, μαξιλάρι και υποπόδιο. Στην αντίθετη πλευρά μια όρθια γυναίκα κατ' ενώπιον, ντυμένη με χιτώνα και ιμάτιο που καλύπτει το κεφάλι, στρέφει το βλέμμα προς την καθισμένη μορφή, ενώ πιάνει με το αριστερό χέρι την παρυφή του ιματίου στο ύψος του λαιμού. Ανάμεσα στις δύο γυναίκες στέκεται μια μικρή θεραπαινίδα που στρέφει και αυτή το κεφάλι προς την καθισμένη και κρατά στο υψωμένο δεξί της χέρι ένα καρδιάσχημο ριπίδιο. Πρόκειται για μια "σκηνή γυναικωνίτη": η καθισμένη γυναίκα, που είναι σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις η νεκρή, συζητά με την όρθια —πιθανότατα μια συγγενή της. Το ανάγλυφο παρουσιάζει ομοιότητες με παραστάσεις επιτύμβιων που τοποθετούνται στον 3ο αι. π. Χ. και μπορεί να χρονολογηθεί με αρκετή πιθανότητα γύρω στα μέσα του αιώνα.

Σχετικά με την προέλευση της στήλης δεν υπάρχουν ασφαλείς πληροφορίες. Βέβαιο είναι ότι βρισκόταν στη Θεσσαλονίκη λίγο μετά το 1916, αφού κατασχέθηκε σε παράπηγμα του Γαλλικού στρατού κοντά στον Λευκό Πύργο, μπορεί όμως να είχε μεταφερθεί εκεί από αλλού —πιθανότατα όμως όχι από πολύ μακριά. Τεχνοτροπικά το ανάγλυφο παρουσιάζει κάποια συγγένεια με δύο επιτύμβιες στήλες του 3ου αι. π.Χ. στο μουσείο της Καβάλας.

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 69-71 αρ. 53 (Εμμ. Βουτυράς)

Εμμ. Βουτυράς

Επιτύμβιο ανάγλυφο

του Διονυσίου Διονυσίου

Β' 4ο του 1ου αι. π.Χ. (Η παράσταση) 2ος αι. μ.Χ. (Η επιγραφή)

Θεσσαλονίκη, έξω από το δυτικό τείχος της πόλεως.

ΜΘ 2497

Ύψος 41 εκ., πλάτος 38,5 εκ., πάχος 4 εκ.

Λευκό μάρμαρο

Ακέραια με λίγες φθορές. Η παράσταση έχει μείνει ημιέρη.

Επιτύμβιο ανάγλυφο με αρχιτεκτονική πλαισίωση παραστάδων που στηρίζουν επιστύλιο και ακροκεράμους. Μέσα σε τετράγωνο πεδίο εικονίζεται αριστερά μια καθιστή γυναίκα με τη θεραπαινίδα της η οποία της προτείνει μία πυξίδα. Πρόκειται για την κλασική σκηνή του γυναικωνίτη, γνωστή από τις αττικές επιτύμβιες στήλες, προσαρμοσμένη όμως στο στυλ των υστεροελληνιστικών χρόνων. Η γυναίκα κάθεται σε απλό κάθισμα και σε πλήρη κατατομή, ντυμένη με χιτώνα και ιμάτιο που καλύπτει σφικτά όλο της το σώμα μαζί με τον κρωβύλο των μαλλιών της. Με το ένα χέρι πάνω στους μηρούς κρατά μια παρυφή του ιματίου, ενώ με το δεξί απομακρύνει μίαν άλλη άκρη του από το πρόσωπό της. Στα δεξιά, αναπτύσσεται ένα άλλο γνωστό σύμπλεγμα της εποχής, αυτό του όρθιου ιματιοφόρου άνδρα με τον μικρό δούλο απέναντί του. Ο τελευταίος φορά κοντό χιτωνίσκο και φέρει το ένα χέρι στη μέση και το άλλο διαγώνια προς τον ώμο του, έχοντας κλειστή την παλάμη και προτεταμένους τον δείκτη και το μικρό δάκτυλο. Η χειρονομία αυτή άλλοτε ερμηνεύεται ως αποτροπαϊκή, άλλοτε ως χειρονομία λόγου και άλλοτε ως απλός μανιερισμός χωρίς συμβολικό περιεχόμενο, όπως πρέπει να συμβαίνει στις περιπτώσεις που η μορφή κρατά ένδυμα ή αντικείμενο.

Την εικόνα συμπληρώνουν το δένδρο με το φίδι και

το κεφάλι ενός αλόγου-σύμβολα και τα δύο του αφηρωισμού του νεκρού.

Η επιγραφή έχει ως εξής:

Ηγησάνδρα Φιλώτου Διονυσίω (Διονυσίου)

τω και Λογγείνω

τω ανδρί το μνήμα και εαυτή ζώση.

Ο τύπος της και το είδος των γραμμάτων συνηγούνται σε μια ύστερη χρονολόγηση, ενώ τα εικονογραφικά στοιχεία του αναγλύφου οδηγούν στο υστεροελληνιστικό εργαστήριο της Βέροιας, τεχνίτες του οποίου εργάζονται στη Θεσσαλονίκη. Συγκεκριμένα το μοτίβο της καθιστής γυναίκας, αναπαράγει ως την τελευταία λεπτομέρεια την αντίστοιχη μορφή που κυριαρχεί στις σύγχρονες στήλες της Βέροιας.

Βιβλιογραφία:

Ι. Βοκοτοπούλου, Οδηγός Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης, 1996, 64

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 78-80 αρ. 59. εικ. 141 (Εμμ. Βουτυράς)

Β. Αλλαμανή

Επιτύμβια στήλη του Γαίου Ποπιλλίου

γύρω στα μέσα του 1ου αι. π.Χ.

Θεσσαλονίκη. Οδός Αγ. Δημητρίου κοντά στη Ληταία πύλη.

MΘ 10138

Ύψος 110 εκ., πλάτος 50 εκ., πάχος 12 εκ.

Υπόφαιο μάρμαρο

Αποτελείται από δύο τμήματα που έχουν συγκολληθεί μεταξύ τους, ενώ λείπει κομμάτι από το κάτω μέρος της.

Ανάγλυφη επιτύμβια στήλη με αετωματική επίστεψη. Η παράσταση αναπτύσσεται σε ένα ορθογώνιο πεδίο χωρίς αρχιτεκτονική πλαισίωση. Μπροστά από ένα υφασμάτινο παραπέτασμα, εικονίζεται δεξιά, ο νεκρός Γάιος Ποπίλλιος που κάθεται σε πολυτελή θρόνο. Φορά χιτώνα και ιμάτιο που αναδιπλώνεται στην κοιλιά του, και πέφτει από τον αριστερό του ώμο μπροστά. Τα πόδια του πατούν σε υποπόδιο, ενώ το αριστερό του χέρι στηρίζεται στο μαξιλάρι του καθίσματος. Ο ώριμος άνδρας κοιτά προς έναν μικρό δούλο που στέκεται μπροστά του και μοιάζει να συνομιλεί μαζί του. Φορά κοντό χι-

τωνίσκο και κρατά ειλπητάριο με το αριστερό του χέρι λυγισμένο στη μέση, ενώ φέρει το άλλο προς τον δεξί ώμο. Στο κέντρο διακρίνεται ο κορμός ενός δένδρου με το χθόνιο φίδι, ένα σύμβολο πολύ κοινό στα επιτύμβια της εποχής.

Η δίγλωσση επιγραφή καλύπτει τον κενό χώρο πάνω και κάτω από την παράσταση ως εξής:

Γάιε Ποπίλλιε χαιρε

Και συ πολλά, τις ποτ' ει.

C-Popilli-salve,-Et tu-

quisquis- es.

Ο Γάιος Ποπίλλιος, Ιταλός στην καταγωγή, πρέπει να ήταν σημαίνον πρόσωπο της κοινωνίας της Θεσσαλονίκης και να ανήκε στην τάξη των εμπορευόμενων Ρωμαίων οι οποίοι σταδιακά εγκαθίστανται σε διάφορες πόλεις της Μακεδονίας μετά τη ρωμαϊκή κατάκτηση το 168 π.Χ.

Η στήλη αυτή αποδίδεται από τον Εμ. Βουτυρά στο εργαστήριο του Βεροιαίου Εύανδρου Ευάνδρου διότι παρουσιάζει πολλές τεχνοτροπικές ομοιότητες με το ενυπόγραφο έργο του καλλιτέχνη που βρέθηκε στη Λητή Θεσσαλονίκης, αλλά και με άλλα ανάγλυφα που σχετίζονται με το ίδιο εργαστήριο, όπως αυτό από το Καλαμωτό του Λαγκαδά.

Βιβλιογραφία:

Ι. Βοκοτοπούλου, Οδηγός Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης, 1996, 37

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 80-82 αρ. 60 εικ. 142 (Εμμ. Βουτυράς)

M. Lagogianni-Georgakarakos, Die Grabdenkmäler mit Porträts aus Makedonien, Griechenland Band,III, Faszikel I Corpus Signorum Imperii Romani, Αθήνα 1998, αρ.54, πίν. 25

Β. Αλλαμανή

Επιτύμβιο ανάγλυφο

του Λευκίου Κορνήλιου Νέωνος

γύρω στα μέσα του 1ου αι. π.Χ. ή λίγο μετά

Θεσσαλονίκη. Περιοχή του Δυτικού νεκροταφείου

MΘ 10773

82×76 ×21,5 εκ.

Άσπρος πωρόλιθος

Κατάσταση διατήρησης καλή. Μικροφθορές στις άκρες του αναγλύφου

Επιτύμβιο ανάγλυφο χωρίς αρχιτεκτονική πλαισίωση το οποίο πιθανώς διακοσμούσε ένα υπέργειο ταφικό μνημείο. Η παράσταση αναπτύσσεται πάνω σ' έναν εξέχοντα κανόνα και αποτελείται από δύο κύριες μορφές σε δεξίωση. Η γυναίκα εικονίζεται καθισμένη σε δίφρο, ντυμένη με ποδήρη χιτώνα και ιμάτιο που καλύπτει το πίσω τμήμα των μαλλιών της. Με το ένα χέρι πάνω στους μηρούς κρατά μια παρυφή του ιματίου, ενώ προτείνει το άλλο σε χειραψία με ιματιοφόρο, αγένειο άνδρα, προφανώς τον νεκρό Λ. Κορνήλιο. Ανάμεσά τους σε πολύ χαμηλό ανάγλυφο διακρίνεται η ψηλόλιγνη μορφή μιας θεραπεινίδας που φορά ποδήρη χιτώνα και κρατά μια μεγάλη πυξίδα. Την παράσταση συμπληρώνουν, σε επάλληλα επίπεδα, τα σύμβολα που υποδηλώνουν τον αφηρωισμό του νεκρού: Το δένδρο με το φίδι στα κλαδιά του και το πρόσθιο τμήμα του αλόγου που το οδηγεί ο μικρός δούλος κρατώντας το από τα χαλινάρια.

Η δίγλωσση επιγραφή μας πληροφορεί ότι το μνημείο έστησε ένας φίλος του νεκρού ο οποίος δεν εικονίζεται. Και οι δύο άνδρες ανήκαν, όπως συνάγεται από τα ανθρωπωνύμιά τους, στη ρωμαϊκή κοινότητα της πόλης, δεν είναι όμως βέβαιο αν ήταν Ρωμαίοι ή Έλληνες στην καταγωγή.

L. Cornelio. L. L(iberto). Neoni.

P. Tetrinus. P. L(ibertus). Ampfio.

Λευκίω Κορνηλίω Νέωνι

Πόπλιος Τετρίνιος Αμφίων.

Το ανάγλυφο πρέπει να είναι έργο ενός τοπικού εργαστηρίου το οποίο χρησιμοποιεί γνωστούς εικονογραφικούς τύπους της εποχής που στην πλειοψηφία τους προέρχονται από το δυναμικό εργαστήριο που εδρεύει στη γειτονική Βέροια.

Βιβλιογραφία:

Ι. Βοκοτοπούλου, Οδηγός Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης, 1996, 62

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 82-83 αρ. 61 εικ. 143 (Εμμ. Βουτυράς)

Β. Αλλαμανή

Κυκλικό επιτύμβιο ανάγλυφο με προτομές ζεύγους

τέλος του 1ου αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη

MΘ 60

Ύψος 102 εκ., πλάτος 44 εκ., πάχος 10 εκ.

Λευκό λεπτόκοκκο μάρμαρο.

Κατάσταση διατήρησης πολύ καλή. Αποτελείται από τρία τμήματα συγκολλημένα μεταξύ τους.

Επιτύμβιο κυκλικό ανάγλυφο με έμβολο στήριξης σε βάση. Προφανώς κοσμούσε ένα υπέργειο ταφικό κτίσμα στο οποίο ήταν με κάποιο τρόπο προσαρμοσμένο, όπως δηλώνουν οι μικροί ορθογώνιοι τόρμοι που διακρίνονται στο πάνω τμήμα του. Η κυκλική πλαισίωση αποτελείται από μία ακόσμητη ζώνη και ένα στεφάνι από φύλλα κισσού και δάφνης που δένονται με μία ταινία η οποία σχηματίζει περιτέχνο κόμπο στο κατώτερο σημείο του κύκλου. Στο εσωτερικό εικονίζονται οι προτομές ενός άνδρα και μιας γυναίκας που είναι ντυμένοι με χιτώνα και ιμάτιο. Η δεξιά παλάμη του άνδρα προβάλλει πάνω στο στήθος του, ενώ τα χέρια της γυναίκας δεν διακρίνονται. Τα πρόσωπά τους αποδίδονται με ιδιαίτερη φροντίδα στις λεπτομέρειες και απηχούν έναν παρόμοιο φυσιογνωμικό τύπο. Διαφοροποιούνται ωστόσο, ως προς τα επιμέρους ατομικά χαρακτηριστικά, ιδίως στο σχήμα του προσώπου, στο πηγούνι και στα μάγουλα. Η κόμμωση του άνδρα αποτελείται από μικρούς ελικοειδείς βοστρυχίσκους που περιβάλλουν το μέτωπο αφήνοντας γυμνά τα αυτιά, σ' ένα σχήμα γνωστό από τα όψιμα πορτρέτα του αυτοκράτορα Δομιτιανού. Αν και η γυναίκα κόμμωση δεν ανάγεται σε γνωστό αυτοκρατορικό τύπο, θα μπορούσε να θεωρηθεί απλοποιημένη εκδοχή των περίτεχνων γυναικείων κομμώσεων της δυναστείας του Τραϊανού που συνηθίζεται σε ιδιωτικά πορτρέτα του τέλους του 1ου ή των αρχών του 2ου αι. π.Χ.

Βιβλιογραφία:

A. Rüsç, Jdl 84, 1969, σ. 190

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης I, Θεσσαλονίκη 1997, 144-145 αρ. 116 εκ. 318 (Εμμ. Βουτυράς)

M. Lagogianni-Georgarakos, Die Grabdenkmäler mit Porträts aus Makedonien, Griechenland Band, III, Faszikel I Corpus Signorum Imperii Romani, Αθήνα 1998 αρ.59α πίν. 28.

Β. Αλλαμανή

Επιτύμβια ενεπίγραφη στήλη

λίγο μετά το 212μ.Χ.

Θεσσαλονίκη

MΘ 2244

Επιτύμβια στήλη με αετωματική επίστεψη και επιγραφή.

Επιτύμβιο ανάγλυφο του Αρτεμιδώρου

2ος- 3ος αι.μ. Χ.

MΘ 2449

Ύψος 0,297, πλάτος 0,215, πάχος 0,036

Μάρμαρο λευκό, χοντρόκοκκο, με γυαλιστερούς κρυστάλλους, πιθανόν θάσου.

Σπασμένη η πάνω δεξιά γωνία της πλάκας. Η επιφάνεια διατηρείται καλά. Η πλάκα έχει περίπου ορθογώνιο σχήμα, πιθανόν να ήλθε από κάποιο προγενέστερο μνημείο.

Φτερωτός Έρωτας με σταυρωμένα σκέλη στηρίζεται σε ανεστραμμένη δάδα, η οποία θεωρείται σύμβολο του θανάτου, αλληγορική παράσταση του αιώνιου ύπνου ο νεκρός είναι παιδί, η ταύτιση νεκρών με θεούς ή ήρωες είναι στη Μακεδονία φαινόμενο διαδομένο, από το Β' τέταρτο του 2ου αι.μ.Χ.. Στην κάτω πλευρά είναι χαραγμένη η επιγραφή:

Διονυσία υ' Αρτεμιδώ-
ρω τω τέκνω υ μνεί-
ας υυυ χάριν.

Έργο τοπικού εργαστηρίου.

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης I, Θεσσαλονίκη 1997, 160-161 αρ. 131 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου)

I G.X.2,1, αριθ. 724.

Θεσσαλονίκη από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρόνια Αθήνα 1986, 136 (Ελ. Τρακοσπούλου-Σαλακίδου).

8. Επιτύμβιο ανάγλυφο του Σεραπάνος

αρχές του 4ου αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Οδός Φιλικής Εταιρείας.

MΘ 10105

Ύψος 48 εκ., πλάτος 61,5 εκ., πάχος 9 εκ.

Λευκό λεπτόκοκκο μάρμαρο

Λείπει το πάνω τμήμα του αναγλύφου και τα κεφάλια του άνδρα και του μικρού υπηρέτη. Η παράσταση σώζεται σε πολύ καλή κατάσταση, ώστε διατηρούνται ίχνη καστανού κόκκινου και γαλάζιου χρώματος. Η απολάξευση μιας προεξέχουσας ταινίας κάτω από την επιγραφή, συνηγορεί σε δεύτερη χρήση της πλάκας, πιθανώς ως οικοδομικό υλικό στο τείχος της πόλης.

Μέσα σ ένα διάχωρο εικονίζεται σκηνή οικογενειακού νεκροδείπνου με δύο άνδρες ανακλιμένους σε μία κλίνη. Ο ένας που είναι ντυμένος με χιτώνα και ιμάτιο και κρατά έναν κάνθαρο πρέπει να είναι ο νεκρός Σεραπάς, ενώ ο νεότερος άνδρας ίσως είναι ο ένας από τους γιους του. Στην δεξιά πλευρά, εικονίζεται η σύζυγος του νεκρού σε ψάθινο κάθισμα, ντυμένη με χιτώνα και ιμάτιο που καλύπτει το κεφάλι της. Με το δεξί της χέρι αγγίζει το χέρι του άνδρα της, ενώ φέρνει το άλλο στο ύψος του πηγουνιού της. Μπροστά από την κλίνη διακρίνεται η στρογγυλή τράπεζα με τα εδέσματα και δίπλα της, μπροστά από ένα νεαρό αγόρι, ένα καλάθι που ίσως περιέχει βιβλία. Το αγόρι κάθεται σε ψάθινο σκαμνί, φορά μακρύ ιμάτιο και γράφει σ' ένα ειλπτάριο πάνω στους μηρούς του. Την παράσταση συμπληρώνει ένας μικρός δούλος με κοντό χιτώνα που ακουμπά με το ένα χέρι στην άκρη της κλίνης, ενώ στο άλλο κρατά ένα κυλινδρικό αγγείο. Από την επιγραφή πληροφορούμαστε ότι το μνημείο αυτό στήθηκε από τους δύο αδελφούς για τον νεκρό πατέρα τους, αλλά και για τον μελλοντικό ενταφιασμό της μητέρας τους, των ιδίων και των οικογενειών τους.

Παράμονος Σεραπάνος

και Σεραπάς Σεραπάνος τω ιδί-

ω πατρί μνήμης χάριν και εαυ-

τοίς και τη μητρί και τοις ιδίοις ζώσιν.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η μορφή του μικρού γραφέα που αποτελεί σπάνιο εικονογραφικό μοτίβο.

Είναι βέβαιο, σύμφωνα με τον Εμ. Βουτυρά, ότι γράφει καθ' υπαγόρευση ένα λογοτεχνικό κείμενο, παρά για ένα δημόσιο έγγραφο και ότι έτσι προβάλλεται η προσωπικότητα του νεκρού ως ανθρώπου που σχετίζεται με τα γράμματα και τη συγγραφή βιβλίων.

Το έργο αυτό πέρα από τη ζωντάνια της απόδοσης των μορφών, εμφανίζει πολλές αδεξιότητες και χρονολογείται στην εποχή του Μ. Κωνσταντίνου, στην οποία παραπέμπει κυρίως η κόμμωση των ανδρικών κεφαλίων, αλλά και η έκφραση των ματιών.

Βιβλιογραφία:

G.M. Parassoglou, ScrCiv 3, 1979, 12-14 πιν. 6

I. Βοκοτοπούλου, Οδηγός Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης, Αθήνα 1996, 90, 92

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης I, Θεσσαλονίκη 1997, 161-163 αρ. 132 εικ. 330 (Εμμ. Βουτυράς)

Χ. Ιωακειμίδου

Ενεπίγραφο επιτύμβιο ανάγλυφο με παράσταση έφιππου κυνηγού

3ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Δυτικό τείχος.

MΘ 921

Ύψος 0,36μ., πλάτος 0,25μ., πάχος 0,04μ.

Ύψος γραμμάτων 0,02-0,023

Υπόψαιο, κοντρόκοκκο μάρμαρο.

Κατάσταση διατήρησης καλή.

Δεν έχει αρχιτεκτονική πλαισίωση, πιθανότατα ήταν εντοιχισμένο σε ταφικό μνημείο. Στο ανάγλυφο πεδίο εικονίζεται αγένειος έφιππος κυνηγός προς τα δεξιά, φορά κοντό χιτώνα και χλαμύδα που ανεμίζει στην πλάτη του, πρέπει να κρατούσε ακόντιο. Κάτω από το αλόγο διακρίνεται σκύλος που τρέχει, στα δεξιά υπάρχει δέντρο, γύρω από τον κορμό του οποίου είναι τυλιγμένο φίδι. Από το κάτω μέρος του δέντρου προβάλλει το μπροστινό τμήμα κάπρου, το θήραμα του κυνηγού. Η ράχη του αλόγου είναι σκεπασμένη με δορά. Στο κάτω μέρος της πλάκας υπάρχει η επιγραφή:

Πεσκεννία Κουίντα
ή καί Ἀρτέμιν . και Πρό-

Κλος . τω .πατρί
Μνή<μ> ns χάριν.

Η παράσταση έφιππου κυνηγού που επιτίθεται με το ακόντιό του εναντίον κάπρου είναι συχνή στα επιτύμβια ανάγλυφα της αυτοκρατορικής εποχής από τη Μακεδονία και τη Θράκη . Το φίδι τυλιγμένο γύρω από τον κορμό του δηλώνει την ηρωική ιδιότητα του κυνηγού. Ο ιππέας είναι ο νεκρός πατέρας των ιδρυτών του μνημείου η νεανική εμφάνιση είναι ένα από τα σταθερά εικονογραφικά χαρακτηριστικά του τύπου. Το κυβικό σχήμα του κεφαλιού και ο τρόπος απόδοσης των μαλλιών του έφιππου κυνηγού με κοντούς ελικοειδείς βοστρύχους, θυμίζουν πορτρέτα του Καρακάλλα. Οι ιδρυτές του μνημείου έχουν λατινικά ονόματα, η γυναίκα ήταν Ρωμαία και χρησιμοποιούσε το ελληνικό όνομα Ἀρτέμι(ο)ν, δεν αναφέρεται στην επιγραφή το όνομα του νεκρού.

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης I, Θεσσαλονίκη 1997, 153-155 αρ. 53 (Εμμ. Βουτυράς)

I G.X 2, αριθ.724.

Θεσσαλονίκη από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρόνια Αθήνα 1986, 136 (Ε. Τρακασοπούλου-Σαλακίδου).

Ανδρική προτομή, πιθανότατα ενταγμένη σε ταφικό μνημείο

αρχική δημιουργία 2ου αι. μ.Χ. και β' επεξεργασία μέσα 3ου αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, οδ. Αγ. Πάντων-Λαγκαδά

MΘ 11451

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης II, Θεσσαλονίκη 2003, 155-157 αρ. 268 (Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού).

Δύο τμήματα σαρκοφάγου με παράσταση κυνηγιού του Καλυδώνιου κάπρου

225-250 μ.Χ

Άγνωστη προέλευση / Θεσσαλονίκη, Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, Ανατολικό νεκροταφείο

MΘ 3329 και MΘ 22052

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης I, Θεσσαλονίκη 1997, 173-175 αρ. 136 (Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού)

Οστοθήκη με γιρλάντες

2ος αι. μ.Χ.

Άγνωστη προέλευση

MΘ 261

Ύψος 32 εκ., πλάτος 33 εκ., βάθος 33 εκ., Κάλυμμα:

ύψος 10,2 εκ., πλάτος 35,5 εκ., βάθος 34,5 εκ.

Λευκό μάρμαρο με μέτριους κόκκους..

Σώζεται ακέραια εκτός από μικρά σπασίματα στις τέσσερις κάτω γωνίες της. Υπολείμματα σιδερένιων και χάλκινων συνδέσμων στους τόρμους στερέωσης του καλύμματος.

Μικρή τετράγωνη οστοθήκη με αετωματικό κάλυμμα και τέσσερα ακόσμητα ακρωτήρια στις γωνίες. Το κάλυμμα προεξέχει ελαφρά και σφραγίζει τη θήκη μέσω δύο τόρμων συνδέσμων στις στενές του πλευρές. Οι τέσσερις γωνίες της λάρνακας διακοσμούνται με ανάγλυφες κεφαλές κριών από τις οποίες εξαρτώνται αντίστοιχα τόξα γιρλάντας, ένα στην κάθε πλευρά της. Αποτελούνται από φύλλα δάφνης με ένα σχηματοποιημένο άνθος στο κέντρο, εκτός από τη δεξιά πλευρά, όπου στην ίδια θέση υπάρχει διπλή κάθετη ταινία. Στο κέντρο των τριών πλευρών, πάνω από τις τοξωτές γιρλάντες εικονίζεται ένας ρόδακας, ενώ στην ένωση τους στις γωνίες της λάρνακας κρέμονται ανάγλυφες ταινίες.

Το έργο αυτό πρέπει να είναι προϊόν ενός τοπικού μακεδονικού εργαστηρίου που εξαρτάται πιθανώς από μικρασιατικά και αιγαιακά πρότυπα. Αν και οι ομάδες αυτές των σαρκοφάγων ή οστοθκών με γιρλάντες δεν έχουν μελετηθεί συστηματικά, είναι γεγονός ότι το είδος αυτό δεν επικωριάζει στη Μακεδονία παρά σποραδικά.

Βιβλιογραφία:

G. Koch- H. Sichtermann, Römische Sarkophag, Μόναχο 1982, 354.

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης I, Θεσσαλονίκη 1997, 181 αρ. 139 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου)

Β. Αλλαμανή

13-14. Μολύβδινη σαρκοφάγος και ύφασμα

ΜΘ 18218

Η σαρκοφάγος βρέθηκε το έτος 1962 (15.5.1962) στην περιοχή του Δημοτικού Νοσοκομείου στο χώρο του ανατολικού νεκροταφείου, το οποίο χρησιμοποιήθηκε ως χώρος ταφής και λατρείας των νεκρών από τους Ελληνιστικούς έως και τους Βυζαντινούς χρόνους.

Βρέθηκε μέσα σε μαρμάρινη σαρκοφάγο διακοσμημένη με κυμάτιο, μήκους 2μ. και πλάτους 0,93μ. Έχει σχήμα ελαφρά τραπεζοειδές, με μεγαλύτερο πλάτος στην στενή πλευρά του κρανίου (μήκος 1,75μ. και πλάτος 0,35μ. στο κρανίο και 0,25μ. στα πόδια). Είναι κατασκευασμένη από φύλλα μολύβδου, ένα για τις στενές πλευρές και τον πυθμένα και ένα για κάθε μακριά πλευρά, δεμένα μεταξύ τους με τη βοήθεια δισκοειδών συνδέσμων. Το κάλυμμα κατά πάσα πιθανότητα ήταν κολλημένο στο σώμα της σαρκοφάγου.

Πρόκειται για γυναικεία ταφή με το σκελετό τοποθετημένο ύπτια, σε αρκετά καλή κατάσταση. Σώζονται ίχνη των φρυδιών και των μαλλιών στο κρανίο, όπως επίσης και τμήμα κοτσίδα πορτοκαλόχρωμης. Η νεκρή ήταν τοποθετημένη σε στρώμα και την κάλυπτε χρυσοϋφαντο πορφυρό ύφασμα, το οποίο εκτίθεται στο Μουσείο Θεσσαλονίκης.

Η σαρκοφάγος ανήκει στην ομάδα των ακόσμητων ή ελαφρά διακοσμημένων σαρκοφάγων με παράλληλα στη Βρετανία, Ισπανία, Β. Αφρική και Ιταλία. Μία άλλη ομάδα αποτελούν σαρκοφάγοι με προέλευση την Ανατολή και κυρίως το Λίβανο και το Ισραήλ, με πλούσια διακόσμηση. Η χρήση αυτού του είδους φερέτρου αρχίζει από τις αρχές του 2ου αι. ώναμ.Χ. και φθάνει έως και τον 5ο αιώναμ.Χ.

Αποτελεί τμήμα της ενδυμασίας της, πιθανότατα χιτώνας, κοσμεύεται με δύο κάθετους χρυσοί ποταμούς, clavi, και σώζει αποσπασματικά γωνιώδεις μοτίβο γαμμάδι, στο τελειώμά του. Συχνή και διαδεδομένη η συγκεκριμένη διακόσμηση όχι μόνο στους μεταξωτούς αλλά και τους λινούς και μάλλιους χιτώνες, όπου όμως χρησιμοποιούσαν διαφορετικών χρωμάτων νήματα αντί του χρυσού, όπως στην περίπτωση του υφάσματος μας.

Η παρουσία του μεταξίου αναφέρεται από τον 4ο αι. π.Χ. από τον Αριστοτέλη τον οποίο επαναλαμβάνει ο Πλίνιος στον 1ο μεταχριστιανικό αιώνα στη Φυσική Ιστορία. Σύμφωνα με την παράδοση το μυστικό της παραγωγής του μεταξίου διέρρευσε στη Δύση στα χρόνια του Ιουστινιανού από κάποιο Πέρση ή από μοναχούς, οι οποίοι από τη Σηρίνδα, βόρεια της Ινδίας, μετέφεραν τα αυγά του μεταξοσκώληκα στο Βυζάντιο.

Αυτοκρατορικά εργαστήρια επεξεργασίας μεταξίου πιστεύεται ότι υπάρχουν ήδη από τα χρόνια του Διοκλητιανού, μέχρι και αργότερα στον 6ο αι. μ.Χ. σε μεγάλα αστικά κέντρα μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται και η Θεσσαλονίκη.

Η αξία των μεταξωτών ήταν υπερβολική και κυρίως αυτών που διέθεταν πλούσιο χρυσό κεντητό ή ενυφασμένο διάκοσμο, γεγονός που δηλώνει την οικονομική κατάσταση και την κοινωνική θέση του ιδιοκτήτη τους όπως επίσης και την ευμάρεια της άρχουσας τάξης της πόλης της Θεσσαλονίκης, συμπεράσμα το οποίο προκύπτει όχι μόνο από το συγκεκριμένο εύρημα αλλά γενικότερα από όλα τα ευρήματα των ανασκαφών των νεκροπόλεων.

Ε. Λαμπροθανάση

Επιτύμβιο αμφίγλυφο με τέσσερις προτομές σε κάθε όψη

160-180 μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Ραμόνα, Δυτικό νεκροταφείο

ΜΘ 10851

Ύψος 0,51μ., πλάτος 0,57μ., πάχος 0,11μ.

Ύψος εμβόλου 0,10μ.

Μάρμαρο λευκό λεπτόκοκκο, με γκριζωπά νερά.

Καλή κατάσταση, σπασμένη η δεξιά γωνία του αετώμα-

τος με το αντίστοιχο ακρωτήριο.

Μορφή ορθογώνιου πίνακα με αετωματική επίστεψη, στερεωνόταν σε βάση με τη βοήθεια εμβόλου. Φέρει ανάγλυφες παραστάσεις στις δύο όψεις. Στην κύρια όψη εικονίζονται τέσσερις προτομές ντυμένες με χιτώνα και ιμάτιο: ένας νέος, δύο γυναίκες και ένα παιδί, πιθανόν μέλη οικογένειας. Το ανάγλυφο της β' όψης είναι ανεστραμμένο και εικονίζει τέσσερις προτομές όμοιες με εκείνες της κύριας όψης. Στο κέντρο του αετώματος υπάρχει δίσκος μέσα στον οποίο εικονίζεται σε πρόστυπο ανάγλυφο ένα αγένειο κεφάλι με διάδημα και πλούσια κόμη με φλογόσχημους βοστρύχους, πιθανόν παράσταση Ήλιου. Στο αριστερό ακρωτήριο διακρίνεται υψωμένη παλάμη με ενωμένα δάκτυλα. Η β' όψη ήταν πιθανότατα η πρώτη που λαξεύτηκε και στη συνέχεια επαναλήφθηκε στην κύρια όψη.

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης II, Θεσσαλονίκη 2003, 233-236 αρ. 317 (Εμμ. Βουτυράς)

ΑΔ 24, 1969, Χρονικά Β2, 300 (Φ. Πέτσας)

D. Pandermalis, Klio 65, 1983, 167, εικ. 5a-b

Μ.Π. Λαγογιάννη, Πορτραίτα σε ταφικά μνημεία της Μακεδονίας κατά την περίοδο της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, Θεσσαλονίκη 1983, 132-133 αρ. 46, πίν. 18a-b

Θραύσμα επικράνου με τμήμα γυναικείας κεφαλής με στέμμα σε μορφή τείχους

Αρχές 4ου αι. μ.Χ

Θεσσαλονίκη. Ανάκτορο Γαλερίου, Οκτάγωνο

ΜΘ 6908

Ύψος 0,084μ.

Μάρμαρο λευκό, λεπτόκοκκο.

Σώζεται το επάνω μισό τμήμα του προσώπου γυναικείας μορφής με τα μαλλιά που το πλαισιώνουν και με στέμμα στο κεφάλι. Πίσω σπασμένο.

Το κεφάλι μαζί με το μεγαλύτερο μέρος του στέμματος ήταν συμφυή με το έδαφος. Ίχνη τρυπανιού στο δεξιό μέρος των μαλλιών, στην αντίστοιχη πλευρά του στέμματος και στην πύλη του. Το κεφάλι ήταν στραμμένο προς τα δεξιά του θεατή. Το στέμμα αποτελείται από τοξωτή πύλη στο μέσο και δύο ανάγλυφα προβαλλόμενους πύργους εκατέρωθεν.

Πιθανότατα πρόκειται για την Τύχη της Θεσσαλονίκης, η οποία λατρεύεται στην πόλη, όπως μας βεβαιώνουν επιγραφή από το Σαράπειο και η συχνή παρουσία της στα νομίσματα από την εποχή του Κλαυδίου έως την εποχή του Γαλλινού. Στα τελευταία νομίσματα εικονίζεται κρατώντας το κέρας της αφθονίας στο αριστερό χέρι και τον Κάβειρο στο δεξί. Αλλού η τύχη της Θεσσαλονίκης εμφανίζεται στο μικρό τόξο, μέσα στο αριστερό μετάλλιο (ΜΘ 2466) και στο μεγάλο τόξο του Γαλερίου, στη ζωφόρο της περσικής πρεσβείας.

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 142-147 αρ. 147 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου)

Αίθουσα 4: Λατρεία, ο υστεροαρχαϊκός ναός

Ιωνικό κιονόκρανο

τέλη 6ου αι. π.Χ.
Θεσσαλονίκη, ναός Παναγούδας
ΜΘ 2656

Τμήμα ιωνικού κίονα

τέλη 6ου αι. π.Χ.
Θεσσαλονίκη, οδ. Κρυστάλλη και Αγ. Δημητρίου
ΜΘ 6735 α

Κορμός θωρακοφόρου με γονατισμένο βάρβαρο, πιθανόν του Αδριανού

Εποχή Αδριανού (117-138μ.Χ.)
Θεσσαλονίκη, οδ. Διοικητηρίου (οικόπ. Στεργιοπούλου)
Το άγαλμα βρέθηκε το 1936 κατά την ανασκαφή του μεγάλου ιωνικού ναού της Θεσσαλονίκης στη συμβολή της οδού Καραολή-Δημητρίου (Διοικητηρίου) με την πλατεία Αντιγωνιδών
ΜΘ 1527 και ΜΘ 1529
Ύψος 1,68μ., πλάτος 0,77μ., πάχος 0,465μ.
Ύψος σωζ. κορμού 1,23μ., ύψος Βαρβάρου 0,705μ.
Μάρμαρο ελαφρά γκρίζο, μάλλον χοντρόκοκκο, πιθανόν θάσου.

Το άγαλμα συγκολλήθηκε από δύο μεγάλα κομμάτια. Συγκολλημένο είναι και τμήμα του δεξιού μηρού. Λείπουν η κεφαλή και οι κνήμες και μικρό τμήμα της tunica. Έχει σπάσει μέρος από τη μορφή του Βαρβάρου. Λείπει το δεξί χέρι του θωρακοφόρου που ήταν πρόσθετο. Αποκρούσεις, μικρές φθορές. Η διατήρηση της επιφανείας καλή.

Το αριστερό χέρι κρατούσε ξίφος, το δεξί πιθανότατα δόρυ. Φορά χιτωνίσκο και ανατομικό θώρακα. Στη δεξιά επωμίδα υπάρχει ανάγλυφη κεφαλή νεανικής μορφής με λεοντή. Ο θωρακοφόρος στηριζόταν στο αριστερό σκέλος. Το δεξί ερχόταν λυγισμένο στο πλάι και προς τα πίσω. Ο κορμός του στρέφεται κατενώπιον με τονισμένη τη λεκάνη στην πλευρά του στάσιμου σκέλους. Η κεφαλή ήταν στραμμένη προς τα αριστερά. Το αριστερό χέρι έρχεται λυγισμένο προς τα εμπρός

και κρατούσε ένα ξίφος (παρავάνιο). Το δεξί χέρι υψωνόταν στηριζόμενο κατά πάσα πιθανότητα σε δόρυ. Ο άνδρας φορά χιτωνίσκο (tunica) με πτυχώσεις. Ο θώρακας ανήκει στην κατηγορία των ανατομικών θωράκων με υποδηλωμένους τους μύες του κορμού. Γύρω από τον λαιμό φέρει καμπύλης διατομής περιχειλωμα. Η μορφή του Βαρβάρου γονατίζει δίπλα στην αριστερή κνήμη του ανδρός και στραμμένη σε τρία τέταρτα προς αυτόν φέρνει τα χέρια λυγισμένα πίσω. Φορά ένδυμα με μακριές χειρίδες ζωσμένο στη μέση και στα σκέλη του αναεuryίδες. Στο πρόσωπό του αποτυπώνεται έκφραση αγωνίας. Στον θώρακα είναι λαξευμένη ανάγλυφη παράσταση που εικονίζει τη στεφάνωση τροπαίου από δύο Νίκες. Στη βάση του τροπαίου βρίσκονται δύο πισθάγκωνα δεμένοι Βάρβαροι. Φορούν και αυτοί αναεuryίδες και χειριδωτό χιτώνα. Και οι δύο στρέφουν το κεφάλι κατενώπιον. Γενειοφόροι, με πλούσια κόμη, έντονα χαρακτηριστικά και ρυτίδες. Το τρόπαιο πλαισιώνεται από δύο αρχαϊστικές Νίκες σε διασκελισμό.

Το άγαλμα της Θεσσαλονίκης έχει ενταχθεί, με βάση τον θώρακά του, σε μια σχετικά μικρή ομάδα θωρακοφόρων που έχουν κλασικά πρότυπα στην αυτοκρατορική περίοδο σε έργα από την Ελλάδα και την Κάτω Ιταλία. Ο θωρακοφόρος της Θεσσαλονίκης φαίνεται να είναι από τους πιο όψιμους της σειράς, αν κρίνουμε από την απόδοση των ανθεμίων στις πτέρυγες. Δεν φαίνεται πιθανή η χρονολόγησή τους πριν από την εποχή του Αδριανού. Για τη χρονολόγηση αυτή συνηγορεί και η απόδοση της ανάγλυφης παράστασης του θώρακα που μπορεί να συγκριθεί με ανάγλυφα θωράκων της εποχής αυτής και η μορφή του γονατισμένου Βαρβάρου στα πόδια του εικονιζόμενου, μοτίβο που δεν εμφανίζεται πριν από την εποχή των Φλάβιων.

Πρόκειται κατά πάσα πιθανότητα για αυτοκρατορικό ανδριάντα. Ο τόπος εύρεσής του είναι ο μεγάλος ιωνικός ναός στο δυτικό τμήμα της πόλης και τα συννευρήματά του χωρίς αμφιβολία αυτοκρατορικά. Ότι το σκέφαλο άγαλμα που εξετάζουμε ήταν αυτοκρατορικό ενισχύεται από την πλούσια διακόσμηση

και το θέμα του θώρακα, αλλά κυρίως από το μοτίβο του πτηνένου βαρβάρου στο στήριγμα, που απαντά σε ομάδα θωρακοφόρων αγαλμάτων του Αδριανού από την Κρήτη.

Η άποψη ότι το κεφάλο αυτό άγαλμα εικόνιζε τον Αδριανό, φαίνεται πολύ πιθανή. Αντιγράφηκε για την παράσταση του Αδριανού ο τύπος και η διακόσμηση ενός θωρακοφόρου που σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις δημιουργήθηκε για την απεικόνιση του Αυγούστου (πριν από το 27 π.Χ.)

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης II, Θεσσαλονίκη 2003, 140-146 αρ. 261 (Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού)
F. Brommer, AA 1939, 255.
D. Pantermalis, Klio 65, 1983, 161 με σημ. 5.
Α. Τασιά – Ζ. Λόλα – Ο. Πελέκης, ΑΕΜΘ 14, 2000, 227 με σημ. 3, 236 κ.ε.

Χ. Ιωακειμίδου

Τμήμα σπείρας βάσης ιωνικού κίονα

τέλη 6ου αι. π.Χ.
Θεσσαλονίκη, οδ. Κρυστάλλη και Αγ. Δημητρίου
ΜΘ 6735Β

Κορμός θωρακοφόρου αυτοκράτορα

14-68 μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, οδ. Καραολή-Δημητρίου 32
ΜΘ 21997

Ιωνικό κιονόκρανο

τέλη 6ου αι. π.Χ.
Θεσσαλονίκη, Πολίχνη
ΜΘ 2657

Τμήμα ιωνικού κίονα και της σπείρας της βάσης του

Θεσσαλονίκη
τέλη 6ου αι. π.Χ.

Κορμός γυναικείου αγάλματος, πιθανότατα της θεάς Ρώμης

τέλη 2ου αι. μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, οδ. Διοικητηρίου (οικόπ. Στεργιοπούλου)
Το άγαλμα βρέθηκε μαζί με τα ΜΘ 1528 και ΜΘ 1527 και 1529 το 1936 κατά την ανασκαφή του μεγάλου ιωνικού ναού της Θεσσαλονίκης στη συμβολή της οδού Καραολή-Δημητρίου (Διοικητηρίου) με την πλατεία Αντιγονιδών.
ΜΘ 1526

Ύψος σωζ. 1,54μ., πλάτος 0,80μ.
Μάρμαρο λευκό, λεπτόκοκκο, πιθανόν πεντελικό.
Σώζεται ο κορμός από το κάτω μέρος του λαιμού έως την αρχή της αριστερής κνήμης. Λείπουν η δεξιά κνήμη με το γόνατο, ο δεξιός βραχίονας με τον δεξιό μαστό. Υπάρχουν αποκρούσεις στις πτυχές του ενδύματος και στο αριστερό στήθος. Η επιφάνεια φέρει πατίνα κοκκινωπή και διάβρωση.

Το ύψος του αγάλματος θα έφτανε περίπου τα 2,20μ. Η μορφή στηρίζεται στο δεξί σκέλος, το αριστερό προβάλλει λυγισμένο. Το αριστερό χέρι, λυγισμένο στηρίζεται στο ισχίο. Η μορφή φορά κοντό άζωστο χιτώνα, ετερομάσχαλο με απόπτυγμα, ο οποίος άφηνε ακάλυπτο το δεξί στήθος κατά το πρότυπο των Αμαζόνων. Ένας τελαμώνας ξίφους διατρέχει τον κορμό από τα δεξιά προς τα αριστερά. Γύρω από το γυμνό στήθος το απόπτυγμα πέφτει αναδιπλωμένο ως τη μέση σχηματίζοντας τοξοειδείς ξεργες πτυχές. Όμοιου σχήματος πτυχές δημιουργεί και στην πίσω πλευρά. Στους μηρούς ο χιτώνας κολλά σχηματίζοντας πρόστυπες τοξοειδείς πτυχές, ανάμεσα στα σκέλη τρεις κάθετες πτυχές πέφτουν με βαθιές αύλακες ανάμεσα. Ως προς την απόδοση των πτυχών του χιτώνα συγκρίνεται με τα αντίγραφα των Κορών του Ερεχθείου αλλά και με άλλα αντίγραφα κλασικών έργων που προέρχονται από τη βίλα του Αδριανού στο Tivoli. Μπορούμε επομένως να το χρονολογήσουμε στο β' τέταρτο του 2ου αι. μ.Χ. . Πρόκειται για μια κλασικιστική δημιουργία της περιόδου. Η Ρώμη λατρεύτηκε πρώτα στην ελληνική Ανατολή και μετά στη Δύση. Νομίσματα με κεφαλή της Ρώμης στον εμπροσθότυπο κόπηκαν στη Θεσσαλονίκη από το 168 π.Χ. και εξής. Η λατρεία της θεάς στην πόλη επιβεβαιώνεται από τις επιγρα-

φές. Η μορφή ανήκει στον τύπο της πολεμικής Ρώμης που εικονίζονταν όρθια. Το άγαλμα αυτό προέρχεται από μία περιοχή στον δυτικό τομέα της πόλης όπου υπήρχαν ιερά Αυτό συνηγορεί στην ταύτιση με τη θεά Ρώμη, που λατρευόταν και στον κυρίως ελλαδικό χώρο, από τη μάχη της Πύδνας (168 π.Χ.) και εξής.

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης II, Θεσσαλονίκη 2003, 73-75 αρ. 212 (Ε. Γούναρη)
D. Pantermalis, Klio 65, 1983, 161 με σημ. 7-8.
Α. Τασιά – Ζ. Λόλα – Ο. Πελέκης, ΑΕΜΘ 14, 2000, 227 με σημ. 3.
Εμμ. Γούναρη, Η εικονογραφία της Ρώμης στην αρχαία τέχνη (2003) 42, 238 αριθ. 5 Α Ι 127.

Χ. Ιωακειμίδου

Θραύσματα από το περιθύρωμα της ανατολικής εισόδου του ναού

τέλη 6ου αι. π.Χ.
Θεσσαλονίκη

Τμήμα βάσης και πλίνθου ιωνικού κίονα

τέλη 6ου αι. π.Χ.
Θεσσαλονίκη, οδ. Κρυστάλλη και Αγ. Δημητρίου
ΜΘ 6735 Β

Ακέφαλος αυτοκρατορικός ανδριάντας στον τύπο του Διός Αιγίουχου

117-138 μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, , οδ. Καραολή-Δημητρίου 32
ΜΘ 21996

Ιωνικό κιονόκρανο

τέλη 6ου αι. π.Χ.
Θεσσαλονίκη, Πανεπιστήμιο
ΜΘ 6736

Τμήμα ιωνικού κίονα

τέλη 6ου αι. π.Χ.
Θεσσαλονίκη

Βάση και πλίνθος ιωνικού κίονα

τέλη 6ου αι. π.Χ.

Θεσσαλονίκη

Ανάγλυφο κεφάλι νέου (από γλυπτό διάκοσμο του αρχαϊκού ναού)

τέλος 6ου αι. π.Χ., αρχή 5ου αι. π.Χ.

Θεσσαλονίκη (οδ. Διοικητηρίου) οικόπεδο Στεργιοπούλου.

MΘ 1530

Ύψος 0,114μ., πάχος 0,06μ., ύψος κεφαλής 0,10μ.

Μάρμαρο λευκό, χοντρόκοκκο, πιθανόν θάσου.

Επιφάνεια διαβρωμένη. Από την κεφαλή λείπουν το άκρο της μύτης και το πηγούνι. Απολειπόμενο είναι ένα τμήμα της παρειάς δεξιά από το στόμα. Κυττήματα στον κρόταφο, στα μαλλιά και στον λαιμό. Η κεφαλή είναι ξεκουφωμένη από την πίσω, την πάνω και την πρόσθια πλευρά. Η λοξή, σε σχέση με το επίπεδο του βάθους, κατεύθυνση των οπών του τρυπάνου στην πρόσθια πλευρά θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένδειξη ότι πολύ κοντά υπήρχε και άλλη μορφή. Στο επάνω τμήμα του κρανίου, πίσω ακριβώς από την πρώτη δέσμη των βοστρύχων του μετώπου μικρή σε έκταση επίπεδη επιφάνεια. Το επίπεδο αυτό ορίζει το επίπεδο της άνω πλευράς του λίθου, στην πρόσθια πλευρά του οποίου λαξεύτηκε το ανάγλυφο.

Η κεφαλή, γυρισμένη προς τα αριστερά, σε πλάγια όψη. Τα μαλλιά, συγκρατούμενα από ανάγλυφη ταινία που περιβάλλει το κρανίο, αποδίδονται πάνω από την ταινία με πρόστυπους, λοξά διευθετημένους, λεπτούς, κυματοειδείς βοστρύχους. Όμοια αποδίδονται και στον αυχένα, φουσκωμένα, καταλήγοντας σε ελικοτά άκρα. Χαρακτηριστικό είναι το πλάσιμο στο πρόσωπο, όπως παρουσιάζεται σήμερα, χωρίς τα χρώματα, με τα οποία θα αποδίδονταν οι λεπτομέρειες που δεν δηλώνονται πλαστικά. Από το ύψος της κεφαλής προκύπτει ότι η μορφή θα είχε ύψος γύρω στα 70 εκ. Ίσως φορούσε κάποιο ένδυμα στον ώμο. Η επίπεδη στην επάνω πλευρά του κρανίου παραπέμπει σε αρχιτεκτονικό ανάγλυφο. Η κόμμωση δεν προσδιορίζει στενά χρονολογικά όρια, τέλος του 6ου αι. ή γύρω στα 500 π.Χ.. Το περίγραμμα του προσώπου ακολουθεί τη χαρακτηριστική «ανατολικοϊωνική κατανομή» αλλά η πλα-

στική της κεφαλής ταιριάζει για την ιωνική τέχνη της περιφέρειας. Ίσως πρόκειται για έργο βορειοελλαδικού εργαστηρίου (της θάσου;).

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 13-14 αρ. 1 (Γ. Δεσπίνης)

Τμήμα σίμης

τέλος 6ου αι. π.Χ.

Οικόπ. οδού Κρυστάλλη (δυτική Θεσσαλονίκη)

MΘ 11449

Ύψος 0,29μ., μήκος σωζ. 0,45μ., πλάτος 0,372μ.

Μάρμαρο λευκό, χοντρόκοκκο, πιθανόν θάσου.

Σώζονται η λεοντοκέφαλη υδρορροή, η αρχή του μετώπου στα αριστερά και ολόκληρο το τμήμα του μετώπου στα δεξιά. Από τον συμφυή στο πίσω μέρος στρωτήρα πλάτους 37,2 εκ. σώζεται το δεξιό μισό. Με βάση την απόσταση από τον άξονα του μέσου της λεοντοκεφαλής έως τον δεξιό κρόταφο που είναι 0,322μ. υπολογίζεται ότι το μήκος του τεμαχίου της σίμης ήταν 0,644μ. Οι έλικες που σώζονται, η αριστερή ολόκληρη, η δεξιά σε μικρό μέρος τμήμα της, είναι οι εξωτερικές έλικες δύο ζευγών διπλών ελίκων, από το μέσο των οποίων αναπτύσσονταν ανθήματα.

Από τα στυλιστικά χαρακτηριστικά της λεοντοκεφαλής ενδιαφέρον παρουσιάζουν η μορφή και η απόδοση των βολβών των ματιών που πετάγονται έντονα προς τα έξω και η μορφή και η απόδοση των βοστρύχων της καίτης που διατάσσονται συμμετρικά σε τέσσερις σειρές γύρω από το πρόσωπο και τον λαιμό. Τα μεγάλα αδιάρθρωτα επίπεδα και η γραμμική απόδοση αποτελούν ιωνικές ιδιομορφίες. Το συγγενέστερο μνημείο ως προς τη μορφή των βοστρύχων είναι η λεοντοκεφαλή του θησαυρού των Σικωνίων στην Ολυμπία. Για την αυλάκωση στο μέσο του μετώπου ενσδιαφέρουσα είναι η σύγκριση με κυκλαδικά παραδείγματα.

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 14-15 αρ. 2 (Γ. Δεσπίνης).

Προθήκη 14

Χάλκινα διακοσμητικά στοιχεία άρματος

τέλη 2ου - αρχές 1ου αι. π.Χ.

Θεσσαλονίκη, Διοικητήριο

Τα πέντε χάλκινα αντικείμενα θα πρέπει να αποτελούσαν τα διακοσμητικά στοιχεία ενός άρματος, κατά πάσα πιθανότητα δίτροχου. Το μετάλλιο της Αθηνάς θα πρέπει να ήταν τοποθετημένο στο πιο εμφανές και κεντρικό σημείο του άρματος, δίνοντας στο όχημα μεγαλοπρέπεια και επισημότητα, ενώ τα τέσσερα κεφάλια των ζώων θα διακοσμούσαν την πάνω πλευρά του μεσατίου.

Βιβλιογραφία:

Π. Αδάμ-Βελέν, Μετάλλιο Αθηνάς και τέσσερις κεφαλές ζώων από τη Θεσσαλονίκη στο: Μύρτος, Μνήμη Ιουλίας Βοκοτοπούλου, Θεσσαλονίκη 2000, σελ. 141-157.

Χάλκινο κεφάλι σκύλου

MΘ 17536

Χάλκινο κεφάλι πάνθηρα

MΘ 17539

Χάλκινο μετάλλιο με προτομή Αθηνάς

MΘ 17540

Χάλκινο κεφάλι σκύλου

MΘ 17537

Χάλκινο κεφάλι πάνθηρα

MΘ 17538

Αίθουσα 3: Λατρεία, το Σαραπείο

Ερμαϊκή στήλη του Πριάπου

1ος αι. π.Χ.

Θεσσαλονίκη, Σαραπείο

ΜΘ 1132 και ΜΘ 1150

Διαστάσεις 0,65×0,15μ.

Μάρμαρο λευκό, με μέτριους κόκκους

Έχει συγκολληθεί από δύο μεγάλα θραύσματα. Λείπουν οι βραχίονες.

Εικονίζεται με σκέλη τράγου, ζωόμορφα αυτιά, μακρία και άτακτη γενειάδα και ιθυφαλλικός. Στο κατώτατο άκρο υπάρχει η επιγραφή ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΣ.

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης II, Θεσσαλονίκη 2003, 26-27 αρ. 162 (Μπ. Σμιτ-Δούνα)

Χ. Μακαρόνας, Μακεδονικά 1, 1940, 465.

O. Walter, AA 1940, 263

Ενεπίγραφη πλάκα με ποίημα του Δαμαίου αφιερωμένο στο δαίμονα Όσιρι

125-100 π.Χ.

Θεσσαλονίκη, Σαραπείο

ΜΘ 979

Διαστάσεις 0,95×0,59×1,55μ.

Μάρμαρο

Ενεπίγραφη πλάκα με ποίημα του Δαμαίου αφιερωμένο στο δαίμονα Όσιρι, όπου περιγράφεται το επεισόδιο του θανάτου του θεού σύμφωνα με την επικρατούσα μυθολογική παράδοση.

Βιβλιογραφία:

Β. Μισαπλίδου-Δεσποτίδου, Επιγραφές Αρχαίας Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1997, 42 αρ. 28.

IG X, II 1,108

Ενεπίγραφη στήλη με τμήμα αρεταλογίας της Ίσιδας

1ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Σαραπείο

ΜΘ 1683

Ενεπίγραφη πλάκα με βασιλικό διάγραμμα (νομοθετική ρύθμιση) του Φιλίππου Ε΄

187 π.Χ.

Θεσσαλονίκη, Σαραπείο

ΜΘ 824

Αγαλμάτιο Σφίγγας

1ος αιώνας π.Χ.

Θεσσαλονίκη. Σαραπείο. Ιερό Αιγυπτίων θεών.

ΜΘ 4922

Σωζόμ. ύψος 14 εκ., σωζόμ. μήκος 9,2 εκ.

Σκουρόχρωμος βασάλτης

Σώζεται το εμπρός μέρος του σώματος με τα σκέλη εκτός από τα πέλματα. Αποκρούσεις και φθορές υπάρχουν σ' όλα τα μέλη του σώματος, ενώ η επιφάνειά του είναι έντονα σπλινθωμένη.

Το αγαλμάτιο εικονίζει μία σφίγγα που βαδίζει προβάλλοντας το αριστερό της σκέλος. Το σώμα είναι λιονταρίσιο και το κεφάλι της έχει γυναικεία χαρακτηριστικά. Το πρόσωπο είναι λεπτό και ωοειδές, οι βολβοί των ματιών που ήταν ένθετοι από άλλο υλικό, λείπουν και τα μαλλιά της αποδίδονται ως μία ανάγλυφη λεία μάζα που πέφτει στην πλάτη και στους ώμους της, αφήνοντας γυμνά τα αυτιά. Μία ανάγλυφη ταινία κατευθύνεται από το μέσο του μετώπου προς το κέντρο του κρανίου, όπου διακρίνεται ένας τόρμος για τη στερέωση κάποιου διαδήματος. Τέλος ένα απύκνωτο ύφασμα, ή η σχηματοποιημένη καίτη του τέρατος καλύπτει το μπροστινό τμήμα του σώματος ανάμεσα στα σκέλη. Η ουρά της σφίγγας θα κατέληγε σε κεφάλι φιδιού, σύμφωνα με την Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου, η οποία αναγνωρίζει στο έργο αυτό τον αιγυπτιακό θεό της πτολεμαϊκής περιόδου Toutou που στα ελληνικά φέρει τα παραπλήσια ονόματα Τιθοής, Τιθόης ή Τοτόης. Πρόκειται για έναν από τους σημαντικούς θεούς του αιγυπτιακού πανθέου, που χαρακτηρίζεται ως θεός λιοντάρι και είναι γιος της Neith. Είναι ο θεός φύλακας που προστατεύει τους πιστούς από τις αρρώστιες και από κάθε κακό δαίμονα που τaráζει τον ύπνο τους. Η ευεργετική επέμβαση της θεότητας

στον ύπνο των θνητών επιβεβαιώνεται από την επιγραφή ενός αναγλύφου από την Αμφίπολη, το οποίο κατασκευάστηκε σε ελληνικό εργαστήριο. Αντίθετα, πάντα κατά την Στεφανίδου-Τιβερίου, η σφίγγα της Θεσσαλονίκης πρέπει να προέρχεται από την Αίγυπτο και τεχνοτροπικά συγκρίνεται με μία παρόμοια που βρίσκεται στο Μητροπολιτικό Μουσείο της Ν. Υόρκης.

Βιβλιογραφία:

Γ. Dunand, Le culte d' Isis dans le bassin oriental de la Méditerranée, II, EPRO 26, 1973, σ.54.

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης I, Θεσσαλονίκη 1997, 62-64 αρ. 46 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου) Ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη, Θεσσαλονίκη 2003, εκδ. Δ. Γραμμένος, σ.244 εικ.41 (Κ. Τζαναβάρη)

Β. Αλλαμανή

Μικρή ερμαϊκή στήλη

Υστεροελληνιστική εποχή

Θεσσαλονίκη. Σε κόγχη μιας κρύπτης υστεροελληνιστικού κτιρίου. Κοντά στο Σαραπείο

ΜΘ 1074

Ύψος χωρίς βάση 36,5 εκ., ύψος βάσης 6,5 εκ.

Μάρμαρο πεντελικό για τον κορμό, γκρίζο, χοντρόκοκκο για τη βάση.

Κατάσταση διατήρησης κακή. Είναι συγκολλημένη από τρία τμήματα. Λείπουν οι αγκώνες που προσαρμοζόταν στους τετράγωνους τόρμους, καθώς και το αιδοίο που ήταν και αυτό πρόσθετο. Η φθορά του προσώπου είναι μεγάλη, ώστε δε διαγράφονται τα επιμέρους χαρακτηριστικά του. Υπολείμματα κόκκινου χρώματος διακρίνονται στον λαιμό.

Η ερμαϊκή στήλη αποτελείται από τρία χωριστά τμήματα, κεφαλή κορμό και βάση, τα οποία δεν κατασκευάστηκαν συγχρόνως. Όπως υποδηλώνουν ορισμένες τεχνικές λεπτομέρειες, προέρχονται από πρωιμότερες διαφορετικές χρήσεις.

Παρά τη φθορά του κεφαλιού η διάταξη των μαλιών αποκαθίσταται εύκολα ως εξής: Δύο σειρές από ελικοειδείς βοστρύχους περιβάλλουν ημικυκλικά το μέτωπο, ενώ τα υπόλοιπα μαλλιά πέφτουν σε πλοκάμους πάνω στους ώμους και στον αυχένα. Στο κέντρο του κρανίου δένονται με ταινία τα άκρα της οποίας φθάνουν ως την πλάτη. Όλα τα τυπο-

λογικά αυτά χαρακτηριστικά παραπέμπουν στον κλασικό αλκαμένειο τύπο της ερμαϊκής στήλης που προφανώς παραδίδει το έργο αυτό. Η θέση στην οποία βρέθηκε-μέσα σε κρύπτη- προσδιορίζει και τον λατρευτικό του χαρακτήρα, δεν μπορεί όμως να ταυτιστεί η θεότητα που απεικονίζεται, εφόσον η επιγραφή που υπήρχε στη βάση της στήλης ήταν δυσανάγνωστη από την εποχή της εύρεσής της.

Βιβλιογραφία:

R.A. Wild, Water in the Cultic Worship of Isis and Sarapis, EPRO 87, 1981, σ.190 κ.ε.

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 61-62 αρ. 45 (Γ. Δεσπίνης).

Β. Αλλαμανή

Γυναικεία κεφαλή από άγαλμα θεότητας

Αρχές 3ου αι π.Χ.

Θεσσαλονίκη. Περιοχή Σαραπίου.

ΜΘ 1011

Συνολικό ύψ. 51 εκ., ύψος κεφαλής 31,8 εκ.

Μάρμαρο λευκό, λεπτόκοκκο.

Κατάσταση διατήρησης σχετικά καλή. Λείπει η μύτη, ενώ αρκετές φθορές υπάρχουν στα φρύδια και στα χείλη. Η απόδοση των μαλλιών στο πίσω τμήμα του κεφαλιού είναι πολύ συνοπτική.

Γυναικείο κεφάλι που σώζει το λαιμό με την αρχή του στήθους και έχει μια ελαφρά κλίση προς δεξιά. Τα μαλλιά χωρίζονται σε δύο ομάδες και με κυματοειδείς αυλακώσεις κατευθύνονται προς τον αυχένα, δεμένα με μια πλατιά ταινία. Δύο χοντροί πλόκαμοι ξεχωρίζουν και πέφτουν πίσω από τα αυτιά κατά μήκος του λαιμού. Τα μάτια είναι τοποθετημένα βαθιά στις κόγχες και το στόμα μικρό, με κλειστά σαρκώδη χείλη. Το άγαλμα εκτός από τον χιτώνα ή τον πέπλο πρέπει να φορούσε και ένα ιμάτιο που κάλυπτε τμήμα του αυχένα και του αριστερού ώμου, όπως φαίνεται από τη διαμόρφωση των επιφανειών αυτών στο πίσω μέρος του κεφαλιού.

Η κεφαλή της Θεσσαλονίκης θα μπορούσε να απεικονίζει π.χ. έναν Απόλλωνα ή έναν Διόνυσο, θεότητες που συχνά φέρουν μακριά κόμμωση και έχουν κάπως θηλυπρεπή χαρακτηριστικά. Το διπλό πηγούνι ωστόσο, και οι πτυχώσεις στο λαιμό οδη-

γούν, σύμφωνα και με τους μελετητές του έργου, σε γυναικεία, πιθανώς θεϊκή, μορφή. Η ανεύρεσή της στην περιοχή του Σαραπίου, καθώς και η ύπαρξη ενός συμβόλου πάνω στο κεφάλι της, όπως δείχνει μία οπή στο κρανίο της, συνηγορούν στην άποψη να πρόκειται για την Ίσιδα, παρόλο που η κεφαλή δεν χαρακτηρίζεται από τα γνωστά στοιχεία της εικονογραφίας της θεάς, όπως π.χ. η ιδιάζουσα κόμωση.

Οι ομοιότητες τέλος, ανάμεσα στο γλυπτό αυτό και σε ορισμένα έργα από τη Θάσο όπως π.χ. στην κεφαλή του Απόλλωνα, ή σ' ένα γυναικείο άγαλμα του ιερού της Αρτέμιδος, συνδέουν καλλιτεχνικά τα έργα αυτά και όπως έχει ήδη επισημανθεί, κάνουν πιθανή την προέλευσή της από τον ίδιο εργαστηριακό κύκλο του βορειοελλαδικού χώρου.

Βιβλιογραφία:

G. Neumann, AM 108, 1993, σ.213 κ.ε., πιν. 44-46.

Ι. Βοκοτοπούλου, Οδηγός Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης, Αθήνα 1986, 35.

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 46 αρ. 27 (Γ. Δεσπίνης).

Β. Αλλαμανή

Κεφαλή του θεού Σάραπη

Β' μισό 2ου αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη. Οδός Ολύμπου, Β. της Αρχαίας Αγοράς

ΜΘ 897

Σωζ. ύψος. 51,5 εκ., ύψος κεφαλιού 43 εκ.

Μάρμαρο πεντελικό

Λείπουν τμήματα από τους βοστρύχους των μαλλιών και του γενιού οι οποίοι σώζουν υπολείμματα κόκκινου χρώματος. Είναι σπασμένη η μύτη, τμήματα από το μουστάκι, καθώς και μέρος της αρχής του στήθους. Υπάρχουν πολλές φθορές στην επιφάνεια του προσώπου που ήταν έντονα σπλινθωμένο, όπως και ο λαιμός της μορφής.

Ο θεός εικονίζεται με πλούσια κόμη από μακρείς πλοκάμους που καλύπτουν τα αυτιά και φθάνουν ως τον αυχένα και πυκνό γένι που αποτελείται από έντονα συστρεφόμενους ελικοειδείς βοστρύχους με οπή τρυπανιού στο κέντρο τους. Η κόμη συμπληρώνεται από τέσσερις πέντε κάθετους βοστρύχους που πέφτουν στο μέτωπο, όπως επιβεβαιώνεται

από τα ίχνη ενός πουντέλου στήριξης στη δεξιά πλευρά του. Το στοιχείο αυτό κατατάσσει το έργο σε έναν γνωστό τύπο κεφαλών του θεού που χαρακτηρίζεται από αυτήν ακριβώς την εικονογραφική λεπτομέρεια. Η κόρη και η ίριδα δηλώνονται με χάραξη, ενώ ένας τόρμος που υπάρχει στο κέντρο του κρανίου προοριζόταν για την υποδοχή του εμβόλου ενός ογκώδους μοδίου, attribute του θεού, που επέστεφε το κεφάλι του. Για το έργο αυτό έχει προταθεί μία χρονολόγηση στο Β' μισό του δεύτερου αι. μ.Χ. στην εποχή των Αντωνίνων.

Το κολοσσικό μέγεθος του έργου, η καλή του ποιότητα, καθώς και οι ενδείξεις ότι η κεφαλή ήταν επιχρυσωμένη, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για λατρευτικό άγαλμα. Ο χώρος στον οποίο βρέθηκε έχει έναν σαφή λατρευτικό χαρακτήρα, δεν πρόκειται όμως για ένα δεύτερο Σαραπίο. Για τον λόγο αυτόν θα μπορούσαμε να υποθέσουμε την παρουσία ενός αγάλματος του Σάραπη σε ιερό άλλων θεοτήτων ή ακόμη και σε ναό αυτοκρατορικής λατρείας.

Βιβλιογραφία:

W. Hornbostel, Sarapis, 1973, σ. 108 κ.ε., σ. 219, σ. 171

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 111-112 αρ. 84 (Γ. Δεσπίνης).

Ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη, Θεσσαλονίκη 2003, εκδ. Δ. Γραμμένος, σ.106-107 (Β. Αλλαμανή-Σουρή) σ.239-40 εικ.43 (Κ. Τζαναβάρη)

Β. Αλλαμανή

Κεφαλή Ίσιδας

μετά το 138 μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, οδ. Ελένης Σβωρόνου

ΜΘ 2490

Διαστάσεις Ύψος σωζ. 0,41μ. Ύψος κεφαλής 0,295μ.

Μάρμαρο λευκό, χοντρόκοκκο, πιθανόν Θάσου.

Πιθανότατα πρώιμη εποχή των Αντωνίνων.

Η κεφαλή σώζεται σε αρκετά καλή κατάσταση. Λείπουν τμήματα μερικών πλοκάμων της μορφής στα πλάγια και στο πίσω μέρος, τμήματα της πίσω πλευράς του κρανίου, καθώς και μέρος της μύτης. Μικρότερες φθορές διαπιστώνονται στα χείλη, στο αριστερό μάτι και στο αντίστοιχο φρύδι. Στο επάνω

μέρος του κρανίου, πίσω από την ταινία που συγκρατεί τα μαλλιά, έχει ανοιχθεί τετράγωνος τώρμος (0,022×0,026μ., βάθ. 0,04μ.). Η επιφάνεια του προσώπου ήταν αρχικά στιλβωμένη, ενώ τα μαλλιά ήταν βαμμένα με κοκκινωπό χρώμα (σώζονται ίχνη) και πιθανόν επιχρυσωμένα. Στο πίσω μέρος διακρίνεται διαμορφωμένο χοντρικά το έμβολο ένθεσης της κεφαλής σε τώρμο, που θα ήταν ανοιγμένος στο επάνω μέρος του κορμού.

Εικονίζεται νεαρή γυναικεία μορφή. Τα μαλλιά της χωρίζονται στη μέση σε χωρίστρα, κατευθύνονται σε μορφή πλούσιων κυματιστών βοστρύχων προς τους κροτάφους και συγκατοούνται με ταινία. Η κεφαλή και ο λαιμός πλαισιώνονται από κάθετους πλοκάμους σε τρεις επάλληλες σειρές, το μήκος των οποίων μειώνεται προοδευτικά από μέσα προς τα έξω. Ίδιας μορφής πλόκαμοι καλύπτουν και τον αυχένα.

Με βάση την κόμμωση η κεφαλή μπορεί με ασφάλεια να ταυτιστεί με τη θεά Ίσιδα. Είναι ένα εξαιρετικής ποιότητας γλυπτό, πιθανόν δημιουργία των ρωμαϊκών χρόνων και όχι αντίγραφο έργου της κλασικής εποχής. Πρόκειται πιθανότατα για το λατρευτικό άγαλμα της θεάς στο ιερό των αιγυπτίων θεών, το οποίο αντικατέστησε ίσως το παλιότερο άγαλμα στη θέση αυτή (με αυτό συνδέεται κατά πάσα πιθανότητα η κεφαλή του μουσείου Θεσσαλονίκης με αριθ. ευρ. 1011).

Βιβλιογραφία:

Θεσσαλονίκη από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρόνια, Αθήνα 1986, 32, εικ. 16, 142 (Μ. Αυλωνίτου-Τσιμπιδου).

Ι. Βοκοτοπούλου, Οδηγός Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης, Αθήνα 1986, 69, εικ. σελ. 70.

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 112-113 αρ. 85 (Γ. Δεσπίνης).

Χ. Ιωακειμίδου

Άγαλμάτιο Αρποκράτη

Θεσσαλονίκη. Σαραπείο, Ιερό Αιγυπτίων θεών.

ΜΘ 844

Ύψος 64 εκ., άνω διάμετρος 45,5 εκ.

Λευκό μάρμαρο με μέτριους κόκκους.

Είναι συγκολλημένο από επτά κομμάτια και έχουν συ-

μπληρωθεί με γύψο η κνήμη του δεξιού σκέλους, το ποντέλο και τμήματα του στηρίγματος.

Ο μικρός θεός στηρίζεται στο δεξί του σκέλος και προβάλλει το λυγισμένο αριστερό. Το σώμα του, γυμνό, σχηματίζει μια ελαφρά σιγμοειδή κίνηση, καθώς ακουμπά με τον αγκώνα του αριστερού χεριού στον κορμό ενός δένδρου που συνδέεται με το άγαλμα με δύο πουντέλα. Με το χέρι αυτό κρατά ένα κέρας αφρονίας που έχει πλαστικά διαμορφωμένο το χείλος, μέσα από το οποίο προβάλλουν διάφοροι καρποί. Ένα ιματίδιο καλύπτει τον ώμο του και πέφτει στο δένδρο σχηματίζοντας κάθετες αναδιπλούμενες πτυχώσεις. Το δεξί χέρι λυγίζει εμπρός στο στήθος και κατευθύνεται προς το πηγούνι το οποίο αγγίζει με τον τεντωμένο δείκτη σε μια χαρακτηριστική για τον Αρποκράτη χειρονομία. Η θεότητα χαρακτηρίζεται επίσης από ένα επίθημα ίχνη του οποίου σώζονται στο κεφάλι της μορφής. Ονομάζεται Pshent και απεικονίζει το διπλό διάδημα της Άνω και Κάτω Αιγύπτου. Το κρανίο περιβάλλεται ακόμη, από δύο κλαδιά που δένονται στο κέντρο με τον πράκλειο κόμπο και φέρουν ανά διαστήματα άνθη και φύλλα κισσού. Εκτός από το ύψος του αγαλματίου, η νεαρή ηλικία του θεού δηλώνεται από τα μακριά μαλλιά και το μαλακό πλάσιμο του σώματος. Το πρόσωπό του είναι στρογγυλό με απαλές μεταβάσεις των όγκων, τα φρύδια αποτελούν μια ενιαία τοξωτή γραμμή, το πάνω βλέφαρο είναι πιο μεγάλο και βαρύ από το κάτω και δεν δηλώνεται πλαστικά η ίρις και η κόρη. Τα στοιχεία αυτά μαζί με τη στιλβωση της επιφάνειας, συνηγορούν σε μια χρονολόγηση του αγαλματίου στο α΄ μισό του 2ου αι. μ.Χ. και είναι πιθανόν να αποτελούσε ένα από τα λατρευτικά αγάλματα στο ιερό των αιγυπτίων θεών.

Βιβλιογραφία:

F. Dunand, Le culte d' Isis dans le bassin oriental de la Méditerranée, II, EPRO 36, 1973, πιν. 16, 2 LIMC IV 1988, 419, 26 Harpokrates (V. Tran Tam Tinh – B. Jaeger – S. Poulin)

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 113-114 αρ. 86 (Γ. Δεσπίνης).

Β. Αλλαμανή

Άγαλμα Αφροδίτης τύπου Λούβρου - Νεάπολς ή Αφροδίτης Fréjus

1ος αιώνας π.Χ.

Θεσσαλονίκη. Σαραπείο. Ιερό Αιγυπτίων θεών.

ΜΘ 831

Συνολικό ύψος 171 εκ., ύψος αγάλματος 156 εκ.

Μάρμαρο πεντελικό

Λείπει το κεφάλι και ο λαιμός, το δεξί χέρι από το κάτω τμήμα του βραχίονα, το αριστερό λίγο ψηλότερα από τον καρπό, ο οποίος μαζί με την παλάμη ήταν πρόσθετος και στερεωνόταν μέσω μεταλλικού γόμφου στον πήχη. Λείπουν επίσης τμήματα των κάθετων πτυχών του χιτώνα και του ιματίου δεξιά και αριστερά της μορφής. Μικρότερα σπασίματα και φθορές υπάρχουν στα πόδια στα δάκτυλα, καθώς και στη βάση που έχει συγκολληθεί από δύο κομμάτια.

Η μορφή πατά σε συμφυή πλίνθο που προσαρμόζεται σε ορθογώνια βάση με ποδαράκια. Το γεγονός ότι σώζεται η αρχαία βάση είναι καθοριστικό στοιχείο για την πιο πιστή απόδοση της στάσης του πρωτοτύπου, η οποία φαίνεται ότι έχει απασχολήσει πολύ τους μελετητές των αντιγράφων του έργου. Η θεά στηρίζεται στο αριστερό της σκέλος και λυγίζει το δεξί που κατευθύνεται προς τα πίσω, ακουμπώντας με τα δάκτυλα στη βάση. Φορά έναν διάφανο χιτώνα που κολλά πάνω στο σώμα της και γλιστρά στην αριστερή πλευρά αφήνοντας ελεύθερα τον ώμο και το στήθος. Σκληρές, κάθετες πτυχές με βαθιές αυλακώσεις χωρίζουν τα σκέλη μεταξύ τους, ενώ το υπόλοιπο κορμί της προβάλλει σα γυμνό κάτω από τις λεπτότατες πτυχώσεις του ρούχου. Το ιμάτιο καλύπτει μόνο την πλάτη της και ενώ η μια του άκρη τυλίγεται γύρω από τον πήχη της, ανασπκώνει την άλλη με το δεξί χέρι πίσω από τον ώμο, στο ύψος του χαμένου κεφαλιού. Με τον τρόπο αυτόν δημιουργούνται κατά μήκος της πλάτης επάλληλα ημικύκλια που πλαισιώνονται από βαριές κάθετες πτυχώσεις στα πλάγια.

Πρόκειται για ένα από τα πιο πιστά αντίγραφα μιας σημαντικής πρωτότυπης δημιουργίας του 420-400 π.Χ. μαζί με αυτά του Λούβρου και της Νεάπολς από τα οποία πήρε και το όνομά του ο τύπος. Το άγαλμα της Θεσσαλονίκης που δημοσιεύτηκε από

τον Μ. Ανδρόνικο χρονολογήθηκε στα μέσα του 1ου μ.Χ. αι. και αποδόθηκε στον Αλκαμένη. Άλλοι ωστόσο, μελετητές το εντάσσουν στη σχολή του Πολύκλειτου και άλλοι το αποδίδουν στον Καλλίμαχο. Όλες οι διαφορετικές απόψεις για την πελοποννησιακή ή αττική καταγωγή του έργου, καθώς και οι χρονολογήσεις που προτείνονται έχουν συγκεντρωθεί σε τόμο του LIMC από τον Αγγ. Δελν-Βοριά.

Βιβλιογραφία:

- Μ. Ανδρόνικος, ΑΕ 1985, 1 κ. ε. πιν. 1-3, Ρ. Karanastassis, ΑΜ 101, 1986, σ. 218 κ.ε..
- Μ. Brinke, Korpienkritische und typologische Untersuchungen zur statuarischen Überlieferung der Aphrodite Typus Louvre-Neapel, 1991, σ. 52, 93 Αg. Deliborias, LIMC II, 34,
- Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 102-104 αρ. 72 (Γ. Δεσπίνης).
- Ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη, Θεσσαλονίκη 2003, εκδ. Δ. Γραμμένος, σ. 191 εικ. 9 (Κ. Τζαναβάρη)

Β. Αλλαμανή

Αγαλμάτιο Αφροδίτης Ομοιοείας

Β' μισό του 2ου αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη. Περιοχή Σαραπίου.

ΜΘ 996

Συνολικό ύψος 69 εκ., ύψος πλίνθου 8 εκ.

Μάρμαρο χοντρόκοκκο πιθανώς θασίτικο.

Λείπουν το κεφάλι, το δεξί χέρι από τον αγκώνα περίπου, το άκρο αριστερό με τμήμα του αντικειμένου που κρατά η μορφή, καθώς και τμήμα του ιματίου στην αριστερή πλευρά. Από τη μορφή του ερωπιδέα σώζονται μόνο τα πέλματα και το άκρο αριστερό του χέρι κολλημένο στον δεξιό μηρό της θεάς.

Η μορφή πατά σε συμφυή ημικυκλική βάση και στηρίζεται στο δεξί σκέλος, ενώ λυγίζει το αριστερό που κατευθύνεται προς τα πλάγια. Η έντονη προβολή του δεξιού γοφού και το ελαφρό σήκωμα του αριστερού ώμου, προσδίδουν στον κορμό μια αντιθετική, σιγμοειδή κίνηση. Η θεά φορά χειριδωτό χιτώνα, ζωσμένο ψηλά και ιμάτιο που αφήνει ακάλυπτο το πρόσθιο τμήμα του κορμού της. Καθώς γυρίζει από την πλάτη της, το ρούχο σχηματίζει μια τοξοειδή αναδίπλωση με συστρεφόμενες πτυχώ-

σεις στο ύψος της κοιλιακής χώρας που πέφτουν από το αριστερό της χέρι προς τα κάτω. Με το χέρι αυτό κρατεί το κέρα της αφθονίας, ενώ πιθανώς αγκάλιαζε με το άλλο τη μικρή μορφή του έρωτα που στεκόταν δίπλα της πάνω σε βράχο, κοιτώντας προς τη θεά και αγγίζοντάς την με την αριστερή του παλάμη.

Η επιγραφή στη βάση έχει ως εξής:

Αφροδείη Ομοιοεία

ο ιερεύς Ποντιανός

στη δεξιά πλευρά:

έτους ΔΙC σεβαστού

που σύμφωνα με την ακτιακή χρονολογία πρόκειται για το έτος 182/3 μ.Χ.

Ο Ch. Edson χρονολόγησε το αγαλμάτιο στην πρώιμη ρωμαϊκή εποχή θεωρώντας ότι ορισμένα ίχνη γραμμάτων ανήκουν σε μια προγενέστερη επιγραφή. Ο Γ. Δεσπίνης όμως αμφιβάλλει για την ύπαρξη της και θεωρεί το γλυπτό έργο του Β' μισού του 2ου αι. μ.Χ. όπως αναφέρει και η χρονολογία της επιγραφής. Τέλος, ορισμένα τυπολογικά χαρακτηριστικά του, όπως οι ραδινές αναλογίες, η κίνηση του κορμού και το υψηλό ζώσιμο του χιτώνα παραπέμπουν, σύμφωνα πάντα με τον ίδιον μελετητή, σ' ένα ελληνιστικό έργο που κι αυτό παραλλάσσει έναν εικονογραφικό τύπο του 4ου αι. π.Χ.

Βιβλιογραφία:

- S. Düll. Die Götterkulte Nordmakedoniens in römischer Zeit, 1977, σ. 49.
- Ι. Βοκοτοπούλου, Οδηγός Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης, Αθήνα 1996, 71
- Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 115-116 αρ. 88 (Γ. Δεσπίνης).

Β. Αλλαμανή

Προτομή του ιερέα L. Titonius Primus

120-130 μ.Χ.

Θεσσαλονίκη οδ. Σκρα

ΜΘ 10844

Θεσσαλονίκη. Οδός Σκρα 7 (Κατάσχεση).

Ύψος συνολικό 0,515 μ., ύψος κεφαλής 0,24 μ., ύψος βάσης 0,075 μ., διάμ. βάσης 0,243 μ. (επάνω), 0,262 μ. (κάτω).

Μάρμαρο λευκό, χοντρόκοκκο, με «σπηλιές», θάσου Πρώιμη αδριάνεια περίοδος.

Η προτομή σώζεται σε αρκετά καλή κατάσταση. Λείπει μόνον η μύτη. Μικρές φθορές υπάρχουν σε διάφορα σημεία της κεφαλής, του ιματίου και της βάσης, ενώ ίζημα παρατηρείται στην επιφάνεια του έργου.

Ήριμος γενειοφόρος άνδρας σε μορφή προτομής με συμφυή βάση. Ο άνδρας στρέφει το κεφάλι του έντονα προς τα δεξιά και φορά χιτώνα και ιμάτιο με πρόστυπες πτυχές. Στα μαλλιά συνδυάζονται δύο διαφορετικοί τύποι κόμμωσης: στο πίσω μέρος πρόστυποι μνηοειδείς βόστρυχοι με κατεύθυνση προς τα δεξιά, που διατάσσονται σε επάλληλες σειρές και αποδίδονται γραμμικά, ενώ επάνω από το μέτωπο και τους κροτάφους έξεργοι βόστρυχοι, μνηοειδείς και σγουροί, χτενισμένοι προς τα εμπρός. Τα γένια έχουν μικρή πλαστική έξαρση, αποδίδονται γραμμικά και αναλύονται σε μικρούς και λεπτούς μνηοειδείς βόστρύχους, που διατάσσονται σε σειρές και κατευθύνονται προς τα δεξιά. Τρεις οριζόντιες ρυτίδες στο μέτωπο, δύο κάθετες στη ρίζα της μύτης και έντονες ρινοχειλικές αυλακώσεις χαράζουν το πρόσωπο του εικονιζόμενου.

Η βάση έχει τη μορφή χαμηλής κυκλικής πλίνθου και αποτελείται από στενό πεδίο, το οποίο πλαισιώνεται επάνω και κάτω από λείες ταινίες. Στην επάνω ταινία είναι χαραγμένη λατινική επιγραφή που συνεχίζεται και στο πεδίο:

VALENS / L . Titonio Primo sacerdos

Ο L. Titonius Primus ήταν συνεπώς ιερέας. Βασίζόμενοι σε άλλες επιγραφές, που αναφέρουν το ίδιο όνομα, μπορούμε μάλιστα να υποθέσουμε ότι ήταν ιερέας της θεάς Ίσιδας.

Πρόκειται πιθανότατα για έργο θάσιου καλλιτέχνη που συνδυάζει στοιχεία της εποχής του Τραϊανού (μορφή των πίσω βόστρυχων και του γενιού) και της εποχής του Αδριανού (μορφή των μπροστινών βόστρυχων). Με βάση τα νεότερα στοιχεία χρονολογείται έτσι η προτομή στην πρώιμη αδριάνεια περίοδο.

Βιβλιογραφία:

- G. Bakalakis, ΑΑ 1973, 681 κ.ε. με σημ. 43.
- Μ. Bonano-Aranantinos στον τόμο: J. Bouzek – I. Ondrejova

(επιμ.), Roman Portraits. Artistic and Literary. Acts of the Third International Conference on the Roman Portraits held in Prague and in the Bechyne Castle from 25 to 29 September 1989 (1997) 61 με σημ. 54.

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης ΙΙ, Θεσσαλονίκη 2003, 146-148 αρ. 262 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου).

Χ. Ιωακείμιδου

Άγαλμα Ίσιδας ή Ιερείας της

Β΄ μισό 2ου αι. μ.Χ.
Θεσσαλονίκη. Σαραπείο, Ιερό Αιγυπτίων θεών.
ΜΘ 843
Ύψος 143 εκ., ύψος βάσης 13 εκ.
Μαύρο μάρμαρο
Λείπουν το κεφάλι, τα χέρια από τους πήχεις, και τα άκρα πόδια που ήταν από άσπρο μάρμαρο και προσαρμοζόταν με κάποιον τρόπο μέσα στις αντίστοιχες βαθύνσεις υποδοχής.

Η μορφή πατά σε συμφυή, στρογγυλή πλίνθο και στηρίζεται στο αριστερό της σκέλος, ενώ φέρνει το άλλο λυγισμένο προς τα πίσω. Φορά πέπλο με μακρύ απόπτυγμα ζωσμένο στη μέση, που διακρίνεται μόνο στον δεξιό γοφό της. Από πάνω ένα μικρό ιμάτιο σκεπάζει λοξά τον κορμό και τους βραχίονες, αφήνοντας ακάλυπτα το αριστερό της στήθος και τον δεξιό μηρό.
Το ίδιο ρούχο προφανώς κάλυπτε το κεφάλι, ή καλύτερα περιέβαλλε το πρόσωπο και τον λαιμό που ήταν τοποθετημένα μέσα στην αβαθή κόγχη, από τις δύο πλευρές της οποίας πέφτουν οι κροσσώτες παρυφές του. Τα κρόσσια του ιματίου, καθώς και ο μελανός λίθος συνηθίζονται σε αγάλματα της Ίσιδας που αναφέρεται ως μελανόστολος ή μελανηφόρος. Το σκούρο μάρμαρο των ενδυμάτων συνδυαζόταν με λευκό μάρμαρο για τα γυμνά μέλη του σώματος- άκρα πόδια, κεφάλι και χέρια από τους πήχεις- τα οποία ήταν ένθετα. Στα χέρια πιθανότατα έφερε τα συνήθη σύμβολα της θεάς, στο δεξί της που ήταν προτεταμένο σε ορθή γωνία, το σείστρο και στο αριστερό που κατευθυνόταν προς τα κάτω, τον καδίσκο. Τα ίδια εικονογραφικά στοιχεία χαρακτηρίζουν και τις ιερείες της Ίσιδας γι αυτό δεν είμαστε βέ-

βαιοι ποια ακριβώς εικονίζεται, αν και το μικρό σχε- τικά ύψος θα παρέπεμπε ευκολότερα σε ιέρεια.
Το άγαλμα του Σαραπείου είναι αντίγραφο ενός γνωστού τύπου που αποτελεί μεν δημιουργία των ρωμαϊκών χρόνων, ανάγεται όμως σε ένα ελληνι- στικό πρότυπο, όπως υποστηρίζει ο Γ. Δεσπίνης ο οποίος το χρονολογεί στο Β΄ μισό του 2ου αι. μ.Χ.

Βιβλιογραφία:
J. Eingartner, Isis und ihre Dienerinnen in der Kunst der römi- schen Kaiserzeit, 1991, σ. 63 και 141, αρ.93 πιν. 59.
Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατά- λογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 114-115 αρ. 87 (Γ. Δεσπίνης).
Ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη, Θεσσαλονίκη 2003, εκδ. Δ. Γραμμένος, σ.237 κ.ε. εκ.45 (Κ. Τζαναβάρη)

Β. Αλλαμανή

Κυλινδρικός βωμός με γιρλάντες

1ος αι. π.Χ.(ο βωμός και η Α΄ επιγραφή) 2ος αι. μ.Χ. (η Β΄ επιγραφή)
Θεσσαλονίκη. Σαραπείο, Ιερό Αιγυπτίων θεών.
ΜΘ 986
Ύψος 64 εκ., άνω διάμετρος 45,5 εκ.
Λευκό μάρμαρο με μέτριους κόκκους., Έχει συγκολληθεί από τρία κομμάτια και φέρει συμπλη- ρώσεις με γύψο. Λείπουν τμήματα της επίστεψης, του σώματος του βωμού, και της μιας επιγραφής.

Κυλινδρικός μονόλιθος βωμός-βάση με μικρή προς τα κάτω μείωση. Η κάτω απόληξή του αποτελείται από ταινία και κοιλόκυρτο ακόσμητο κυμάτιο, ενώ η επάνω από κυρτό, επίσης ακόσμητο, κυμάτιο και ταινία. Ο βωμός διακοσμείται με τέσσερις γιρλά- ντες, που αναρτώνται από ισάριθμα κρανία ελα- φιών. Αποτελούνται από δύο κλαδιά ελιάς η κάθε μία και συγκρατούνται από ταινίες, οι άκρες των οποίων κρέμονται από τα ελαφοκρανία. Σε δύο από τις πλευρές του βωμού και μέσα στον χώρο που σχηματίζεται από το τόξο της κάθε γιρλάντας, έχουν χαραχτεί δύο αναθηματικές επιγραφές ως εξής:

- (α) Πό[πλιος]
Σαλάριος
Πάμφιλος και
Μάνιος Σαλάριος
θεοίς

- εντεμενίοις
(β) Είσιν· Οργί-
αν. Γ(άιος). Φλαουί-
νιος. Ουήρος
ο ιερεύς. επι-
σκευάσας εκ των
ιδίυυυυων
ανέθηκεν

Η χρονολόγηση των επιγραφών σε διαφορετικές εποχές, η μία στον 1ο αι. π.Χ. και η άλλη στα αυτο- κρατορικά χρόνια, δηλώνει σαφώς δύο αντίστοιχες χρήσεις του μνημείου, πιθανότατα με την ίδια λει- τουργία, ως βάση αναθήματος. Η δεύτερη επιγραφή μας πληροφορεί ότι ο ιερέας Γάιος Φλουίνιος Ου- ήρος ανέθεσε το άγαλμα της Ίσιδας Οργίας αφού το επισκεύασε με δικά του έξοδα. Το δεδομένο αυτό, μαζί με την ύπαρξη ενός μικρού τόρμου στο κέντρο της επάνω επιφάνειάς του από την πρώτη ήδη χρήση του μνημείου, συνηγορούν στην άποψη ότι το άγαλμα της Θεάς στήθηκε από τους δύο πρώτους αναθέτες. Δεν αποκλείεται ωστόσο, να υπήρχε αρ- χικά ένα άλλο ανάθημα, όπως υποστηρίζεται στη δημοσίευση του μνημείου, το οποίο να απευθυνό- ταν σ΄ όλες τις θεότητες που συλλατρεύονταν στο αι- γυπτιακό ιερό.
Η μορφή του μνημείου σχετίζεται με τον τύπο των μονόλιθων κυκλικών βάσεων των κλασικών και ελληνιστικών χρόνων και συγκρίνεται ως προς τη ραδιότητα των αναλογιών και το είδος της πλαι- σίωσης με υστεροελληνιστικά παραδείγματα όπως αυτά της Σάμου.

Βιβλιογραφία:
F. Dunant, Le culte d' Isis dans le bassin oriental de la Méditer- ranée, II, EPRO 26, 1973, σ. 188 σημ. 5.
Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατά- λογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 64-65 αρ. 47 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου).

Β. Αλλαμανή

Αναθηματική ενεπίγραφη πλάκα που αναφέρεται σε επισκευές του ναού της Ίσιδας

τέλη 1ου αι. π.Χ. - αρχές 1ου αι. μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, Ήεροκρήνη, οδ. Στ.Πεγκούκου 14
ΜΘ 8173

Αναθηματικός ενεπίγραφος κίονας

τέλη 1ου αι. μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, Σαραπείο
ΜΘ 988

Αναθηματική στήλη στον θεό Όσιρη

τέλος 3ου αρχές 2ου αι π.Χ.
Θεσσαλονίκη. Σαραπείο. Ιερό Αιγυπτίων θεών.
ΜΘ 997
Συνολικό ύψ. 69 εκ., ύψος πλίνθου 8 εκ.
Μάρμαρο χοντρόκοκκο, πιθανώς θασίτικο.
Η στήλη σώζεται σχεδόν ακέραιη εκτός από ένα εκτεταμένο σπάσιμο στην κάτω δεξιά γωνία που περιλαμβάνει το κάτω τμήμα της αντίστοιχης παραστάδας και το σκέλος από την κνήμη. Μικρά σπασίματα υπάρχουν στα μέλη των μορφών και μικρές φθορές στην επιφάνεια του αναγλύφου.

Αναγλυφη στήλη με αρχιτεκτονική πλαισίωση που αποτελείται από παραστάδες, επιστύλιο και εγγεγραμμένο, σε τριγωνικό πλαίσιο, αέτωμα. Σ' ένα ορθογώνιο πεδίο εικονίζονται τρεις μορφές γύρω από έναν τετράγωνο βωμό με βάση. Η γυναικεία μορφή έχει μακριά μαλλιά που τυλίγονται σ' ένα στεφάνι και πέφτουν σε χωριστούς πλοκάμους στο στήθος και στην πλάτη. Φορά χιτώνα και ιμάτιο, μια παρυφή του οποίου κατευθύνεται από τον ώμο προς τα κάτω σχηματίζοντας επάλληλες πτυχώσεις. Με το δεξί της χέρι κρατά σείστρο, ενώ από τον καρπό του άλλου κρέμεται ένας καδίσκος. Ο άνδρας δεξιά, είναι επίσης ντυμένος με χιτώνα και ιμάτιο, λοξά φορεμένο, που η μία κροσσωτή παρυφή, πέφτει από τον δεξιό βραχίονα προς τα κάτω. Στο κεφάλι φορά το στρόφιον, ένα στεφάνι που χαρακτηρίζει ιερείς, και στο αριστερό του χέρι κρατά μια λιβανωτρίδα και έναν καδίσκο. Πίσω από τον βωμό, εικονίζεται ένας νέος, αγένειος άνδρας με διάδημα

στο κεφάλι και ιμάτιο που καλύπτει το κάτω τμήμα του σώματός του. Στηρίζεται με τον αγκώνα του αριστερού χεριού σε έναν πεσσο, ενώ με την κλειστή παλάμη του άλλου στηρίζει το πηγούνι του. Στο επιστύλιο είναι χαραγμένη η εξής επιγραφή:

Οσείριδι Μύστει Αλέξανδρον Δημητρίου και Νικαίαν

Χαριένου Δημήτριος τους αυτού γονείς.

Το αναγλυφο ερμηνεύεται από τον Εμ. Βουτυρά ως ανάθημα στον θεό Όσιρη που προφανώς συλλατρευόταν με τους άλλους Αιγυπτίους θεούς στο Σαραπείο. Οι δύο μορφές, εκατέρωθεν του βωμού, ταυτίζονται με τους γονείς του αναθέτη που πρέπει να ήταν ιερείς του θεού. Η σκηνή εικονίζει μια συνηθισμένη τελετουργική πράξη, το κάψιμο δηλαδή, λιβανιού στον βωμό, μπροστά από το άγαλμα του θεού.

Η επίκληση του Όσιρη ως μύστη δηλώνει τον μυστηριακό χαρακτήρα της λατρείας και η χρονολόγηση του αναγλύφου στα ελληνιστικά χρόνια οδηγεί στο συμπέρασμα ότι τα μυστήρια της Ίσιδας και του Όσιρη ανάγονται ήδη στα χρόνια αυτά. Αν τέλος είναι σωστή η ταύτιση της νεαρής μορφής με το λατρευτικό άγαλμα του Όσιρη, όπως προτείνει ο Εμμ. Βουτυράς, τότε επιβεβαιώνεται η ελληνική προέλευση της λατρείας του στη Θεσσαλονίκη, δεδομένου ότι ο θεός εικονίζεται με εξελληνισμένα χαρακτηριστικά κάτι που είναι πολύ σπάνιο στην εικονογραφία του.

Βιβλιογραφία:

R.A. Wild, Water in the Cultic Worship of Isis and Sarapis, EPRO 87, 1981, σ. 191-192

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 89-91 αρ. 67 (Εμμ. Βουτυράς).

Β. Αλλαμανή

Ενεπίγραφη αναθηματική πλάκα στους θεούς του Σαραπείου

2ος ή 1ος αι. π.Χ.
Θεσσαλονίκη, Σαραπείο
ΜΘ 978
Διαστάσεις 0,185×0,96×0,165μ.
Μάρμαρο

Ενεπίγραφη πλάκα - ανάθημα του Μάνιου Κόρτιου από τη Σιγνία της Ιταλίας στους θεούς του Σαραπείου και ιδιαίτερα στον Σάραπι, την Ίσιδα, τον Ανούβιο.

Βιβλιογραφία:

Β. Μισαπλίδου-Δεσποτίδου, Επιγραφές Αρχαίας Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1997, 43 αρ. 30.

IG X 2,1, 80

Αναθηματική πλάκα με ίχνη πελμάτων

1ος ή 2ος μ.Χ.
Θεσσαλονίκη. Σαραπείο, Ιερό Αιγυπτίων θεών.
ΜΘ 841
Ύψος 50 εκ., πλάτος 41 εκ., πάχος 11 εκ.
Χοντρόκοκκο μάρμαρο,
Η πλάκα σώζεται ακέραια και η διατήρηση της επιφάνειας είναι άριστη.

Πρόκειται για μια αναθηματική πλάκα που φέρει στην κύρια όψη της τα αποτυπώματα δύο ποδιών υπερφυσικού μεγέθους. Πάνω από τα δάκτυλα των πελμάτων υπάρχει αναθηματική επιγραφή:

*Καϊκίλια Πώλλαι Σαράπιδι
Ίσιδι κατ' επιταγήν.*

Ο πληθυντικός των ονομάτων είναι πιθανότερο να παραπέμπει σε δύο αναθέτριες με το ίδιο όνομα, παρά να πρόκειται για λάθος του χαράκτη. Η ιδιαιτερότητα αυτή ίσως οφείλεται στο γεγονός ότι και οι δύο γυναίκες ήταν απελεύθερες της ίδιας Ρωμαίας κυρίας, σύμφωνα με τους μελετητές του αναθήματος. Η ερμηνεία του συμβολισμού της ανάθεσης γυμνών πελμάτων, πρακτική ιδιαίτερα συνηθισμένη σε ιερά των αιγυπτιακών θεοτήτων, απασχόλησε πολύ τους ερευνητές. Το ερώτημα που τίθεται είναι αν πρόκειται για πόδια των προσκυνητών που συνέρρεαν στα ιερά της Ίσιδας και του Σάραπη, ή για τα πέλματα των ίδιων των θεοτήτων. Η συγκέντρωση μεγάλου αριθμού τέτοιων αναθημάτων καθώς και των επιγραφικών στοιχείων που αυτά παρέχουν, φαίνεται πως οδηγούν στο συμπέρασμα ότι απεικονίζουν τα πέλματα της θεότητας και δηλώνουν την επιφάνειά της και την αποδοχή της προσευχής του αναθέτη. Σ' αυτό συνηγορούν τόσο οι εκφράσεις "ίχνη" και "βήματα" που αναφέρονται μάλλον

σε αποτυπώματα θεϊκών ποδιών, όσο και το υπερ-φυσικό τους μέγεθος.

Στην επιγραφή αναφέρονται και οι δύο θεότητες, ωστόσο το γεγονός ότι οι αναθέτριες είναι γυναίκες ενισχύει την άποψη ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση, η Ίσιδα είναι η επιφαινόμενη θεότητα.

Βιβλιογραφία:

G. Mangano, ArchCl 16, 1964, 292, πιν. LXIX,.
Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατά-λογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης I, Θεσσαλονίκη 1997, 65-66 αρ. 48 (Εμμ. Βουτυράς).
Ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη, Θεσσαλονίκη 2003, εκδ. Δ. Γραμμένος, σ.248 εικ.48 (Κ. Τζαναβάρη)

Αναθηματικό ενεπίγραφο ανάγλυφο στην Ίσιδα

αρχές 1ου αι. π.Χ
Θεσσαλονίκη, Σαραείο

ΜΘ 998

Ύψος 0,365μ., πλάτος 0,23μ., πάχος 0,055μ., ύψος γραμμάτων 0,015μ.

Μάρμαρο λευκό, χοντρόκοκκο.

Η ανάγλυφη πλάκα σώζεται ακέραιη με διάβρωση στην επιφάνεια και λίγες φθορές στην επάνω ακμή και στον λοβό του ανάγλυφου αψιδιού.

Στο επάνω μέρος, σε πεδίο που βρίσκεται σε ελαφρά εσοχή, εικονίζεται ανάγλυφο αψί της θεάς Ίσιδας. Κάτω από αυτό διαβάζουμε την επιγραφή:

Ίσιδι επηκόω
Μάρκος
Αγελλήιος
ευχήν

Πρόκειται για ανάθημα στην Ίσιδα Επήκοο, επίκληση της θεάς που αποδίδεται με την απεικόνιση ενός αψιδιού και αναφέρεται στην ιδιότητα της Ίσιδας να εισακούει τις προσευχές των πιστών. Το ανάγλυφο αφιερώθηκε, σύμφωνα με την επιγραφή, από τον Ρωμαίο Μάρκο Αγελλήιο, πιθανότατα έμπορο (συμπραγματευόμενο, negotiator) που ήταν εγκατεστημένος στη Θεσσαλονίκη.

Βιβλιογραφία:

IG X 2, 1, αριθ. 98.
Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατά-λογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης

II, Θεσσαλονίκη 2003, 39-40 αρ. 177 (Εμμ. Βουτυράς).

Χ. Ιωακειμίδου

Ενεπίγραφη αναθηματική πλάκα στον Όσιρι και τις άλλες θεότητες του Σαραείου

39-38 π.Χ.

Θεσσαλονίκη, Σαραείο

ΜΘ 965

Ενεπίγραφο βάθρο αγάλματος, ανάθημα των πολιταρχών στο Σαραείο

Θεσσαλονίκη, Σαραείο

200-150 π.Χ.

ΜΘ 859

Ώψεις της δημόσιας και ιδιωτικής ζωής

Προθήκη 15

Τμήμα πινακίου ψευδοαρρετινής τεχνικής με ανάγλυφη παράσταση κάβουρα (πιθανή προέλευση από τη Βόρεια Αφρική)

4ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Δυτικό τείχος

ΜΘ 9891

Τμήμα πινακίου ψευδοαρρετινής τεχνικής με ανάγλυφη παράσταση τέθριππου (πιθανή προέλευση από τη Βόρεια Αφρική)

4ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Δυτικό τείχος, οδ. Ειρήνης 1

ΜΘ 9894

Τμήμα πινακίου ψευδοαρρετινής τεχνικής με ανάγλυφη παράσταση γυναικας σε βράχο (πιθανή προέλευση από τη Βόρεια Αφρική)

4ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Δυτικό τείχος, οδ. Ειρήνης 1

ΜΘ 9893

Τμήμα πινακίου ψευδοαρρετινής τεχνικής με ανάγλυφη παράσταση λιονταριού (πιθανή προέλευση από τη Βόρεια Αφρική)

4ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Δυτικό τείχος, οδ. Ειρήνης 1

ΜΘ 9895

Ερυθροβαφές άωτο σκυφίδιο

Ρωμαϊκοί αυτοκρατορικοί χρόνοι

Θεσσαλονίκη, Αρχαία Αγορά

ΡΑ 9071

Ερυθροβαφές άωτο σκυφίδιο

Ρωμαϊκοί αυτοκρατορικοί χρόνοι
Θεσσαλονίκη, Αρχαία Αγορά
PA 9024

Ερυθροβαφές κυάθιο

Εποχή Βεσπασιανού (69-79μ.Χ.)
Θεσσαλονίκη, Αρχαία Αγορά, Βαλανείο
PA 9121

Τμήμα αρρετινού πινακίου με ανάγλυφη φυτική διακόσμηση και κεφαλή Μέδουσας στο χείλος (πιθανή προέλευση από την Ιταλία)

τέλη 1ου αι. π.Χ. - αρχές 1ου αι. μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, οδ. Καρμπολά 4, περιοχή Αρχαίας Αγοράς
MH 9890

Ερυθροβαφές πινάκιο

Ρωμαϊκοί αυτοκρατορικοί χρόνοι
Θεσσαλονίκη, Αρχαία Αγορά
PA 9386

Ερυθροβαφές πινάκιο

Ρωμαϊκοί αυτοκρατορικοί χρόνοι
Θεσσαλονίκη, Αρχαία Αγορά
PA 9233

Ερυθροβαφές άωτο σκυφίδιο

Ρωμαϊκοί αυτοκρατορικοί χρόνοι
Θεσσαλονίκη, Αρχαία Αγορά
PA 9035

Ερυθροβαφές πινάκιο

Ρωμαϊκοί αυτοκρατορικοί χρόνοι
Θεσσαλονίκη, Αρχαία Αγορά
PA 9308

Ερυθροβαφής βαθιά φιάλη

Αυτοκρατορικοί ρωμαϊκοί χρόνοι
Θεσσαλονίκη, Αρχαία Αγορά
PA 9298

Προθήκη 16

Νομίσματα

Νομίσματα της πόλης- Coins of Thessaloniki

αυτόνομη κοπή Θεσσαλονίκης (187-168π.Χ)
αυτόνομη κοπή Θεσσαλονίκης (187-168π.Χ)
αυτόνομη κοπή Θεσσαλονίκης (187-168π.Χ)
Οκταβιανός Αύγουστος (27-14μ.Χ)
Κλαύδιος (41-54μ.Χ)
Νέρων (54-68μ.Χ)
Δομιτιανός (81-96μ.Χ)
Τραϊανός (98-117μ.Χ)
Κόμμοδος (180-192μ.Χ)
Σ. Σεβήρος (193-211μ.Χ)
Ιουλία Δόμνα επί Σεπτιμίου Σεβήρου
Καρακάλλας μονοκράτορας (211-217μ.Χ)
Καρακάλλας επί Σεπτιμίου Σεβήρου
Ελαγάβαλος (218-222μ.Χ)
Αλέξανδρος Σεβήρος (222-235μ.Χ)
Ιουλία Μαμαία), μητέρα του Αλέξανδρου Σεβήρου
(222-235μ.Χ) 17. Γορδιανός (238μ.Χ)
Φίλιππος Α' (238-244μ.Χ)
Βαλεριανός Α' (253-260μ.Χ)
Γορδιανός Γ' (238-244μ.Χ)

Ψευδοαυτόνομα

Εποχή Βεσπασιανού (69-79μ.Χ.)
Εποχή Νέρβα – Τραϊανού (96-117μ.Χ)
Εποχή Κόμμοδου (180-192μ.Χ)
Εποχή Καρακάλλα (211-217μ.Χ)

Τμήμα πήλινης μήτρας για την κατασκευή νομισμάτων

αρχές 4ου αι. μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, Αρχαία Αγορά
PA 11800

Προθήκη 17

Πήλινο λυχνάρι με ανάγλυφη φυτική διακόσμηση

Εποχή Βεσπασιανού (69-79 μ.Χ.)
Αρχαία Αγορά, Βαλανείο (στρώμα καταστροφής)
PA 788

Τρία αρθρωτά πόδια

Εποχή Βεσπασιανού (69-79 μ.Χ.)
Αρχαία Αγορά, Βαλανείο (στρώμα καταστροφής)
PA 5978, PA 8978, PA 5991

Τμήμα πήλινου λυχναριού με ανάγλυφη παράσταση άθλου του Ηρακλή

Εποχή Βεσπασιανού (69-79 μ.Χ.)
Αρχαία Αγορά, Βαλανείο (στρώμα καταστροφής)
PA 8562

Πήλινο λυχνάρι με ανάγλυφη παράσταση ανδρικής μορφής που δαμάζει άλογο

Εποχή Βεσπασιανού (69-79 μ.Χ.)
Αρχαία, Βαλανείο (στρώμα καταστροφής)
PA 8563

Πήλινο λυχνάρι

Εποχή Βεσπασιανού (69-79 μ.Χ.)
Αρχαία Αγορά, Βαλανείο (στρώμα καταστροφής)
PA 8564

Πήλινο λυχνάρι με ανάγλυφη προτομή Δία με αετό

Εποχή Βεσπασιανού (69-79 μ.Χ.)
Αρχαία Αγορά, Βαλανείο (στρώμα καταστροφής)
PA 8537

Πήλινο ειδώλιο ανδρικής μορφής

Εποχή Βεσπασιανού (69-79 μ.Χ.)
Αρχαία Αγορά, Βαλανείο (στρώμα καταστροφής)
PA 8986

Πήλινο λυχνάρι με ανάγλυφη κεφαλή

Εποχή Βεσπασιανού (69-79 μ.Χ.)
Αρχαία Αγορά, Βαλανείο (στρώμα καταστροφής)
ΡΑ 7731

Πήλινο λυχνάρι
με ανάγλυφη παράσταση πτηνού

Εποχή Βεσπασιανού (69-79 μ.Χ.)
Αρχαία Αγορά, Βαλανείο (στρώμα καταστροφής)
ΡΑ 8540

Πήλινο λυχνάρι
με ανάγλυφη παράσταση πτηνού

Εποχή Βεσπασιανού (69-79 μ.Χ.)
Αρχαία Αγορά, Βαλανείο (στρώμα καταστροφής)
ΡΑ 8538

Αγγείο με φαλλόσχημη προχοή
και ανάγλυφη διακόσμηση

Εποχή Βεσπασιανού (69-79 μ.Χ.)
Αρχαία Αγορά, Βαλανείο (στρώμα καταστροφής)
ΕΕ 679

Ερυθροβαφές πινάκιο

Εποχή Βεσπασιανού (69-79 μ.Χ.)
Αρχαία Αγορά, Βαλανείο (στρώμα καταστροφής)
ΡΑ 9177

Ερυθροβαφής σκύφος

Εποχή Βεσπασιανού (69-79 μ.Χ.)
Αρχαία Αγορά, Βαλανείο (στρώμα καταστροφής)
ΡΑ 9030

Ερυθροβαφές κύathio

Εποχή Βεσπασιανού (69-79 μ.Χ.)
Αρχαία Αγορά, Βαλανείο (στρώμα καταστροφής)
ΡΑ 9092

Προθήκη 18

Πήλινη μάσκα τραγωδίας

1ος - 2ος αι. μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, οδ. Κ. Μελενίκου - Χατζηναδρέου, Ανατολικό νεκροταφείο
ΜΘ 19350

Προσωπείο γυναίκας

τέλος 1ου αι. π.Χ. - αρχές 1ου αι. μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, Λεωφ. Βασ. Κωνσταντίνου (Εθν. Αμύνης)
Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1913 – Γ.Π. Οικονόμου
Περιοχή Ανατολικού Νεκροταφείου
ΜΘ 114
Ύψος 0,078μ., πλάτος 0,075μ.
Πηλός καστανόκόκκινος με μίκα.
Συγκολλημένο. Λείπουν τα μαλλιά, εκτός από τη δεξιά πλευρά.

Προσωπείο γυναίκας, ωοειδές, με αμυγδαλωτά μάτια με διάτρητη κόρη, μικρή μύτη, στόμα τοποθετημένο κοντά στη μύτη και πλατύ πιγούνι. Διατηρεί ίχνη από χρώμα, γκρίζο στα μαλλιά και ρόδινο στα μάτια και τα χείλη. Στην κορυφή του κεφαλιού υπάρχει οπή ανάρτησης.

Το μικρό μέγεθος του προσωπιείου, το σκληρό υλικό του, καθώς και η απουσία ανοίγματος στο στόμα, κάνει απίθανη τη χρήση του ως πραγματικό προσωπείο. Εξάλλου, η οπή ανάρτησης υποδηλώνει ότι ήταν αναρτημένο σε κάποιο τοίχο, όπως είναι γνωστό από τοιχογραφίες της Πομπηίας, όπου θεατρικά προσωπεία κοσμούν τους τοίχους σπιτιών. Η εύρεση του συγκεκριμένου προσωπιείου σε τάφο δεν αποκλείεται να εκφράζει τη σχέση του νεκρού με το θέατρο.

Βιβλιογραφία:
Σ. Κόρτη-Κόντη, Η κοροπλαστική της Θεσσαλονίκης, Παρτηρητής, Θεσσαλονίκη 1994, σρ. 34.

Ειδώλιο δούλου ικέτη

Β' μισό 2ου αι. π.Χ.
Θεσσαλονίκη, Λεωφ. Βασ. Κωνσταντίνου (Εθν. Αμύνης)
Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1913 – Γ.Π. Οικονόμου
Περιοχή Ανατολικού Νεκροταφείου

ΜΘ 135

Ύψος 0,185μ., διαστ. βάσης 0,055×0,49μ.
Πηλός καστανόκόκκινος, λεπτόκοκκος με μίκα.
Συγκολλημένο από πολλά κομμάτια. Λείπουν τμήματα.
Η επιδερμίδα είναι φθαρμένη.

Ειδώλιο μορφής καθισμένης σε δίφρο οκλαδίας με τα πόδια σταυρωμένα και τα χέρια στους μηρούς. Τα πόδια ακουμπούν σε υποπόδιο που αποτελεί τη βάση του ειδωλίου. Φορά ιμάτιο που αφήνει γυμνό το πάνω μέρος του σώματος, ενώ στο πρόσωπο φορεί προσωπείο με χοντρά χείλη και έχει το αριστερό φρύδι ανασπκωμένο.

Οι δύο όψεις του ειδωλίου έχουν πιεστεί σε μήτρα, ενώ υπάρχει κυκλική οπή «εξαερισμού» στο πίσω μέρος του δίφρου. Στο κάθισμα διακρίνονται και ίχνη από πράσινο χρώμα. Το ειδώλιο απεικονίζει ηθοποιό που παριστάνει δούλο καθισμένο σε δίφρο. Συνήθως ο τύπος παριστάνει δούλο καθισμένο σε βωμό, όπου έχει καταφύγει για να γλιτώσει την τιμωρία του κυρίου του. Η μάσκα που φορά ο δούλος συνηθίζεται στη Νέα Κωμωδία.

Βιβλιογραφία:
Σ. Κόρτη-Κόντη, Η κοροπλαστική της Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1994, σρ. 33.

Ειδώλιο ανδρικής κωμικής μορφής

1ος-2ος αι. μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, Λεωφ. Βασ. Κωνσταντίνου (Εθν. Αμύνης)
Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1913 – Γ.Π. Οικονόμου
Περιοχή Ανατολικού Νεκροταφείου
ΜΘ 125
Ύψος 0,105μ.
Πηλός καστανός με μίκα.
Σχεδόν ακέραιο, ραγίσματα στο ψήσιμο

Προσωπείο γυναίκας, ωοειδές, με αμυγδαλωτά μάτια με διάτρητη κόρη, μικρή μύτη, στόμα τοποθετημένο κοντά στη μύτη και πλατύ πιγούνι. Διατηρεί ίχνη από χρώμα, γκρίζο στα μαλλιά και ρόδινο στα μάτια και τα χείλη. Στην κορυφή του κεφαλιού υπάρχει οπή ανάρτησης. Το μικρό μέγεθος του προσωπιείου, το σκληρό υλικό του, καθώς και η απουσία ανοίγματος στο στόμα, κάνει απίθανη τη χρήση του ως πραγματικό προσωπείο. Εξάλλου, η οπή

ανάρτησης υποδηλώνει ότι ήταν αναρτημένο σε κάποιο τοίχο, όπως είναι γνωστό από τοιχογραφίες της Πομπηίας, όπου θεατρικά προσωπεία κοσμούν τους τοίχους σπιτιών. Η εύρεση του συγκεκριμένου προσωπείου σε τάφο δεν αποκλείεται να εκφράζει τη σχέση του νεκρού με το θέατρο.

Βιβλιογραφία:
Σ. Κόρτη-Κόντη, Η κοροπλαστική της Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1994, αρ. 38.

Πήλινο ειδώλιο - καρικατούρα ηλικιωμένων παλλακίδας (μυμάδα)

1ος αι. μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, περιοχή Καμάρας, τάφος
ΜΘ 11602

Πήλινο ειδώλιο - καρικατούρα φιλοσόφου

ύστερος 1ος αι. π. Χ - αρχές 1ου αι. μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, Ανατολικό νεκροταφείο
ΜΘ 126

Πήλινο ειδώλιο - καρικατούρα ανδρικής μορφής

1ος αι. μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, περιοχή Καμάρας, τάφος
ΜΘ 11601

**Αίθουσα 3:
Ώψεις της δημόσιας και κοινωνικής ζωής**

Άτλας

γύρω στο 150 π.Χ.
Θεσσαλονίκη, Αρχαία Αγορά
ΜΘ 10301
Ύψος 0,99μ.
Πωρόλιθος καστανός

Κατά πάσα πιθανότητα κοσμούσε, ενταγμένος ίσως σε μια μεγαλύτερη σειρά όμοιων μορφών, την πρόσοψη μιας αρχιτεκτονικής κατασκευής.

Βιβλιογραφία:
Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 56-58, αρ. 39 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου).

Γυναικεία κεφαλή Αφροδίτης, στον τύπο της Κνιδίας

1ος αι. π.Χ.
Θεσσαλονίκη, Διοικητήριο
ΜΘ 17700

Προτομή του αυτοκράτορα Σεπτιμίου Σεβήρου

196-200 μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, οδ. Ολύμπου, οικ. Βαρελά
ΜΘ 898
Πρώιμο, σχετικά ιδεαλιστικό πορτραίτο, στο οποίο δεν τονίζονται τόσο τα ιδιαίτερα φυσιognωμικά χαρακτηριστικά της αφρικανικής καταγωγής του.

Κεφαλή και τμήμα στήθους γυναικείου αγάλματος, ίσως ακρόλιθου

αντιγραφή έργου του 425-400 π.Χ.
Θεσσαλονίκη, οδ. Ολύμπου, οικ. Βαρελά
ΜΘ 887
Ύψος 0,50μ.
Μάρμαρο λευκό, χονδρόκοκκο.
Η μορφή φορούσε χιτώνα που άφηνε γυμνό τμήμα του στήθους. Το άγαλμα ίσως ήταν ακρόλιθο.

Βιβλιογραφία:
Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 117-120, αρ. 90 (Γ. Δεσπίνης).

Κεφαλή, δεξί χέρι και δεξί σκέλος αγάλματος Αθηνάς τύπου Medici, κατασκευασμένο με την τεχνική των ακρόλιθων

αντίγραφο μέσων 2ου αι. μ.Χ., μεταποίηση σε πορτρέτο της αυτοκράτειρας Ιουλίας Δόμνας στις αρχές του 3ου αι. μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, οδ. Ολύμπου
ΜΘ 877

Το άγαλμα ήταν κατασκευασμένο με την τεχνική των ακρόλιθων, δηλαδή τα γυμνά μέλη (κεφαλή, χέρια και άκρα πόδια) καθώς και τα τμήματα που καλύπτονταν από τον πέπλο και το ιμάτιο αποτελούνταν από ξύλο. Πιστεύεται ότι παραδίδει ένα έργο είτε του ίδιου του Φειδία είτε μαθητή του.

Βιβλιογραφία:
Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 97-99, αρ. 72 (Γ. Δεσπίνης).

Κεφαλή γενειοφόρου θεού

175-200 μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, οδ. Ολύμπου, οικ. Βαρελά
Ύψος 0,395μ.
Μάρμαρο πεντελικό
ΜΘ 886

Βιβλιογραφία:
Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 116-117, αρ. 89 (Γ. Δεσπίνης).

Γυναικεία(;) κεφαλή

175-200 μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, οδ. Ολύμπου, οικ. Βαρελά
Ύψος 0,54μ.
Μάρμαρο πεντελικό
ΜΘ 878
Η κεφαλή έχει πλούσια μακριά μαλλιά και είχε ερμνευτεί ως πορτρέτο του Αλεξάνδρου, πιθανώς

λόγω της συσχέτισής του με ενεπίγραφες πλάκες που βρέθηκαν στο ίδιο σημείο και όπου αναγράφονταν τα ονόματα τριών μελών της οικογένειας του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος Γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης I, Θεσσαλονίκη 1997, αρ. 90.

Κολοσσαία κεφαλή του αυτοκράτορα Τίτου, που προέρχεται από ακρόλιθο

69-98 μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, οδός Ολύμπου, οικ. Βαρελά

MΘ 882

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης II, Θεσσαλονίκη 2003, 129-131, αρ. 252 (Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού).

Ενεπίγραφη πλάκα με τιμητικό ψήφισμα των νέων της Θεσσαλονίκης προς το γυμνασίαρχο τους

Θεσσαλονίκη, Β του Αγίου Δημητρίου

96 - 95 π.Χ.

MΘ 1834

Τμήμα πεσσοῦ με ανάγλυφη παράσταση Νίκης

Εποχή Σεβήρων – αρχές Β΄ τέταρτου 3ου αιώνα μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Οδός Ρογκότη, από τις εκκαφές για το δίκτυο του φυσικού αερίου το 1997.

MΘ 22593

Ύψος 0,37μ., πλάτος 0,45μ., βάθος 0,41μ.

Μάρμαρο θάσου.

Από την ανωδομή της «Στοάς των Ειδώλων» στην αρχαία Αγορά της Θεσσαλονίκης. Το θραύσμα σώζει την αρχική του επιφάνεια μόνο στην κύρια όψη και στην επάνω του πλευρά, στην οποία έβαινε μικρού ύψους επιστύλιο. Η πίσω πλευρά είναι λαξευμένη επίπεδη σε γωνία 45° και σώζει ίχνος από σιδερένιο καρφί.

Στην κύρια όψη του αρχιτεκτονικού γλυπτού σώζε-

ται τμήμα του επάνω μέρους του πεσσοῦ με διττανωτό κατακόρυφο μέρος άβακα ύψους 0,10μ. και τριτανωτό μέρος εχίνου ύψους 0,21μ. Ακολουθεί μικρό τμήμα από τον κατακόρυφο κορμό του πεσσοῦ. Πάνω στον εχίνο κυρίως, σώζεται σε έκτυπο ανάγλυφο το κεφάλι γυναικείας μορφής. Η πλούσια κυματιστή κόμη διατηρείται σε καλή κατάσταση, είναι μαζεμένη προς τα πίσω και δένεται με κόμπο πάνω από το μέτωπο. Το ευρύ μέτωπο και γενικά ολόκληρο το πρόσωπο έχει υποστεί εκτεταμένες φθορές, εκτός από τα μάτια που εισέχουν αρκετά ώστε να διαφύγουν της καταστροφής. Από την διαφορά του όγκου της κόμης στις δύο πλευρές της κεφαλής –στην δεξιά πλευρά είναι μεγαλύτερος– και από μικρές αποκλίσεις του προσώπου από τον κατακόρυφο άξονα, συμπεραίνουμε ότι η κεφαλή είναι στραμμένη ελαφρά προς τα αριστερά μας.

Δεξιά της κεφαλής διατηρούνται απεκρουσμένα υπολείμματα αναγλύφου, που δηλώνουν την ύπαρξη εκεί κάποιου τμήματος της παράστασης. Η ταύτιση της μορφής του θραύσματος με την θεά Νίκη και μάλιστα με τη Νίκη της Στοάς των Ειδώλων έγινε συγκρίνοντάς το με την ακέραιη Νίκη του Μουσείου του Λούβρου που προέρχεται από το ίδιο μνημείο και με βάση τρία στοιχεία: την απόδοση της κόμης, το υπόλειμμα μαρμάρου δεξιά της κεφαλής, το οποίο προέρχεται από την φτερούγα και τις διαστάσεις του κιονόκρανου του πεσσοῦ.

Το θραύσμα είναι το μοναδικό τμήμα από την ανάγλυφη διακόσμηση του Μνημείου της Στοάς των Ειδώλων που βρίσκεται στην Ελλάδα, αφού μεγάλο μέρος του διερπάγη το 1864 και κοσμεί σήμερα το μουσείο του Λούβρου.

Βιβλιογραφία:

Για το μνημείο: E. Miller, Le Mont Athos, Vatopedi et l' ile de Thasos, Paris 1889-90. P. Perdrizet, L' "Incantada" de Salonique στο Monuments et M moires 31, Paris 1930, 51-90. L. Guerrini, Las Incantadas di Salonicco στο Archeologia Classica XIII, Roma 1961, 40-60. I. Baldassare, Las « incantadas » di Salonicco στο Studi Miscellani 22, Roma 1974, 23-35. A. Mévztos, Πρόταση για την ερμηνεία των «Ειδώλων» (Incantandas) της Θεσσαλονίκης με αφορμή νεότερα ευρήματα, στο Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και Θράκη 11, Θεσσαλονίκη 1997, 378-387.

Για το θραύσμα: Α. Λιούτας – Μ. Μανδάκη, Τρία σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα της εντός τειχών Θεσσαλονίκης από τις εκσκαφικές εργασίες για το δίκτυο του Φυσικού Αερίου στο Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και Θράκη 11, Θεσσαλονίκη 1997, 374-376.

Α. Λιούτας

Ακροκέραμος με προσωπείο Αστυάνακτα

2ος αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Σχολή Σουλτανιέ.

MΘ 1827

Διαστάσεις 0,415×0,32

Μάρμαρο λευκό, χοντρόκοκκο, πιθανόν θάσου.

Λείπουν η μύτη, τα χείλη και το πηγούνι. Το πίσω άκρο είναι σπασμένο. Η επιφάνεια είναι διαβρωμένη.

Το μέτωπο του καλυπτήρα καλύπτεται από προσωπείο που εικονίζει, όπως μας πληροφορεί η επιγραφή, τον Αστυάνακτα που φορά τον χαρακτηριστικό φρυγικό πίλο. Είναι πιθανό να προέρχεται από τη σκηνή του θεάτρου της Θεσσαλονίκης, καθώς μαρμάρινα προσωπεία τοποθετούνταν ως στοιχεία διακόσμησης σε διάφορα σημεία κτιρίων και κυρίως σε θέατρα. Τα χαρακτηριστικά του συνάδουν με το ενδεχόμενο να εικονίζει προσωπείο παντομίμου και όχι τραγικού προσώπου.

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης II, Θεσσαλονίκη 2003, 65-67, αρ. 201 (Γ. Δεσπίνης).

Τραπεζοφόρο με ηθοποιό

γ΄ τέταρτο 3ου μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, οδ. Σωκράτους

MΘ 80

Ύψος 0,55μ. Πλάτος 0,45μ.

Μάρμαρο λευκό λεπτόκοκκο (Πεντελικό)

Σώζεται μικρό τμήμα από το στήριγμα (υψ. 0,24 μ) και οι δυο μορφές από τους ώμους ως το κάτω μέρος των κνημών. Χτυπημένη και διαβρωμένη η επιφάνεια του γλυπτού.

Τραπεζοφόρο με στήριγμα σε κυλινδρική μορφή. Μπροστά από το τραπεζοφόρο λαξεύτηκαν ολόγλυφες μορφές. Εικονίζονται δύο ηθοποιοί, που στέκονται ο ένας δίπλα στον άλλο. Φορούν χειρι-

δωτό χιτώνα που αφήνει να διακρίνεται το πλάδαρό σώμα και μεγάλο ιμάτιο με κροσσωτό πέρας. Ο ένας κρατά ραβδί, ο άλλος έχει λυγισμένο το χέρι πιθανόν σε χειρονομία λόγου. Πρόκειται για “γέροντες” της Νέα Κωμωδίας. Η απεικόνιση ηθοποιών σε τραπεζοφόρα δεν είναι συνηθισμένη. Έργο αττικού εργαστηρίου.

Βιβλιογραφία:
Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου, Τραπεζοφόρα του Μουσείου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1985, 102-105 αρ. 22.

**Επιτάφιος ενεπίγραφος βωμός
με παράσταση τραγικού ηθοποιού**

175-200 μ.Χ.
θεσσαλονίκη, οδ. Κων. Μελενίκου
ΜΘ 9815
Ύψος 1,49μ., βάση 0,72×0,64μ
Μάρμαρο

Στην κύρια επιφάνεια υπάρχει πλαίσιο με ανάγλυφο μισό ανδρικό σώμα, ηθοποιός, και αριστερά του γυναικεία μάσκα, με επένδυση χρωμάτων. Στην επιγραφή αναφέρεται το όνομα του ηθοποιού, Μάρκος Ουαρένιος, καθώς και των συγγενών που του ανέθεσαν το βωμό.

Βιβλιογραφία:
Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης II, Θεσσαλονίκη 2003, 181-184, αρ. 140 (Εμμ. Βουτυράς).

**Κεφαλή γενειοφόρου άνδρα,
πιθανότατα από επιτύμβιο γλυπτό**

160-180 μ.Χ.
θεσσαλονίκη, οδ. Αλ. Σβώλου
ΜΘ 2460

**Άγαλμα της Κλειώς,
Μούσας της Ιστορίας**

γύρω στο 200 μ.Χ.
θεσσαλονίκη, Αρχαία Αγορά, Ωδείο
ΜΘ 6681

Βιβλιογραφία:
Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης

I, Θεσσαλονίκη 1997, 121-124, αρ. 93 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου).

**Άγαλμα της Ερατώ,
μούσας της λυρικής ποίησης**

Γύρω στο 200 μ.Χ.
θεσσαλονίκη, Αρχαία Αγορά, Ωδείο
ΜΘ 6683

Βιβλιογραφία:
Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης I, Θεσσαλονίκη 1997, 121-124, αρ. 95 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου).

**Άγαλμα της Ευτέρπης,
μούσας του τραγικού χορού**

γύρω στο 200 μ.Χ.
θεσσαλονίκη, Αρχαία Αγορά, Ωδείο
ΜΘ 6682

Βιβλιογραφία:
Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης I, Θεσσαλονίκη 1997, 121-124, αρ. 94 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου).

**Γυναικείο εικονιστικό άγαλμα,
στον τύπο της «μικρής Ηρακλειώτισσας»**

γύρω στο 200 μ.Χ.
θεσσαλονίκη, πλατεία Δικαστηρίων
ΜΘ 1943

Βιβλιογραφία:
Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης II, Θεσσαλονίκη 2003, 213-216, αρ. 305 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου).

**Επιτύμβια ενεπίγραφη στήλη
με ανάγλυφη παράσταση του μονομάχου
Στρόβειλου σε «νεκρόδειπνο»**

150-200 μ.Χ.
θεσσαλονίκη, Ραμόνα (τάφος 4), Δυτικό νεκροταφείο
ΜΘ 3127

**Επιτύμβια ενεπίγραφη στήλη
με ανάγλυφη παράσταση του μονομάχου
Λεύκασπι**

150-200 μ.Χ.
θεσσαλονίκη
ΜΘ 1292

**29. Επιτύμβια ενεπίγραφη στήλη
με ανάγλυφη παράσταση του μονομάχου
Λούπερκου**

150-200 μ.Χ.
θεσσαλονίκη
ΜΘ 2233

**Επιτύμβια ενεπίγραφη στήλη
με ανάγλυφη παράσταση του μονομάχου
Πειθερώτα**

150-200 μ.Χ.
θεσσαλονίκη, Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης, Ανατολικό νεκροταφείο
ΜΘ 1984

**Εκμαγείο οστέινου εισπηρίου
για τα Πύθια**

240-260 μ.Χ.
θεσσαλονίκη, Αρχαία Αγορά
ΡΑ 8728

Το Ανάκτορο του Γαλερίου

Τόξο με ανάγλυφες παραστάσεις

αρχές 4ου αι. μ.Χ

Θεσσαλονίκη, Γαλεριανό Οκτάγωνο.

Ύψος 1,16μ., πλάτος 2,38μ., πάχος 0,40μ.

Άνοιγμα τόξου 171, διάμ. των δύο μεταλλίων της όψης 41, διάμ. του μεταλλίου στο εσωρράχιο 0,27.

Κατά την οδόν Ισαύρων περί τα 35μ. από της νοτίας εισόδου του 'Οκταγώνου' (Έγγραφο 135/26.2.1957)

ΜΘ 2466

Μάρμαρο λευκό, λεπτόκοκκο πεντελικό

Σπασμένη η πίσω αριστερή γωνία της επάνω πλευράς με μέρος της επίστεψης. Αποκρούσεις μικρές υπάρχουν σε διάφορα σημεία. Λείπει το αριστερό χέρι της Νύμφης. Η επιφάνεια διατηρείται καλά.

Λαξευμένο από ένα κομμάτι μαρμάρου με δύο συμφυή πεσόκρανα. Κύριο μοτίβο της όψης είναι δύο μετάλλια με προτομές (imagines clipeatae), μία γυναικεία και μία ανδρική, τα οποία υψώνουν με τα χέρια τους δύο νεαροί Ανατολίτες. Το διάστημα ανάμεσα στα μετάλλια καταλαμβάνουν δύο φτερωτοί Ερωτιδείς που κρατούν απλωμένη μια γιρλάντα. Στον αριστερό κρόταφο του τόξου εικονίζεται ο Παν, τραγοφόρος, που παίζει σύριγγα. Στον αριστερό κρόταφο εικονίζεται μια Νύμφη, ημίγυμνη σε χορευτική κίνηση. Στο εσωρράχιο του τόξου υπάρχει ανάγλυφη φυτική διακόσμηση, στο κέντρο της οποίας εικονίζεται σε μετάλλιο ο Διόνυσος με στεφάνι από κισσό. Η ανδρική μορφή στο δεξιό μετάλλιο εικονίζει έναν από τους Τετράρχες με επίσημη στρατιωτική ενδυμασία, ενώ η γυναικεία μορφή (μεταρρυθμισμένη) με το πυργωτό στέμμα ίσως εικονίζει τη σύζυγό του. Μοναδική Αυγούστα στην περίοδο της Τετραρχίας είναι η Galeria Valeria, άρα το ανδρικό πρόσωπο είναι ο Γαλέριος. Το τόξο αποτελούσε την επίστεψη ενός ναΐσκου που διαμορφωνόταν στην ανατολική στοά ενός μεγάλου περιστευλίου του ανακτόρου, νοτίως του Οκταγώνου. Αυτοκρατορικό εργαστήριο Θεσσαλονίκης.

Η επάνω οριζόντια επιφάνεια του τόξου είναι αδρά λαξευμένη. Η πίσω όψη είναι αδρά λαξευμένη με χοντρό καλέμι. Η γυναικεία προτομή στο αριστερό μετάλλιο έχει ξαναδουλευτεί. Τρυπάνι έχει χρησιμοποιηθεί στο περίγραμμα των ώμων, και στο τοξωτό περίγραμμα πάνω από το πυργωτό στέμμα. Στις υπόλοιπες παραστάσεις με τρυπάνι αποδίδονται τα εξωτερικά και ορισμένα από τα εσωτερικά περιγράμματα, με τρυπανιές δηλώνονται και σημεία στα πρόσωπα και στα μαλλιά. Η κληματίδα του εσωρραχίου δουλεύτηκε έξεργα. Ορατές ήταν οι τρεις όψεις του, οι οποίες φέρουν και ανάγλυφη διακόσμηση. Οι δυο τριγωνικές επιφάνειες στο μέτωπο, όπως και οι κρόταφοί του και το εσωρράχιο, καλύπτονται εξ ολοκλήρου από ανάγλυφη διακόσμηση. Η απεικόνιση της Αυγούστας είναι δυνατή μετά τη σύνοδο στο Carnuntum το 308μ.Χ.. Έως το θάνατο του Γαλερίου (311μ.Χ.) κόβονται για την Galeria Valeria νομίσματα στα ανατολικά νομισματοκοπεία και βέβαια στη Θεσσαλονίκη, όπου μεταφέρεται για δεύτερη φορά η έδρα του Γαλερίου (Δεκέμβριος 308). Επομένως το τόξο και η κόγχη που διακοσμούσε πρέπει να χρονολογηθούν μεταξύ 308 και 311μ.Χ.

Η μεταρρύθμιση του γυναικείου πορτρέτου οφείλεται πιθανόν σε πρωτοβουλία του Λικινίου, όπως και ο θάνατός της (314μ.Χ.). Η μορφή, την οποία χαρακτηρίζει τώρα το πυργωτό στέμμα, εικονίζει μια θεότητα, πιθανότατα την Τύχη της Θεσσαλονίκης. Ο Γαλέριος εμφανίζεται τώρα πιθανόν ως ο θεοποιημένος κτίστης της πόλης.

Η μορφή του τόξου και τα εικονιστικά μοτίβα της κύριας όψης παραπέμπουν σε θριαμβικά τόξα. Οι Ερωτιδείς που φέρουν γιρλάντες και οι Βάρβαροι που βαστάζουν imagines clipeatae είναι μοτίβα με εορταστικό-πανηγυρικό χαρακτήρα. Η παρουσία του Διονύσου δικαιολογείται κυρίως από τη σημα-

σία της λατρείας του στη Θεσσαλονίκη. Στυλιστικά χαρακτηριστικά προδίδουν κλασικιστικές τάσεις και συνυπάρχουν με τάσεις της όψιμης αρχαιότητας.

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 184-189, αρ. 141 (Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου).

Θ. Στεφανίδου - Τιβερίου, Το μικρό τόξο του Γαλερίου στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Θεσσαλονίκης, Αθήνα 1996.

Τετράγωνο διάχωρο από δάπεδο, με μαρμαροθέτημα που σχηματίζει γεωμετρικό κόσμημα

τέλη 3ου - αρχές 4ου αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Γαλεριανό συγκρότημα, Οκτάγωνο ΜΘ 6693

Τετράγωνο διάχωρο από δάπεδο, με μαρμαροθέτημα που σχηματίζει γεωμετρικό κόσμημα

την 3ου - αρχές 4ου αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Γαλεριανό συγκρότημα, Οκτάγωνο ΜΘ 6695

Τετράγωνο διάχωρο από δάπεδο, με μαρμαροθέτημα που σχηματίζει γεωμετρικό κόσμημα

τέλη 3ου - αρχές 4ου αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Γαλεριανό συγκρότημα, Οκτάγωνο ΜΘ 6694

Κορινθιακό επίκρανο ψευδοπαραστάδας με μορφή Καβείρου στο κέντρο

αρχές 4ου αι. μ.Χ.

Θεσσαλονίκη, Γαλεριανό συγκρότημα, Οκτάγωνο ΜΘ 6689

Ύψος 0,60μ., πλάτος 0,54μ. (βάση), πάχος 0,17μ.

Ύψος μορφής 0,44μ.

Μάρμαρο λευκό, λεπτόκοκκο.

Συγκολλημένο από πολλά κομμάτια. Λείπει το αριστερό χέρι της μορφής. Αποκρούσεις σε σημεία. Η διατήρηση της επιφάνειας καλή.

Στον άξονά του είναι λαξευμένη μορφή Καβείρου, ως νεαρός θεός με κοντή κόμη, που φορά κοντό χιτώνα και χλαμύδα και κρατά ρυτό. Εικονογραφικά ακολουθεί έναν τύπο πού είναι γνωστός από τα νομίσματα της Θεσσαλονίκης. Ο Κάβειρος εικονίζεται ως νεαρός θεός κατενώπιον με κοντή κόμη και χλαμύδα. Δεν αποκλείεται οι παραστάσεις των νομισμάτων και του επικράνου, να έχουν υπόψη τους λατρευτικό άγαλμα του θεού.

Αυτοκρατορικό εργαστήριο Θεσσαλονίκης.

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 189-195 αρ. 142 (Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού).
Χ. Ι. Μακαρονάς, ΠΑΕ 1950, 310 κ.ε., 312, εικ. 10
ΑΔ 20, 1965, Χρονικά Β2, 409, πίν. 458 α-δ (Μ. Καραμανώλη-Σιγανίδου).
Μακεδονικά 7, 1966/67, 297, πίν. 10-11 (Φ. Μ. Πέτσας).
Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού, Το μικρό τόξο του Γαλερίου στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Θεσσαλονίκης, Αθήνα 1996, 12 κ.ε., εικ. 4-7.

Κορινθιακό επίκρανο ψευδοπαραστάδας με μορφή Διόσκουρου στο κέντρο

αρχές 4ου αι. μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, Γαλεριανό συγκρότημα, Οκτάγωνο
ΜΘ 6692

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 189-195, αρ. 145 (Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού).

Επίκρανο ψευδοπαραστάδας με φυτικό διάκοσμο (τύπος κορινθιακής επίστεψης)

αρχές 4ου αι. μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, Γαλεριανό συγκρότημα, Οκτάγωνο
ΜΘ 6691
Ύψος 0,605μ., πλάτος 0,54μ. (σωζ.βάση), πάχος 0,17μ.
Ύψος μορφής 0,465μ.
Μάρμαρο λευκό, λεπτόκοκκο
Συγκολλημένο από τρία μεγάλα και αρκετά μικρότερα κομμάτια. Λείπουν η επάνω δεξιά γωνία με το μεγαλύτερο μέρος της έλικας και μικρά τμήματα από το έδαφος. Σπασμένες οι απολήξεις πολλών γλωσσίδων από τα φύλλα της άκανθας. Σπασμένο μεγάλο μέρος του κεφαλιού από το μέσο του πίκης· το υπόλοιπο είναι αποκρουσμένο. Λείπουν το μεγαλύτερο μέρος του σκήπτρου και το κεφάλι του αετού. Η διατήρηση της επιφάνειας καλή.

αρχές 4ου αι. μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, Γαλεριανό συγκρότημα, Οκτάγωνο
ΜΘ 6690
Ύψος 0,62μ., πλάτος 0,545μ. (βάση), πάχος 0,17μ.
Ύψος μορφής (με πλίνθο) 0,52μ.
Μάρμαρο λευκό, λεπτόκοκκο
Συγκολλημένο από περισσότερα κομμάτια. Λείπει ο πίκης με το αριστερό χέρι της μορφής. Αποκρουσμένο το μπροστινό μέρος του κεφαλιού και του λαιμού. Αποκρουσμένη ελαφρά η αριστερή γωνία του άβακα. Σπασμένες οι γλωσσίδες των φύλλων της άκανθας. Η διατήρηση της επιφάνειας πολύ καλή.

Στον άξονά του είναι λαξευμένη μορφή Δία που κρατά σκήπτρο και δίπλα του στέκεται αετός. Επαναλαμβάνεται ο τύπος του Διοσκούρου που έχουμε στο επόμενο επίκρανο, με μικρές αλλαγές στον τύπο του κεφαλιού, που φέρει γένεια, και στην κατασκευή του κορμού, που είναι πιο εύσωμος.

Αυτοκρατορικό εργαστήριο Θεσσαλονίκης.

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού – Εμμ. Βουτυράς, Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 189-195, αρ. 144 (Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού).

Επίκρανο ψευδοπαραστάδας με φυτικό διάκοσμο (τύπος κορινθιακής επίστεψης)

αρχές 4ου αι. μ.Χ.
Θεσσαλονίκη, Γαλεριανό συγκρότημα, Οκτάγωνο
ΜΘ 6690
Ύψος 0,62μ., πλάτος 0,545μ. (βάση), πάχος 0,17μ.
Ύψος μορφής (με πλίνθο) 0,52μ.
Μάρμαρο λευκό, λεπτόκοκκο
Συγκολλημένο από περισσότερα κομμάτια. Λείπει ο πίκης με το αριστερό χέρι της μορφής. Αποκρουσμένο το μπροστινό μέρος του κεφαλιού και του λαιμού. Αποκρουσμένη ελαφρά η αριστερή γωνία του άβακα. Σπασμένες οι γλωσσίδες των φύλλων της άκανθας. Η διατήρηση της επιφάνειας πολύ καλή.

Στον άξονά του είναι λαξευμένη μορφή Υγείας που φορά χιτώνα και ιμάτιο, κρατά φίδι, το οποίο τυλίγεται γύρω από τον γυμνό της πίκης. Η μορφή αυτή μπορεί να ενταχτεί σε μια ομάδα αγαλαμτικών κυρίως παραστάσεων, γνωστή με τη συμβατική ονομασία τύπος της Υγείας Broadlands. Αυτές δεν εικονίζουν πάντοτε την ίδια θεά και από τυπολογική άποψη διαφέρουν μεταξύ τους.

Αυτοκρατορικό εργαστήριο Θεσσαλονίκης.

Βιβλιογραφία:

Γ. Δεσπίνης – Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού – Εμμ. Βουτυράς, Κατά-

λογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης Ι, Θεσσαλονίκη 1997, 189-195, αρ. 143 (Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού).